

KOROŠKI

svižinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto VII.

Ravne na Koroškem, 24. maja 1957

Štev. 4 - 6

Tudi koroška voščila
iskreno za Vas,
trdno kovačev tu sila
udarja nov' čas

za rojstni dan

TU JE V SRCIH ZMEROM MAJ
DEŽELA VSA - IZLETNI KRAJ

POGLED V NAŠ SVET...

(KOTLJE NA KOROŠKEM OD KOGOVSkih LIP)

Tak je svet z obronkov Uršlje gore proti severu. Lepše slike ni. Kakor privid, kakor hrepenenje iz nicin po sončnem kraju. Ravnice je malo — nekaj več ko za dobro pokopališče. Tiste lise tam po Prežihovem vrhu, po Brdinjah, Zelovcu, Selempergu, Tolstem vrhu in po bregeh Ojstrice nad Dravogradom pa so kmetije in bajte — kakor medalje, kakor odlikovanja pridnosti, skromnosti in tisočletne narodne zvestobe tega ljudstva in te zemlje. Kdor ima dobre oči, opazi za Tolstim vrhom silhueto Svinjske planine, ki raste onkraj iz laboške žitnice

NOVI DELAVSKI SVET

Dne 24. aprila 1957 so bili na rednih volitvah izvoljeni naslednji člani novega delavskega sveta podjetja:

Topilnica:

Adolf Hanuš
Inž. Milan Dobovišek
Oto Hafner
Pavel Popič
Karel Janet
Franc Jež

Ivan Strmčnik II.
Maks Strmčnik
Simon Šiftar
Franc Uršnik III.

Strojni remont:

Anton Breznik
Gregor Zdrčnik

Priprava vložka:

Anton Fajmut

Vzmetarna:

Ivan Filip
Franc Berhtold

Laboratorij:

Zdravko Jamer

Kotlarna, kisikarna,
generatorji:

Livarna:

Ivan Kos
Maks Urnaut
Inž. Stanislav Lenasi
Rudolf Gorenšek
Alojz Čreslovník
Teodor Mačič
Miran Krivograd
Adalbert Grilc
Konrad Urnaut

Filip Rožanc

Elektro obrat:

Jože Kert

Špedicija:

Peter Krivograd

Centralno skladišče
in skladišče ingotov:

Karel Pogorevčnik

Gradbeni oddelek:

Avgust Močnik
Adolf Šteharik

Prometni oddelek:

Viktor Krivec
Anton Kovačič

Čistilnica:

Alojz Trup
Jakob Golob
Albin Kaker
Vinko Lesjak
Stanko Čeh
Avgust Jauk

Uprava, kapitalna izgradnja,
konstrukcijski biro:

Anton Grošelj
Dušan Stropnik

Metalurška ind. šola:

Mirko Erjavec

VNS, vratarji, gasilci
in bolničarji:

Vlado Vališer

Komunalni oddelek:

Maks Turičnik

Dom železarjev:

Alojz Petavar

OTK:

Inž. Anton Letonja

Na prvem zasedanju, dne 3. maja 1957, je bil za predsednika novega delavskega sveta izvoljen Jože Kert (elektro obrat), za podpredsednika pa Viktor Krivec (promet).

Za člane novega upravnega odbora so bili na istem zasedanju izvoljeni (v oklepaju namestniki):

Franc Čegovnik, valjarna
(Jože Zorman, valjarna)
Mirko Erjavec, MIŠ
(Drago Fanel, mehanična)

MOŠA PIJADE

Na poti prijateljstva in sodelovanja je dne 15. marca 1957 umrl v Parizu predsednik našega poslanskega doma, Moša Pijade, eden prvih voditeljev Jugoslavije. Besede in občutja narodov ob njegovem slovesu so bili najlepši venec na njegov grob. Samo kratek citat izmed tisočev:

»Ime Moše Pijade, velikega borca za socializem, je eno izmed največjih imen ne samo našega delavskega gibanja, ampak tudi mednarodnega socializma. Njegov pomen bo do kraja ocenila šele bodočnost. Saj je Moša Pijade eden izmed ustanoviteljev Komunistične partije Jugoslavije in ves čas eden njenih najvišjih voditeljev in tvorcev njenih zgodovinskih zmag. Njegovo delo spada v epoko po Oktobrski revoluciji. Čas njegove socialistične aktivnosti, t. j. blizu 40 let, je doba, ki je prinesla veliko preobrazbo človeške družbe, jo približala drugi industrijski revoluciji, pa žal tudi privedla na rob propada, če ne bi zmogale napredne sile v mednarodnem merilu. V tej veliki alternativni je pomagal Moša Pijade s svojo vsestransko nadarjenostjo in svojim bleščečim umom graditi družbeni sistem, ki uresničuje najlepše ideale demokratičnega socializma in ki odpira svetle perspektive bratstva med narodi. Ena njegovih zadnjih izjav je posvečena teoriji aktivne miroljubne koeksistence, ki nasprotuje blokovskim koncepcijam in ki rešuje mir na svetu. Lahko rečemo, da je ta njegova ostra definicija — Pijadova oporoka miru vsem narodom.«

Počiva v grobnici herojev Jugoslavije v Beogradu.

Adolf Hanuš, topilnica
(inž. Milan Dobovišek, topilnica)
Jože Kerbec, modelna mizarna
(Albin Kaker, čistilnica)
inž. Anton Letonja, OTK
(Anton Grošelj, centr. priprava dela)
Maks Urnaut, livarna
(Ivo Kos, livarna)
Alojz Vidmar, mehanična
(Ivan Strmčnik, II. mehanična)
Koloman Vrečič, kladivarna
(Franc Uršnik, III. mehanična)
direktor Gregor Klančnik, po službeni dolžnosti

Ob zaključku lista upravni odbor še ni konstituiran in bomo izvolitev predsednika javili v prihodnji številki.

Mehanski obrati:

Alojz Vidmar
Karel Fanel
Marijan Ažman
Franc Sisernik
Vlado Pori
Rajko Jelenko
Pavel Krivograd
Maks Kragelnik
Franc Kadiš
Franc Pori II.

Bogomil Homovec:

PRODUKTIVNOST DELA v jugoslovanskih železarnah in naš doprinos v letu 1956

Združenje jugoslovanskih železarn se trudi, da bi dalo doprinos povečanju produktivnosti dela preko Komisije za produktivnost. Naloga te komisije je, da priporoča podjetjem mere za povečanje produktivnosti, razen tega pa po poročilih iz podjetij sestavlja letne preglede o stanju produktivnosti v vseh podjetjih in na posameznih agregatih. V tem poročilu bomo navedli rezultate v letu 1956 in opozorili na nekatere naloge v letošnjem letu.

Podatki o proizvodnji kažejo sledeče:

Proizvodnja grodlja se je povečala od 514.000 ton v letu 1955 na 631.000 ton v letu 1956, surovega jekla pa od 799.000 ton na 883.000 ton.

Število zaposlenih se je povečalo od povprečno 28.659 na 29.539.

Iz teh podatkov sledi, da je proizvodnja surovega jekla na mesec in zaposlenega porasla od 2,32 t na 2,50 t (leta 1954 — 1,98 t) ali za 8%. Povečanje je znatno in je le nekaj manjše kot porast proizvodnje surovega jekla, ki je znašalo 10%.

To povečanje kaže, da je investicijska politika vlaganja sredstev v podjetju črne metalurgije bila pravilna in da so kolektivni vlagali velike napore za dvig produktivnosti dela.

Z ozirom na male agregate in naprave je produktivnost v naših železarnah manjša kot v inozemskih in bo potrebno še mnogo truda ter tudi investicij, da bomo dosegli mednarodni nivo.

(Nemčija n. pr. je proizvedla leta 1955 — 5,9 t, leta 1956 — 6 t surovega jekla na zaposlenega in mesec.)

V glavnih obratih je bilo stanje sledeče:

a) Visoke peči

— Izkoriščenje časa:

	% koledarskega časa	% obratnega časa
Zenica	99,9	97,0
Jesenice	100,0	98,9
Sisak	90,8	97,9
Vareš	85,7	98,2
Štore	43,7	94,2

— Povprečna proizvodnja na kvadratni meter ognjišča in 24 ur:

	leta 1955 ton	leta 1956 ton
Zenica	16,6	14,8
Jesenice	20,6	18,8
Sisak	17,3	19,7
Vareš	14,9	15,4

— Proizvodnja grodlja na zaposlenega in mesec:

	leta 1955 ton	leta 1956 ton
Zenica	52,0	47,5
Jesenice	57,5	35,5
Sisak	20,3	27,7
Vareš	11,5	12,4
Štore	10,3	14,4
Povprečje brez Štor	29,3	33,3

Podatki kažejo, da je z ozirom na veličino peči produktivnost različna in da je razen na Jesenicah in v Zenici porasla.

b) SM jeklarna

— Izkoriščenje časa je bilo:

	% izkoriščenje koledarskega časa	% izkoriščenje obratnega časa
Zenica	65,5	92,0
Jesenice	80,3	91,7
Sisak	87,0	85,8
Smederevo	89,5	96,5
Ravne	57,0	95,0
Štore	95,0	97,5

— Proizvodnja na kvadratni meter površine kopeli in uro v kilogramih:

	leta 1955	leta 1956
Zenica	180	245
Jesenice	188	199
Sisak	147	147
Smederevo	184	191
Ravne	144	149
Štore	181	146

— Proizvodnja surovega jekla SM in EL na zaposlenega in mesec:

	leta 1955 ton	leta 1956 ton
Zenica	31,0	43,8
Jesenice	37,0	40,6
Sisak	11,9	16,2
Smederevo	14,7	15,0
Ravne	14,3	18,1
Štore	14,7	18,3
Povprečje	25,5	30,4

Tudi v SM in EL jeklarnah vpliva v največji meri na produktivnost veličina agregata — peči. Vendar pa razen veličine peči vpliva število zaposlenih in izkoriščenje kapacitete. Produktivnost je povsod narasla.

Železarna Ravne je kljub malim pečem in kvalitetnemu programu pri malih železarnah na drugem mestu s proizvodnjo jekla na zaposlenega, kar se lahko smatra kot dostojen uspeh, zlasti če vemo, da je bilo v letu 1956 znatno pomanjkanje električne energije.

V valjarnah in ostalih obratih je primerjava med podjetji zelo težavna, zato jo na tem mestu izpuščamo. Navajamo ponovno že objavljene podatke o produktivnosti po posameznih obratih naše železarne.

	1955 t/mes.	1956 t/mes.	I.—III. 1957 t/mes.
Topilnica	17,8	28,9	23,4
Livarna	1,04	1,08	1,04
Valjarna	12,5	12,2	13,3
Kovačnica	7,3	7,8	8,1
Krogle in cylpepsi	7,9	10,2	13,2
Vzmeti	3,0	3,1	3,6
Celo podjetje	3,20	3,29	3,60

Rezultati kažejo, da smo dosegli uspeh, s katerim smo lahko zadovoljni. Vendar moramo v našem podjetju dalje dvigati produktivnost v dveh smereh:

- z zboljšanjem izkoriščenja kapacitete,
- z večjim procentom proizvodnje kvalitetnejših izdelkov.

Pri tem moramo zlasti opozoriti, da so nam mnoga podjetja v državi in v inozemstvu postala konkurenčna in bomo mogli naše proizvode plasirati samo, če bomo imeli večjo produktivnost kot ostala podjetja, ali pa če bomo proizvajali izdelke, ki bodo več vredni pri enakem številu zaposlenih.

Naslednja tabela navaja v procentih izkoriščenja kapacitete v posameznih obratih:

	%
SM in EL jeklo	69,0
Valjane gredice	80,0
Valjani profili	80,0
Kovane gredice	90,0
Kovane palice	90,0
Jeklina litina	87,0
Odkovki (lahka kovina)	55,0
Vzmeti	95,0
Deli strojev in naprav	80,0
Kolesne dvojice	58,0
Industrijski noži	95,0
Pnevmatsko orodje	90,0
Cylpepsi	80,0
Povprečje	81,0

Iz te tabele in že objavljenih prejšnjih razglabljanj (glej tudi govor direktorja Klančnika v št. 1/1957) se vidi naše možnosti in naloge, ki smo jih dolžni izvršiti v letošnjem letu:

— komercialni aparat naj bi poskrbel za naročila kvalitetnih izdelkov v zadostnih količinah za vse obrate ter oddelke in

— operativna naj bi povečala izkoriščenje kapacitet, kjer le mogoče s preko 95%, in to v najkvalitetnejših vrstah proizvodov.

NAPREDEK V POKLICU

Zadnjič smo poročali o tečaju za pridobitev visoke kvalifikacije, katerega je obiskovalo in z uspehom končalo petdeset sodelavcev.

Medtem so bila prirejena nadaljnja šolanja, in sicer: tečaj za polkvalificirane (žal samo 12 kandidatov), tečaj za reševalce (10 kandidatov) ter administrativni tečaj s strojepisjem itd. (30 udeležencev).

Dvig strokovnosti je interes vsakega posameznika ter vse delovne skupnosti, kajti napredek da samo znanje.

Inž. Marijan Velikonja:

KAKO MERIMO TOPLOTO?

Uvod

V pradavnih časih si človek ni belil kosmate glave s tem, kako bi meril temperaturo. Vedel je, da je ogenj vroč, voda mokra in da ni prijetnejšega od toplih sončnih žarkov. Čutil je razliko med poletjem in zimo, med pomladjo in jesenjo, med vročim in mrzlim, med toplim in hladnim, več zanj ni bilo važno.

Vendar človeški duh ni bil dolgo tako brezbržen. Prirodo je po svoje razdelil v živo in neživo, neživo prirodo pa na štiri elemente: vodo, zemljo, zrak in ogenj. In ko je začel vsakega od teh podrobneje opazovati, ga je presenetila ta nenavadna sprememba stanja tako pri zemlji kot pri vodi in zraku, ki je nastopala samo z dodajanjem ali odvzemanjem toplote — četrtega elementa — ognja. Voda je zmrznila v led, zavrela v paro; zemlja je v toploti oživila, cvetela in dehtela, v mrazu pa postajala pust; zrak je nosil tople oblake vode, v mrazu pa sneg. Tako je človek prišel do zaključka, da je ogenj gonilo življenja in kot največji ogenj je ravno sonce. Nič čudnega ni, da je bilo zato sonce eden od bogov ter je bil ta bog pri vseh narodih vedno vladar bogov. Zanimiva je legenda o grškem junaku Prometeju. Ta je ukradel bogovom ogenj z Olimpa, ga prinesel ljudem, ki so ga razširili po vsej zemlji. Vendar junak ni ostal nekaznovan. Bogovi so ga prikovali na skalo, kjer mu vsako jutro pride krokar kljuvat jetra, ki so mu na novo zrastle preko noči...

Ogenj je predstavljal prisotnost bogov, kajti v njem se je pripravljala hrana, talila ruda za orožje, v njem so varili in krivili meče ter kopja. Pozneje je človek izpopolnil gorivo, ko je les zamenjal z ogljem, ter tako počasi dosegel tališče železne rude. Bron, baker, srebro in zlato je že davno brez težav lil, gnetel in koval, ko je po čudnem naključju prvokrat dobil kos železa iz rude. Vse to je človek dosegel brez poznavanja temperature, brez pripomočkov in brez želje, da bi temperaturo sploh meril.

Tako je bilo stanje še skozi ves srednji vek. V ognju so sicer iskali formulo za spremembo različnih kovin v zlato, pa je seveda niso našli. Čemu naj bi torej merili temperaturo? S prstom so ugotovili temperaturo vroče tekočine, če jo je mogoče piti ali ne, in s kopolcem preizkusili temperaturo kopeli. Zdravniki so z dlanmi določali temperaturo bolnika, mu nastavili pijavk pa upali na ozdravljenje. Saj vendar ni bilo treba meriti še temperature.

Šele osemnajsto stoletje postavi zahtevo po točnem poznavanju temperature. Čudovita lastnost vode oziroma pare, da more nabrati poljubno količino toplotne energije ter jo prenesti na različne daljave in oddati v obliki dela, je zahtevala točno poznanje temperature. Treba je bilo urediti tak sistem, ki bi mogel točno povedati, koliko energije bomo dobili pri tej ali oni količini pare. Tako so šele fizikalna odkritja, ki jih je industrija takoj želela porabiti, privedla do prvih temperaturnih

meritev. Pri tem je delala vrsta slavnih mož, od katerih bom omenil le pet najvažnejših pionirjev te vede.

Pionir temperature meritve je fizik Gabriel Daniel Fahrenheit (1686—1736), ki je leta 1714 izdelal živosrebrni termometer z določeno skalo, kjer je 32° pomenilo ledišče, 212° pa vrelišče vode.

Kmalu nato je slovit zoolog Francoz René Antoine Ferchaul de Reaumur (Reomyr) (1683—1775) izdelal 1730. leta termometer, kjer je 0° pomenilo ledišče, 80° pa vrelišče vode.

Švedski astronom Anders Celsius (1701—1744) je 1742. leta izdelal termometer s skalo, kjer je 0° pomenilo ledišče, 100° pa vrelišče vode.

Angleški lord William Thomson Kelvin je pri izvedbi cele vrste termodinamičnih zakonov uvedel absolutno tako imenovano termodinamično temperaturno skalo, ki ima 0° pri absolutnem mirovanju vseh snovi in elementov. Po tej skali je vrelišče vode pri 373° in ledišče pri 273°. Tako je uporabljal Celsiusovo razdelbo.

Škotski inženir William John Macquorn Rankine (1820—1872) pa je absolutno skalo Kelwina tako predrušil, da je namesto Celsiusove razdelitve uporabljal Fahrenheitovo. Po tej skali je ledišče vode pri 491°, vrelišče pa pri 671°.

In tako je začela vsa Evropa na divje rabiti vse te izsledke. Merili so temperaturo v vseh mogočih skalah ter je v fizikalno eksperimentalnem delu nastal tak kaos rezultatov, da je bilo treba, malo kasno sicer, leta 1928 sklicati posebno posvetovanje, kjer so se zedinili za absolutno termodinamično skalo po Kelwinu z merilom v Celsiusovi razdelitvi. Če pa kdo ne želi tako meriti, pa naj preračuna rezultate po tej skali. Vendar se trdoglavi Angleži niso dali prepričati ter še vedno navajajo rezultate v stopinjah Fahrenheitita in za njimi seveda tudi Amerikanci. Navada — železna srajca!

Temperatura je danes važen faktor v procesih. To zato, ker je v vseh mogočih procesih polno snovi — substanc, ki s temperaturo bistveno menjajo svoje lastnosti. Snovi se spreminjajo iz tekočin v paro ali obratno, iz trdnega stanja v tekoče in obratno, in vse to pri točno določenih temperaturah. Le če te temperature točno poznamo in če jih moremo določiti, meriti, lahko koristno izrabljamo spremembe fizikalnih lastnosti. Kar pogledjmo samo destilacijo alkohola, ali po domače kuhanje žganja. Seveda mi sami s prstom merimo temperature vode v koloni, kjer se vtekočinjajo hlapi, vendar bi brez te kontrole ves alkohol povrel v zrak. In koliko je sličnih destilacij, ki potekajo pri točno določenih temperaturnih točkah in jih najmanjša sprememba more onemogočiti. Tudi hitrost kemične reakcije je v večini primerov odvisna od temperature, prav tako tudi topnost trdnih snovi v tekočinah in plinov v tekočinah.

Temperaturo je torej zelo potrebno meriti. Če pa hočemo vedeti, kako merijo temperaturo, je treba prej ugotoviti, kaj je to sploh temperatura.

Temperatura je termo potencial — če to primerjamo z električno, je to napetost, v primerjavi s pritiskom, je to moč pritiska. Je pogoj snovi, ker pomeni pretok toplote med eno in drugo snovjo. Skupno s specifično toploto δ je temperatura količina toplotne energije Q , ki jo snov ima: $Q = \delta \cdot T \text{ kcal}$

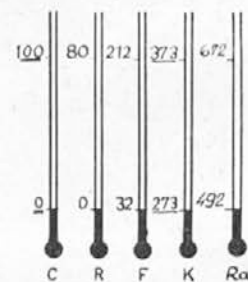
Zato pa temperature ni mogoče meriti direktno, ampak mora biti prenesena po lastnosti snovi od snovi A na snov B. Pri tem ta druga snov B spremeni svoje stanje — mi pa merimo to spremembo stanja kot temperaturo snovi A. Snov B lahko različno spremeni svoje stanje. Tako se trdne, tekoče snovi in plini raztezajo; narašča parcialni tlak v tekočinah; spreminja se električni upor snovi; merimo moč celotnega sevanja, ki jo vroče telo oddaja; merimo velikost elektromotorske sile, ki nastaja pri spoju dveh različnih kovin; spreminja se tudi stanje trdnih, tekočih in plinastih snovi.

Ker pa temperature ne moremo meriti direktno z neko absolutno mero, moramo imeti merilo in na merilu točke, ki bi nam v vseh različnih primerih kazale vedno enako temperaturo. Tako so si izbrali vodo, in sicer dve vidni spremembi stanja vode — led in paro, kot stalni točki za temperaturno lestvico — skalo.

Tako je taleči se led označen z 0° Celzija, 32° Fahrenheitita, 0° Reaumura, 273° Kelwina in 420° Rankina.

Snov, ki je v dotiku z nasičeno paro pri atmosferskem pritisku (760 tor) ima vedno nič več in nič manj kot 100° C, 212° F, 80° R, 373° K, 672° Ra.

Slika 1 kaže vse te skale.

Slika 1

Razlika temperature med spodnjo in zgornjo standardno temperaturo je v različnih primerih 100° C, 180° F, 80° R, 100° K in 180° Ra. Ta razlika je v vseh primerih linearno razdeljena v enake dele. Temperature nad standardno skalo in pod njo se določajo z interpolacijo.

Vsaka temperatura podana v eni skali, relativno odgovarja temperaturi v drugi skali s faktorjem, ki določa razliko med lediščem in vreliščem vode. V vsaki skali je namreč število stopinj od ledišča do dane temperature, deljeno s številom stopinj med lediščem in vreliščem, enako. Tako je:

$$\frac{^{\circ}\text{C}}{100} = \frac{^{\circ}\text{F} - 32}{180} = \frac{^{\circ}\text{R}}{80} = \frac{^{\circ}\text{K} - 273}{100} = \frac{^{\circ}\text{Ra} - 492}{180}$$

po tem je pač lahko najti najlažji način preračuna iz ene skale v drugo.

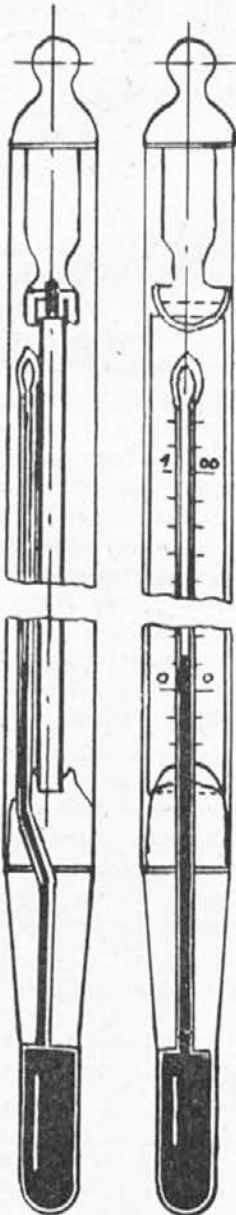
Ko smo torej spoznali mero za merjenje temperature, lahko začnemo gledati, kako se temperatura meri. Merimo spremembo snovi in glede na to tudi ločimo termometre oziroma pirometre (Pyros = ogenj — metro = merim) na:

1. one, ki zavisijo od fizikalnih lastnosti v trdnem, tekočem in plinastem stanju snovi. Sem spadajo bimetalni ali v trdnem raztezni termometer, ter tekočinsko in plinsko polnjeni stekleni termometri;
2. one, ki zavisijo od električnih lastnosti, to so termoelementi, uporni termometri, sevalni in optični pirometri.

MERILCI TEMPERATURE PO FIZIKALNIH LASTNOSTIH

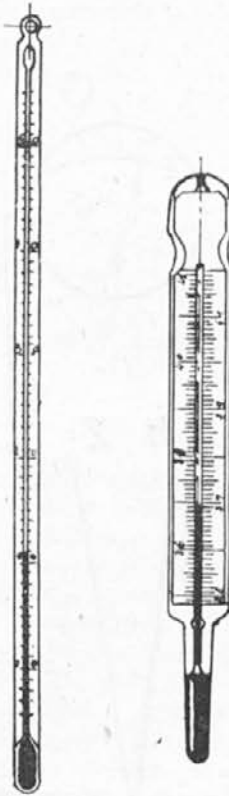
Stekleni termometri

Najstarejši predstavnik merilcev temperature je živosrebrni stekleni termometer. Sestoji iz tanke steklene cevke — kapilare, ki je spodaj razširjena v rezervoarček — merilno čebulico za živo srebro. Če čebulico segrejemo, se živo srebro v njej razširi in v kapilari merimo ta raztezek kot temperaturo. Na sliki 2 vidimo ta termometer z dveh strani. Termometer ima stekleno cevko nad rezervoarčkom malo zakrivljeno, da dobi tako mesto za temperaturno skalo. Za industrijske me-

Slika 2

ritve so taki termometri malo v rabi, ker imajo tanko koleno ob prehodu od čebulice v kapilaro. Rajši imamo izvedbo, ki jo kaže slika 3, kjer je cevka — kapilara v enem kosu s skalo. Tako dosežemo večjo

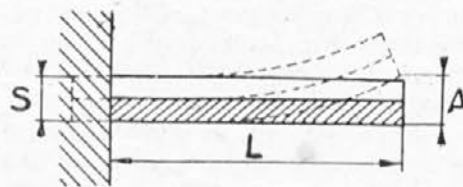

Slika 3 in slika 4

trdnost termometra in je manjša nevarnost, da bi se ob tresljajih stroja razbil. Za prav posebne namene je tudi izdelan bolniški termometer — na sliki 4. Z njim merimo le malo temperaturno razliko od 34°—42,5° C zelo natančno, ker je kapilara tako tanka in rezervoarček — čebulica, sorazmerno velika. Ne poskušajte z njim meriti tople vode, ker ga bo brez posebne težave razneslo! Tako veliki pritiski namreč nastanejo pri raztezanju živega srebra.

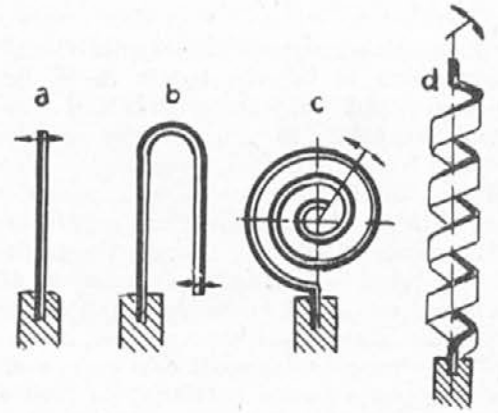
Bimetalni termometri

Na sliki 5 se dobro vidi, kako je narejen. Dva kovinska traka sta medsebojno trdo spojkana ali zakovičena. Ta dva traka imata različni razteznostni koeficient. To pomeni, da se eden pri isti temperaturi bolj, drugi pa manj raztegne. Pri tem

Slika 5

trak, ki se bolj raztegne, dvigne oba skupaj na višino A, ki je večja ali pa tudi manjša od debeline obeh trakov S. Ker pa je dvig odvisen od dolžine L, želimo, da bi bili traki čim daljši ter s tem bolj občutljivi. Slika 6 kaže nekaj industrijsko uporabnih izvedb: a — palico, b — lok, c — heliocentrično spiralo, d — vijajčno spiralo, puščice pa kažejo smer gibanja prostega konca traku. Ta konec traku je pritrjen na merilno os, ki s kazalcem kaže v temperaturno skalo. Taki

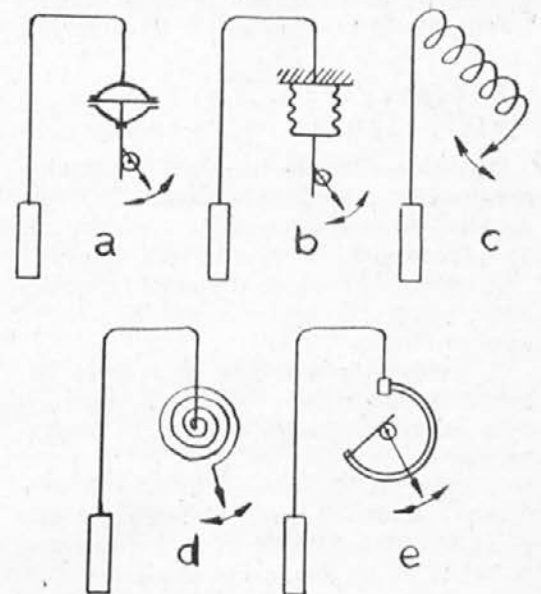

Slika 6

traki so pogosto v uporabi v termostatih, ker lahko kar nanje pritrdimo eno od dovodnih žic električnega toka. Ko se termostat ogreje, se bimetalni trak dvigne in s tem prekine električni tok. Ko pa se termostat ohladi do neke temperature, se trak spet zravna in sklene tok. Zelo preprosta in sigurna regulacija toplote, ki jo najdemo v vseh mogočih električnih grelnih blazinah in odejah.

Termometri na pritisk

Ti termometri izkoriščajo raztezanje plina z naraščanjem temperature. Ne bo novost, če povem, da plin za vsako stopinjo C poveča svoj volumen za $\frac{1}{273}$ svojega prvotnega volumena. Tako 1 liter plina, ogret na 273° C poveča svoj volumen na 2 l. Na tem principu delujejo ti termometri. V neki posodici je zaprt plin, od njega pa vodi cev v registrirni instrument. Na sliki 7 je nekaj osnovnih izvedb teh termometrov in način delovanja. Re-

Slika 7

gistrirni instrumenti so pri posameznih izvedbah sledeči:

- a) membrana,
- b) meh,
- c) vijajčna spirala,
- d) heliocentrična spirala,
- e) Bourdonova cev.

Seveda pa ni nujno, da je polnilo plin, lahko je tudi tekočina ali pa celo para lahkihlapne tekočine (n. pr. toluol).

Segerjevi stožci

Zelo dobro znan način merjenja visokih temperatur je taljenje trdnih snovi. Segerjevi stožci so male tristranične piramide, visoke do 60 mm, spodaj s stranico 10 mm, narejene iz mešanice oksidov. Najprej so rabili samo kaolin, ki ima tališče pri 1825° C. Če temu kaolinu primešamo čiste gline, se tališče SK zviša. Če pa dodamo talila — kremenca, kalcijev ali magnezijev oksid, posebno pa alkalije, se tališče stožcev poljubno znižuje. Na tak način je mogoče napraviti celo vrsto stožcev, ki imajo tališča od 600° C do 2000° C v stopnjah po 20°. Vsaka stopnja ima svojo številko, recimo: SK 32 = 1710° C, SK 42 = 2000° C. Prvenstveno jih rabimo v keramični industriji, kjer so skoraj nepogrešljivi, ne zaradi visoke temperaturne natančnosti, temveč ker je njihova temperaturno časovna sprememba slična oni, kot če bi se material zažgal. Prav tako je zelo preprosto postaviti jih vsepovsod po peči ali žgalni peči za opazovanje narasta temperature. Slika 8 kaže, kako se ponasajo v peči. SK 7 je tisti, do katerega

Slika 8

je treba ogrevati peč ter se je že nagnil, to pomeni, da je peč dovolj topla. SK 10 pa pove, kje se začne taliti material v peči. Vmesna SK 9 in 8 sta postavljena za lažjo kontrolo, če bi recimo SK 7 že bil požgan, ne da bi to pravočasno opazili. Tako so postavljeni stožci v žgalni peči za porcelan. Vse nepregorne materiale in gradiva se strokovno ocenjuje samo s številko SK, brez navedbe temperature.

Temperaturni merilci na električnih lastnostih

Termoelektrični instrumenti delujejo na spremembi električnih lastnosti. Ta sprememba je nato pokazatelj temperature. Ti instrumenti sestajajo iz treh delov:

1. element: med te štejemo termoelement, uporni element, sevalno enoto, optično enoto;

2. prenos: pletena žica, ki prenaša kakršnokoli spremembo napetosti, upora ali toka od elementa do zaznavnega instrumenta;

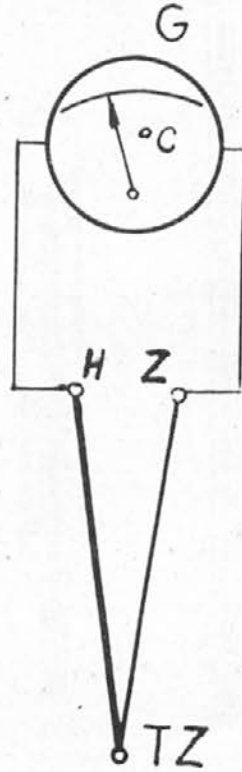
3. zaznavni instrument: to sta milivoltmeter in potenciometer, ki pretvarja prinesene vrednosti v vrednost temperature, to beleži ali pa deluje kot kontrola.

Razen upornega elementa, ki se imenuje termometer, se ti električni merilni instrumenti imenujejo pirometri.

Termoelementi

Termoelementi so najvažnejši od termoelektričnih elementov za meritve visokih temperatur ter se lahko uporabljajo od atmosferske temperature navzgor v enostavni, linearni skali. Slika 9 kaže, da termoelement sestoji iz dveh žic različnih kovin, ki sta medsebojno na eni strani zvarjeni v tako imenovano »toplo zvezo«

TZ, na drugi strani pa zvezani v »hladni zvezi« HZ z merilnim instrumentom, galvanometrom ali milivoltmetrom G. Kadar se spremeni temperatura tople zveze v razliki s hladno zvezo, dobi hladna zveza električni potencial, ki odgovarja temperaturi zvara. Ta električni potencial se

Slika 9

pokaže v odklonu na priključenem milivoltmetru ali potenciometru, ki ima skalo že izraženo v stopinjah Celzija.

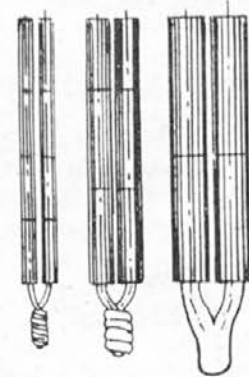
Če pa zaradi nerodne oblike termoelementa ali zaradi dragocenosti žic nočemo ali ne moremo uporabljati tako dolge termoelementove žice, da bi bila hladna zveza res že na dovolj nizki temperaturi, moramo postaviti med termoelementom in merilnim instrumentom drugo kovinsko žico. Ta žica pa pri stiku s termoelementom tvori nov termoelement ter tako povzroča napako pri meritvi. To napako moramo zato odpraviti — napako hladne zveze — moramo kompenzirati. Uporabljamo posebne kompenzacijske vodnike, ki so v primerjavi z žico termoelementa navadno pregibne mnogopramenske žice iz enakega materiala kot odgovarjajoči termoelement. Če pa uporabljamo termoelement iz dragih kovin, so kompenzacijski vodniki iz kovine, ki ima isto termo silo kakor drage kovine.

Pri termoelementih se uporabljajo različne kombinacije kovin odvisne od najvišje temperature, ki naj se meri. Ker želimo e. m. s. (elektromotorsko silo), ki bi bila prenosorazmerna temperaturni

razliki, je važno ločiti kombinacije kovin, ki to imajo. Ostale zahteve so podane: z najvišjo temperaturo, z enakomernostjo kalibracije $\mu V/^\circ = \text{konstanta}$, odpornostjo proti oksidaciji in koroziji ter z visoko termoelektrično silo. V tabeli navajam nekaj teh kombinacij ter njihovo merilno območje (glej tabelo spodaj).

Termoelementi se že prodajajo kompletni za takojšnjo uporabo. Prav tako pa se lahko kupijo termoelementove žice posebej, da se termoelement lahko popravi. Zvar se naredi tako, da se najprej en konec navije okrog druge žice na mali dolžini in nato zvari žici skupaj v električnem obloku, acetilenskem ali vodikovem plamenu. Žici se potegneta skozi izolacijo, sestojčo iz enojnih ali dvojnih cevok iz porcelana, ali skozi dvojno cevko določene dolžine. Slika 10 kaže tak spoj.

Dejansko se v industrijskih meritvah uporabljajo termoelementi, spravljeni v

Slika 10

varovalni cevi. Če namreč niso tako zaščiteni, jih korozijski vplivi atmosfere ali tekočin pri visokih temperaturah ali mehanski učinki le-teh zelo hitro uničijo. Varovanje termoelementov je trojno:

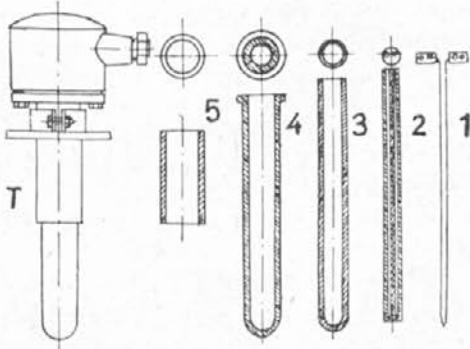
1. Izoliranje žic med seboj. Tako morajo biti izolirani vsi termoelementi. Izolacija je dosežena z nekaj enojnimi ali dvojnimi cevkami iz porcelana ali z dvojno cevko v enem kosu, ki sta skoznjo potegnjeni žici (slika 11, šte. 2).

2. Varovalna cev, ki preprečuje onesnaženje s prahom in s plini. Ta cev prekriva žico s cevkami ter se podaljšuje v pritrdilno glavo v plinsko tesni vezavi, po navadi je zgoraj zalita z mavcem (slika 11, šte. 3).

3. Varovalna cev, ki ščiti prvo cev pred mehanskimi poškodbami. Ta cev je vstavljena v pritrdilno glavo s posebnim robom ter tako varuje tudi glavo pred toplotnimi poškodbami (slika 11, šte. 4).

Kadar je termoelement postavljen v peč vodoravno, ima preko te cevi potegnjeno še posebno cevko, ki preprečuje skrivlje-

Simbol	Positivni	Negativni	Merilno območje
Pt-PtRh	platina	platina + 10 % rodija	+ 600° C + 1600° C
kromel-alumel	kromel (90 % Ni, 10 % Cr)	alumel (95 % Ni, 2 % Al, 3 % Mn, 1 % Si)	— 20° C + 1150° C
Fe-konst.	železo	konstantan (60 % Cu, 40 % Ni)	— 20° C + 850° C
Cu-konst.	baker	konstantan (60 % Cu, 40 % Ni)	— 150° C + 310° C

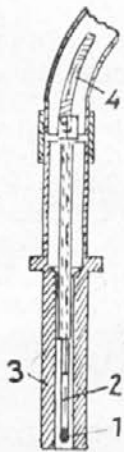

Slika 11

nje termoelementa oziroma varovalnih cevi (slika 11, številka 5).

Tako bi pri sestavi vseh teh delov dobili sledeči videz termoelementa (slika 11-T):

Termoelementi se uporabljajo v izvedbah za merjenje temperature površin ali celo za merjenje temperature talin. Termoelement, imenovan »vtopni pirometer«, je prikazan na sliki 12. Z njim merimo temperature do 900° C. S številkami označeni deli so: 1 — vroč spoj, 2 — izolacija žice, 3 — kovinska cev, 4 — kompenzacijska

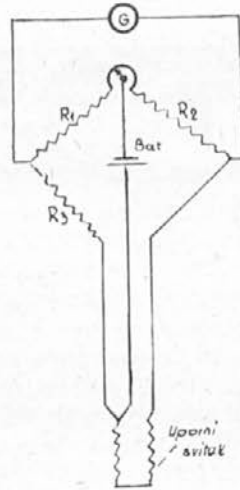
Slika 12

ski vodnik. Ti pirometri so izdelani tudi tako, da je zvar termoelementa vtaljen v konec kovinske cevi ter tako poveča hitrost odgovora termoelementa, t. j. termoelement se hitreje zagreje. Vtopni pirometri za merjenje temperature tekočega jekla (temperatura do 1700° C) so izdelani slično, le da je namesto kovinske cevi (slika 12, številka 3) vdoljena kremenčeva cevka, ki jo morajo po vsakem merjenju zamenjati.

Uporni termometri

Da je električni upor snovi močno odvisen od temperature, so že zvedeli po odkritju električnega stroja. Vendar tega dolgo niso uporabljali za merjenje temperature. Šele v zadnjih letih pred vojno se je pojavila potreba po močno občutljivih termometrih, ki bi delovali na električnem principu. Element, ki meri temperaturo, je skrbno skonstruiran svitek žice z visokim temperaturno upornim koeficientom, po navadi je to nikelj ali platina. Ta svitek je za meritev postavljen kot ena veja v vezavi Whistonovega mostu, kot kaže slika 13. R_1 , R_2 , R_3 so stalni upori in iz kovin z nizko temperaturno upornim

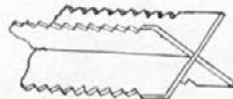
koeficientom. Ti trije in uporni svitek imajo pri sobni temperaturi enako upor-

Slika 13

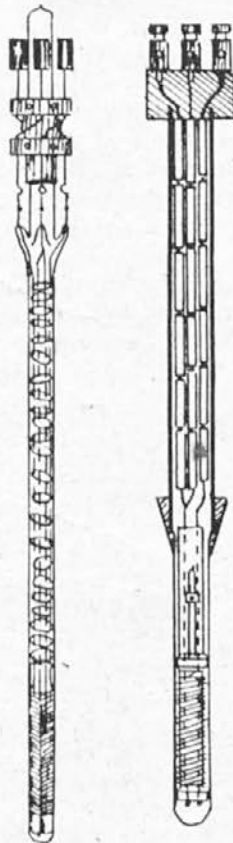
nost. Pri ogrevanju svitka se pa spremeni njegova upornost, s tem se poruši ravnovesje mostička, kar lahko direktno merimo z galvanometrom G ali pa ga kompenziramo s premičnim uporom S, ki je lahko kalibriran v temperaturni skali.

Za uporne svitke se najčešče uporablja nikelj za merilna območja -100° C do +150° C ter platina, ki z veliko natančnostjo deluje pri temperaturah nad 900° C. Nizko temperaturni svitki so naviti v bakelitni tuljavi, medtem ko so visoko temperaturni svitki naviti na strženu iz sljude ali stekla (slika 14), preko katerih je ko-

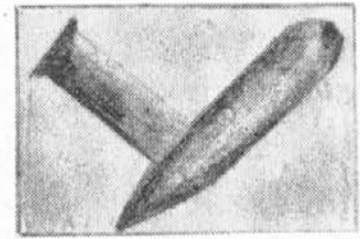
Slika 14

vinska cev, da je svitek varen pred korozijo žice, ki spremeni upornost (slika 15).

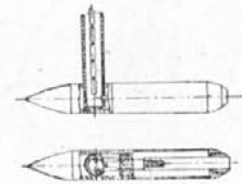
Slika 15

Take termometre rabijo za merjenje temperature pri letalih. Na koncu krila je

Slika 16

pritrjen instrument, kot ga kaže slika 16 in 17.

Slika 17

Pirometri na sevanje

Temperature okrog skrajne meje merilnega območja termoelementov določajo z merjenjem sevanja vročih teles. Splošno uporabljajo pirometre na sevanje za meritve od 430° C do 3000° C. Poznamo dva tipa sevalnih pirometrov:

1. Optični pirometer, ki meri intenziteto ene ali dveh valovnih dolžin svetlobe, ki jo oddaja vroče telo (monohromatska svetloba);

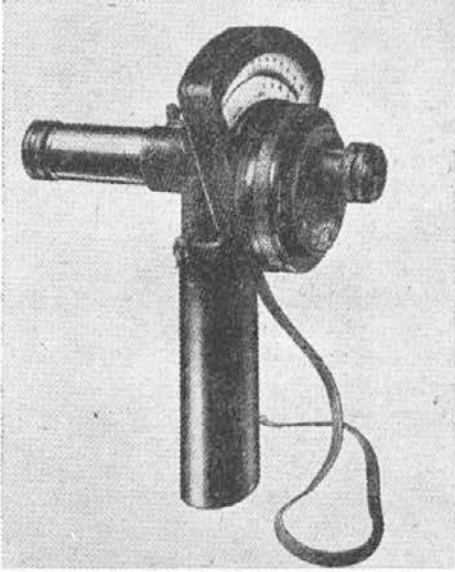
2. pirometer na celotno sevanje, ki meri jakost celotnega sevanja, ki ga oddaja vroče telo.

Pri merjenju s pirometri na sevanje je natančnost merjenja odvisna od tega, kakšno je telo, ki seva oziroma kako to telo posnema sevanje »črnega sevalca«. Črni sesavec je tisti, ki vsrka (absorbira) vsa slučajna sevanja ter ne oddaja niti ne prenaša nobenega sevanja, torej seva samo proporcionalno svoji temperaturi. Večina snovi nima lastnosti »črnega sevalca«. Vendar pa mnogo industrijskih peči odgovarja pogojem »črnega sevalca« in objekti v njih lahko sevajo skoraj tako, kot če bi bili pravi »črni sevalci«. Tam pa, kjer ni pogojev »črnega sevalca«, je merilni instrument uperjen v notranjost zaprte cevi iz porcelana ali kremenca, ki je postavljena v zono, kjer se temperatura meri. Tako si približamo pogoje »črnega sevalca«. Prisotnost oksidov, škaže pomaga zmanjšati napake pri merjenju »črnega sevalca«. Prisotnost saj, plamena in dima pa lahko popolnoma prepreči merjenje.

Optični pirometri

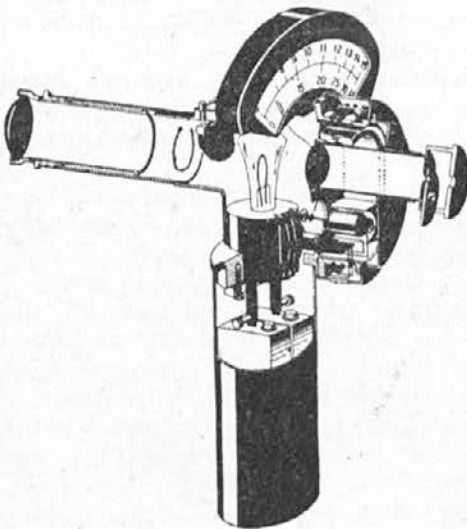
Optični jim pravimo zato, ker je od oči odvisna presoja meritve ter so zato ti pirometri zelo odvisni od tega, kdo in kako meri ter s kakšno prakso. Ti pirometri delujejo na principu primerjave sevanja »črnega sevalca«, s sevanjem dveh sevalcev, ki ju dobimo pri primerjavi jakosti svetlobe dane valovne dolžine z jakostjo druge. Teh pirometrov je precej. Opisal bom le nekaj od njih, ker so principi drugih tem slični, le da nosijo drugačno ime ali le naziv podjetja, ki ga izdeluje ali celo samo prodaja.

Pirometer »Pyropto« (sliki 18 in 19) po patentu Holborna Kurlbauma. Princip, ki ga pri tem instrumentu upo-

Slika 18

rabljamo, je, da postavimo v sliko sevalnega telesa primerjalno nitko ter to s tokom ogrevamo, dokler ne dosežemo

Slika 19

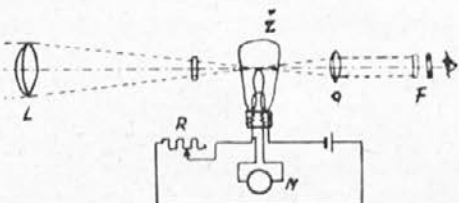
vidnega izenačenja. Ta metoda predstavlja najbolj natančno metodo optične pirometrije.

Preciznost delovanja tega instrumenta se ravna po dveh glavnih faktorjih:

1. Lahkota vidnega zaznavanja, ko nitka zgine v sliki žarečega vira. To dosežemo tako, da je svetloba vira po vsem vidnem polju enaka, robovi nitke pa ostro izstopajo iz polja ozadja, ki ga tvori slika žarečega vira.

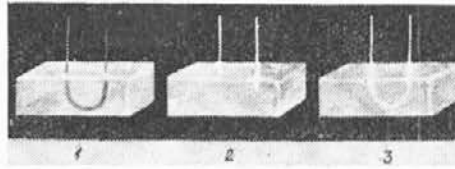
2. Enakomernost svetlobe nitke v primerjavi s tokom v njej, t. j. stabilnost lastnosti te svetlobe z nitko.

Na sliki 20 lahko vidimo princip delovanja. Luč sevalca vstopa skozi lečo L in

Slika 20

je vidna skozi okular O. Temperatura žarilne nitke v žarnici Z se spreminja s premičnim uporom R, dokler nitka ne izgine

Slika 21

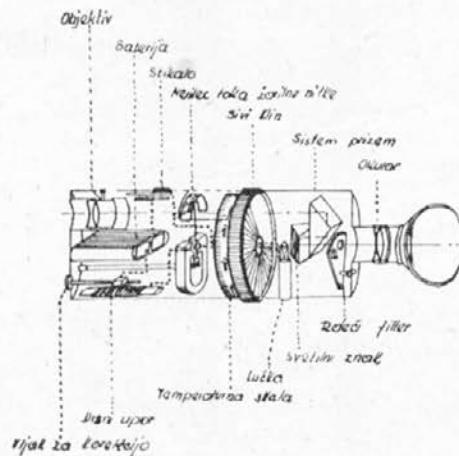
v svetlobi sevalca. Pri tej točki je tok skozi žarilno nitko, merjen z milivoltmetrom M, merilo temperature »črnega sevalca«. Rdeči filter F, postavljen v okular, omogoča primerjavo jakosti brez interference, povzročene zaradi barvne razlike. Kako je treba točno zadeti točko izginjanja nitke, kaže slika 21. 1 — nitka premalo svetla, 2 — pravilno merjenje, 3 — presvetla nitka.

Pirometer »Optix« (slika 22) je nazvan »klinasti pirometer«. Pri tem pirometru, ki se pri nas uporablja, ostane tok žarilne nitke stalen in se samo vidna jakost sevanja sevalca spreminja za primer-

Slika 22

javo z nitko s pomočjo vrtečega se sivega klina. Če pogledamo v drob temu pirometru, dobimo sliko 23. Deluje pa takole: Svetloba sevalca vstopi skozi objektiv, gre nato skozi sivi klin, od tod skozi sistem prizem, ki ga pošljejo skozi rdeči filter v okular ter nam v oko v obliki okrogle slike. Istočasno pa dobimo na sredo te slike črno piko, ki je v resnici v sistemu

Slika 23

leč izdelana odprtina ter skozi jo gledamo žarilno nitko. Če pritiskamo na stikalo, se bo prižgala lučka ter to v vidnem polju tudi vidimo. Sedaj pa je treba vrteti sivi klin toliko časa, da nam ta lučka izgine v vidnem polju, kot je prikazano na sliki 24. 1 — pravilno, 2 — pretemna pika, 3 — presvetla pika. Ti pirometri so zelo prikladni, ker ne zahtevajo velike površine

Slika 24

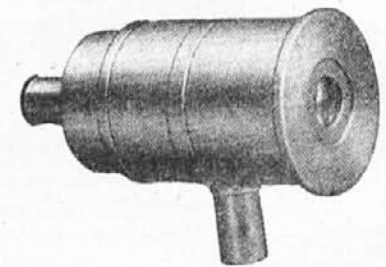
sevalca in ker je njihova kontrola delovanja zelo zanesljiva in lahka.

Na principu zgoraj omenjenih pirometrov delujejo pirometri z imeni Morse, Fischer in slišņq.

Optični pirometri torej zahtevajo vidno primerjavo, pa so zato rezultati močno subjektivni. Boljše izvedbe pirometrov ne potrebujejo optične primerjave. Ti pirometri uporabljajo za zaznavni element foto celico, fotoelement, termoelement, termo steber, bimetal, za merilno telo sevalne energije vročega telesa. Sevanje dela žarkov vročega telesa se združi v žarišče, kjer so postavljeni ti elementi, in nastala termična sila se meri kot jakost celotnega sevanja in s tem temperature.

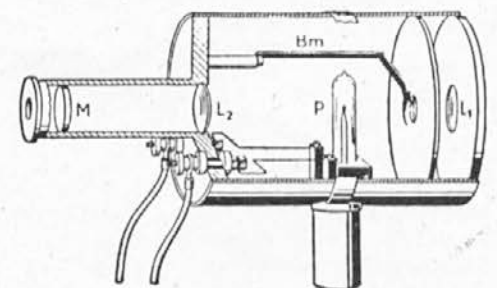
Poglejmo glavne tipe! Imena niso važna, ker se pod različnimi imeni skrivajo skoraj isti instrumenti. Reklama je pač silno važna stvar in brez zvonečega imena gre tudi težko.

Pa začnimo z najenostavnejšim. Ta nosi zvoneče ime: »Pyradio«, ime pa mu je tudi Frery. Pyradio je prikazan na sliki 25.

Slika 25

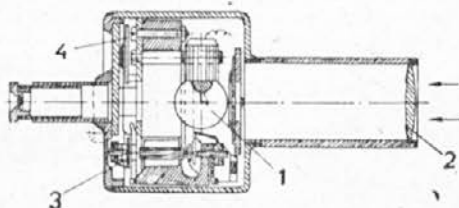
prerez skozenj na sliki 26, izvedba Frery pa na sliki 27. Pirometer ima objektiv z zbiralno lečo (slika 27, števil. 2), ki zbere iz merjenega predmeta izhajajoče žarke in

Slika 26

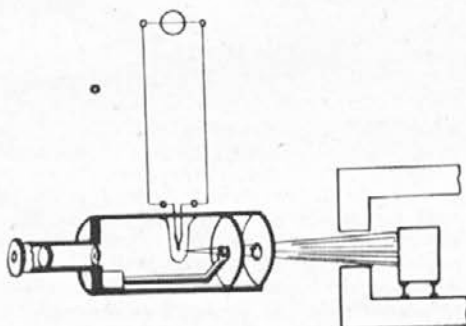
jih vrže v žarišču na termoelement. Zvarjeno mesto termoelementa leži ravno v žarišču objektivne leče in je opremljeno z malo ploščico črne platine, da absorbira

vse svetlobne in toplotne žarke. Termoelement je vtaljen v brezračno stekleno hruško, da se zmanjša odvajanje toplote (slika 27, števil. 1). V instrumentu je že vgrajen milivoltmeter (slika 27, števil. 3), ki na skali (slika 27, števil. 4) direktno kaže temperaturo sevalca. Frery obrnemo proti

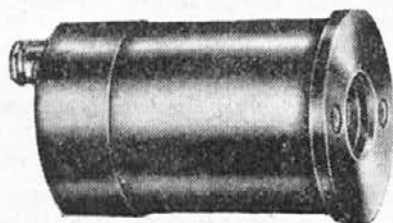
Slika 27

žarečemu telesu, tako da njegova slika izpolni ves zorni kot instrumenta (slika 28). To je takrat, ko vidimo svetlo ploskev kot obroč okoli termoelementa.

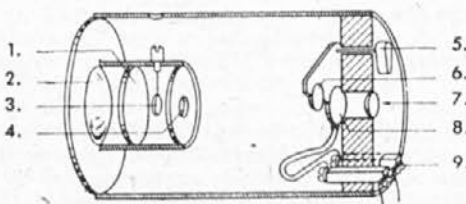

Slika 28

Fotoelement — pirometer (sliki 29 in 30) deluje slično kot Frery in Py-

Slika 29

Slika 30

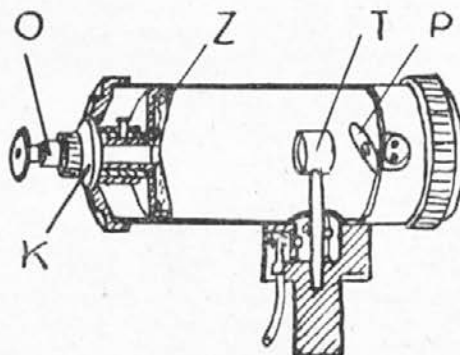
radio, le da ima namesto termoelementa vgrajen fotoelement, ki pretvarja svetlobno in toplotno energijo sevalca v električno energijo ter se le-ta meri z galvanometrom. Deluje takole:

Svetloba sevalca vstopi skozi lečo (2) in toplotni filter (1) v dvoje zaslonk do fotoelementa (8). S posebnim gumbom (5) pa lahko postavimo namesto fotoelementa motno steklo (6) ter gledamo skozi odprtino (7) v polje sevalca. Ko smo instrument naravnali točno v točko, katere temperaturo želimo meriti, premaknemo z gumbom (5) motno steklo tako, da se na njegovo mesto fiksira fotoelement. Na priključkih (9) nato priklopimo merilni in-

strument. Meritve so zanesljive in odgovor elementa je pri tej izvedbi najhitrejši. S takim pirometrom je mogoča najhitrejša kontrola hitrih sprememb temperature pri varjenju ali ogrevanju v obloku.

Pirometer »Pyro« ima namesto termoelementa vgrajeno bimetalno spiralo in se z raztezanjem le-te z direktnim prenosom določi temperatura sevalca.

Slika 31 kaže zrcalni tip sevalnega pirometra, ki ima zveneče ime Rayotube pri Amerikancih, v Švici Radiomatic, a pri Italijanih zelo pohlevno Pyruni. Pri tem

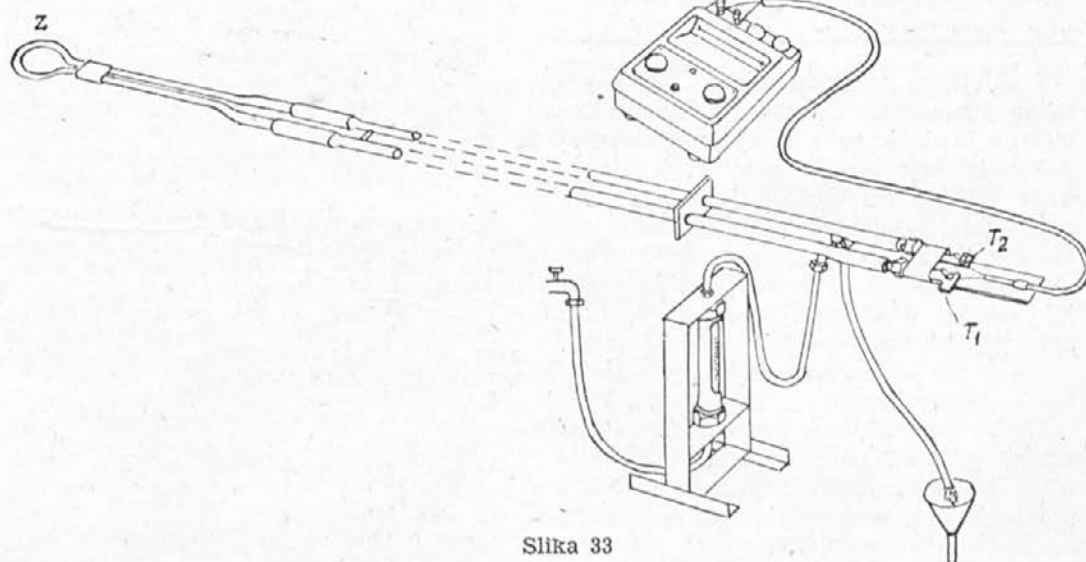
Slika 31

pirometru se žarki sevalca, ki vstopijo skozi okno, s pomočjo konkavnega zrcala odbijajo v žarišče, kjer je nameščen termo steber T. Termičen steber je sestavljen iz 16 termoelementov, ki imajo zveze postavljene skupaj v kvadrat, velik vsega 1 mm². Tako se termična sila šestnajstkrat poveča in je s takim pirometrom mogoče meriti temperature sevalcev pod 50° C, če se uporabljajo leče, ki propuščajo infrardeče žarke. Termičen steber ima hladne konce termoelementov zavarovane pred toploto s posebnim zrcalom P, poleg kompenzacijskega vodnika seveda, ki vodi k milivoltmetru. Instrument se naravnava skozi okular O, ki je zvezan z zrcalom.

Slika 32

Ima rdeč filter K, da svetloba ne bije preveč v oko pri naravnavanju. Naravnati je treba okular, tako da termo steber točno pokrije vidni krog, kakor je pokazano na sliki 32, pri položaju a. Pri polo-

Slika 33

žaju b je okular napačno postavljen, preveliko polje pušča odprto, pri položaju c pa pušča premajhno polje. Položaj d zahteva malo zasukanje instrumenta.

Če uporabljamo zaprto cev iz nezgorljivega materiala, da dosežemo pogoje »črnega sevalca«, lahko vse te instrumente vgradimo v peč. Dosegli smo sicer pogoje »črnega sevalca«, zato pa se je zmanjšala hitrost odgovora instrumentov. Kadar uporabljamo termoelemente, je nujno treba zagotoviti kompenzacijo hladnega mesta. Ko je instrument postavljen v območje visokih temperatur, ga hladimo z vodnim plaščem ali v toku hladnega zraka. Prav tako je v rabi zračni curek, da zavarujemo merilno cev pred dimom ali plamenom. Medtem ko ima sevalni tip prednost, ker nima fizikalnega stika z objektom, katerega temperaturo merimo, ima pa slabost z velikimi napakami, kadar mora sevanje objekta iti skozi dim ali saje v velikih koncentracijah. Zato je potrebna stalna kontrola takih instrumentov vselej, kadar se nam more dozdevati, da kažejo napak.

Tako smo se pregrizli skozi celo goro instrumentov, ki pa so, kot sem omenil, le predstavniki glavnih principov merjenja temperature. Vsako podjetje, ki se bavi z izdelavo pirometrov, ima svoje posebnosti, izboljšave in novosti, ki pa v principu ne odstopajo od glavnih predstavnikov, ki smo jih omenili in pregledali.

Kako daleč je že seglo merjenje temperature, pove izum te tako imenovane »Thermosonde«, ki meri temperaturo v vročih plinih (slika 33). Na dolgi dvojni cevi je narejena zanka Z. Skozi cev v zanki teče voda pod predpisanimi pogoji. Termoelement T₁ meri temperaturo vstopajoče vode, termoelement T₂ pa temperaturo izstopajoče vode. Oba termoelementa sta diferencialno termično priključena na milivoltmeter M, ki meri le razliko temperature med njima. Skala merilnega instrumenta je že izražena v stopinjah C. Thermosonda je temu instrumentu ime zato, ker lahko z njim merimo temperaturo plina na enem mestu, nato pa spet na drugem, ter tako sondiramo temperaturo plina.

Takih in sličnih merilnih pripomočkov je še nebroj. Pokazal sem tega le zato, da vidimo, kako je vsak sestavljen iz že nam sedaj poznanih elementov.

Prežihova pisma iz koncentracijskih taborišč

(Originali so v njegovi spominski sobi v Študijski knjižnici na Ravnah na Koroškem)

Voranc se je domov ves čas svoje petnajstletne odsotnosti bolj redko javljal. Toliko, da so vedeli, da je zdrav in da se mu še nekam godi. Pisma so prišla tako za letne čase. Tudi sam je bil pri tem zelo uvideven. Ko ga je nekoč bolj tak od zemlje oddaljeni obisk zunanaj vprašal, če ima kaj od doma sporočil, je skoro kar vzrožil: »Od doma dobim pisanje šele čez kakih sedem tednov; sedaj je delo na polju in nimajo časa...« Sicer je bilo vmes tudi nekaj osebnih stikov, tako da povezava ni bila nikoli povsem prekinjena.

Pisma iz koncentracijskih taborišč pa so redna vse do smrtnih ovir v zadnjih mesecih. Šlo je za življenje in smrt oziroma za čisto gotovo smrt. Izkoristil je vsa dovoljenja za pisanje in še to racioniral tako, da je pisal samo na eno mesto.

Ko so Voranca takoj po kapitulaciji Italije, septembra 1943, prepeljali iz Ljubljane v Begunje in potem kmalu naprej, ni bilo o njem dva meseca ne duha ne sluha. Kristan iz Zapuž, ki je brata Avgusta na Jesenicah takoj obvestil, da je Voranc v zaporih v Begunjah in mu pomagal napraviti nekaj takih potrebščin, je tudi javil, kdaj so ga odpeljali naprej, nihče pa ni vedel kam.

Najprej se je Prežih potem javil domov v Kottlje. Tisto pismo nekako v začetku decembra 1943 — je bilo nepričakovano svetlo. Pisal je domačim v domači kraj — pogumno in pokonci. Pisma je bilo kar propagandna listina in brat Anza ga je temu primerno tudi vnovčil. Nosil ga je in bral po soseski. Da bo vse še dobro in da se bomo kmalu videli, le pokonci je treba biti in še malo potrpeti. To pismo se je potem izgubilo ob uničenju doma. Tam je tudi omenil, da bo odslej pisal le bratu na Jesenice, ki bo vse obveščal.

In res, kmalu v začetku januarja 1944 je prišlo na Jesenice naslednje Vorančevo pismo. Bilo je tako sistematizirano karta-pismo s polno »navodili« in cenzurnimi pečati. Cisto ga gornjem oglu pod datumom je bilo natisnjeno: Dan izpustitve sedaj še ne more biti javljen. Obiski v taborišču so prepovedani. Povpraševanja so zaman. **Takoj pod tem je stalo še naslednje:** Izvleček iz taboriščnega reda: Vsak zapornik sme na mesec prejeti in pisati dve pismi ali karti. Došla pisma ne smejo obsegati več kot štiri strani po petnajst vrst in morajo biti pregledna ter dobro čitljiva. Denarne pošiljke so dovoljene le po denarni nakaznici, na kateri so samo ime, predime, rojstni datum ter številka zapornika brez vsakih sporočil. Denar, fotografije in druge priloge v pismih so prepovedani. Poštne pošiljke, ki niso v skladu s temi navodili, se ne sprejmejo. Nepregledna in slabo čitljiva pisma se uničijo. V taborišču se lahko vse kupi. Nacionalsocialistični časopisi so dovoljeni, mora pa jih naročiti zapornik sam v taborišču. Živilski paketi se sprejemajo vsak čas in v vsaki količini. Komandant taborišča.

V celotnem pregledu vidimo, da je sevalna pirometrija zasedla velik del pirometrije in da je prav v tej vrsti človeški duh najgloblje segel v srce vroči prirodi. Prav sevalna pirometrija je v novejšem času temelj avtomatsko delujočih sistemov, ki regulirajo dotok plinov v kurišča, električne tokove v grelnih pečeh, varujejo oboke pred previsoko temperaturo plamena itd. Ostal pa je seveda še vedno klasičen tip — osnovna celica vseh meritev — termoelement.

Meriti temperaturo, pomeni danes poznanje procesa, pomeni danes tako nujnost, da bi ne smelo biti industrijskega sodelavca brez poznavanja tega osnovnega čutila človeškega duha.

Tako »vse v redu« je bilo torej v tem taborišču — na ven. Kakšna pa je bila resnica, vedo tisti, ki so jo izkusili.

Na zadnji strani je bil še natisk: Meine genaue Anschrift: Schutzhaftling, Nr., Block itd.

Pisma so smela biti napisana seveda le nemško in brez nerazumljivih domačnosti v 15 vrstah.

Voranc se je torej na popisani podlagi javil bratu na Jesenice v prvem pismu takole:

19. decembra 43.

Dragi brat Avgust! Sporočam ti, da sem tukaj zdrav in pokonci. Obvesti, prosim, o mojem nahajališču stariše in mojo ženo. Preberi gornja navodila. Perila in obleke mi ni treba pošiljati, ker imam to tukaj. Sporoči očetu in bratu najboljše želje za god. Upam, da ste vsi zdravi, kakor jaz. Pozdravi tudi mojo hčerko Vido in jo pomiri. Verjetno je zaposlena še na starem mestu. Pozdravljam te, kakor tudi tvojo ženo prav pristrčno in prosim, da narediš vse kot sem ti opisal. Tvoj brat Lovro Kuhar, konc. taborišče v Sachsenhausen-u pri Berlinu, blok 49, št. 75328.

Zveza je bila torej vzpostavljena in naslednje njegovo pismo jo že bliže potrdi, in sicer:

Sachsenhausen, 23. 1. 44.

Dragi brat! Sporočam ti, da mi še naprej kar gre in da sem pred nekaj dnevi dobil od tebe paket. Vse je prišlo v redu in dobro ohranjeno, za kar se pristrčno zahvalim. Gre torej zelo hitro. Posebej se zahvalim za cigarete. Tudi od starišev sem prejel te dni paket. Javi to očetu, kakor tudi mojo pristrčno zahvalo. Pozdravljam vse na domu, kakor tudi mojo ženo in otroke. Ostanite zdravi, da se bomo spet srečni videli. Vsem srečno novo leto! Še enkrat hvala za pošiljke. Pozdrav tebi in tvoji ženi. Tvoj brat . . .

Kakor vidimo, so domači hitro organizirali pošiljke. Pozneje je povedal, da se je cigarete razveselil vsak zato, ker jih je vselej pobral blokajter. Ta je namreč ljudi, ki so dobivali interesantne pakete, pozneje odbiral.

Medtem so mu javili očetovo smrt in Voranc piše:

Sachsenhausen, 20. II. 44.

Dragi brat! Sporočam ti, da sem dobil od brata Ivana žalostno vest o očetovi smrti. Ne bom jih torej več videl. Bog mi ohrani še mater, da bi se videli. Od brata Ivana sem dobil dve pismi in 20. 1. paket. Od Kraupogarice sem dobil karto. Obvesti ljudi doma o tem. Vse pride v redu. Od sestrične Marije Kuhar iz Zapuž pri Lescah sem dobil dva paketa v najlepšem redu in tudi perilo. Obvesti jo o tem in ji sporoči mojo pristrčno zahvalo. Samo kakih deset dni hodi sem. Perila ne potrebujem več, pač pa naj mi prihodnjič priloži nekaj britvic. Sicer vse v redu. Sem zdrav. Pozdravljam tebe, vse moje ljudi doma, kakor tudi tvojo ženo. Tvoj brat . . .

Pri omenjeni pošiljki od doma je sodeloval tudi kmet Protič. Kristan iz Zapuž je posredoval drugi dve omenjeni pošiljki od prijateljev (gospa Slamičeva) iz Ljubljane.

Voranc je videl, da gre organizacija oskrbe v redu, pa je v skrbeh za hčerko Vido, če ne dobi nič. Da naj si to oskrbovanje razdelijo. Takole piše v četrtem pismu:

K. L. Sh, 19. 3. 44.

Dragi brat! V zadnjem pismu sem ti potrdil prejem obvestila o očetovi smrti. Danes ti potrjujem prejem tvoje pošiljke z 2 kg kruha, marmelado itd. Vse pride torej v redu. Prosim skrbi ti za mojo

hčerko Vido. Brat Ivan in sestrična Kraupogar naj tudi ne pozabita nanjo. Moja oseba ni tako važna. Namé naj ne pozabi sestrična Marija iz Zapuž pri Begunjah. Poslala mi je že dva paketa. Sporoči ji mojo zahvalo. Pozdravi mojo ženo in hčerko Mojco. Zakaj mi ne pišeta. Prihodnjič mi pošlji tudi nekaj britvic, ne dajaj pa v pakete nikoli vžigalic. Pazi na gornja navodila taboriščne komande. Pozdravi mojo družino, vse sorodnike — pozdravljena ti in tvoja žena. Tvoj brat . . .

Kaj je bilo v paketu, da opozarja na vžigalice in na navodila taboriščne komande, domači ne vedo več. Verjetno žganje, ki ga je poslal kmet Veček pa ga je dal kapo Vorancu samo povohati.

V Vorančevi družini je začelo medtem ropotati. Druga za drugo so šle žena in dekleti — najprej Vida, ki je komaj prišla iz italijanskih taborišč. Vorancu je bilo težko povedati prizanesljivo, kako in kaj. Nerazumljiv je tudi v pogledu obiskov, o katerih so govorili, ko je bila še v Begunjah, medtem pa so jo poslali že v Berlin in v Barth na nemškem morju. Anton Konzumer je njegov stari prijatelj Anton Topolovec, ki je rad kaj priložil. Tako je to pismo:

16. 4. 44.

Dragi brat Avgust in žena! Tvoje pismo s sporočilom o moji družini prejel, kakor nekaj prej tudi paket. Velikonočni paket pa še ni prišel. Razveselilo me je tudi, da je gosp. Anton Konzumer priložil nekaj cigaret. Izreči mu mojo zahvalo in mu povej, da more nekaj takega v bodoče spet napraviti. Še enkrat te prosim, da se zanimaš za mojo družino. Stvarno bi bilo najbolje, če bi šle domov v Kottlje. Če bi kdaj obiskal mojo hčerko Vido, zaprosi za dovoljenje, da bi smel mimogrede obiskati tudi mene. Pozdravi mojo ženo, moje otroke, mojo mater in brata Ivana z družino. Vidin naslov mi lahko pošlješ. S pozdravi na oaju oba L. Kuhar . . .

Naslednje pisanje je v nekem prizadetju nespozumevanja. Voranc najbrž ni mislil, da je vsa stvar zavozlana tudi pri drugih, ko piše:

19. 6. 44.

Dragi brat! Tvoje pismo z dne 5. 6. t. l. prejel. Do danes poslanih cigaret še nisem dobil. Pošlji mi vendar novi naslov moje žene. V taborišču v Begunjah so ostale moje tri koce. Dvigni jih. Ali so moje stvari prav spravljene, ko je sedaj tudi hčerka Mojca preč? Brat Ivan je precej počasen organizator. Ti skrbi predsem za mojo ženo in za hčerko Vido. Pozdravi mi vse, ženo in otroke, kakor tudi vse znanee prav pristrčno. Denarja ne potrebujem, tega imam tu. Če bi moja žena ali brat Anza potrebovala denar, bi ga jima mogel celo nekaj odstopiti. Mnogo pozdravov tebi in tvoji ženi Lovro Kuhar št. 75325.

Za hčerko Vido je šla Vorančeva žena, za njo pa še mlajša hčerka Mojca. Kam so šle, tedaj ni nihče vedel, še manj pa, kaj je z njihovimi stvarmi v Ljubljani. Doma je bil ob prejemu pisma ubit brat in uničen dom — Voranc pa tako po svoje našteva, govori o nekkih koca ter o počasni organizaciji, kakor da bi ihta drugih nikakor ne mogla zadeti. Siromaku niso mogli dopovedati in tudi niso smeli grmaditi vseh takih novic. V bojzani za ženo in hčerko odgovodeje samega sebe pri jeseniškem bratu, da bi organiziral raje zanje. Kaj je mislil z denarjem, ni razumljivo. Najbrž, da naj ga ne pošiljajo, ker ga itak ne dobi.

Tudi naslednje pismo kaže nespozum:

20. avgust 44.

Dragi brat in žena! Potrjujem pismo z dne 10. 7. t. l. Potrjujem tudi prejem paketa, ki je prišel prav za god 10. 8. Pa lepa hvala! Zelo dobro je bil sestavljen. Sporočila o domu ne zastopim čisto. Piši mi več o tem. Ali je morda brat hišo prodal? Prosim vzami mater ti. V Begunjah so ostale tri moje koce. Vzami jih. Hvala za Topolovecove pozdrave — Lahko se javi

Brazde pod Uršljo goro

s kakoršnimi koli cigaretami. Sicer sem zdrav, kar upam tudi za vse vas. Poljubljam mojo mater, pa pozdravi mi brata Ivana ter vse znane. Na svidenje! Pozdrav za god. Tvoj brat...

Ko je bila razbita njegova družina, je bilo treba javiti še uničenje doma in uboj brata Anza. Kaj bo imel od tega? Zato je bilo samo prizanesljivo sporočilo, da doma ni nikogar več ter da naj tja več ne piše. In spet njegove koce. Šli so vprašat Kristana, kaj neki bi to bilo, a tudi on ni razumel.

Počasi so si dopovedli in se malo zavnali. Osmo pismo je jasnejše:

22. 10. 44.

Dragi brat! Tvoje pismo z dne 10. 10. t. l. prejel. Hvala. Tudi onega prej s Prevalj. Prav tako paket s Prevalj in drugega z Jesenic. Mnoga zahvala za tvojo skrb. Od Mojce sem dobil eno pismo septembra in prej paket za god. Prej sem dobil pošiljko od sestrične Kraupogar. Piši ji, da pride vse v redu. Ko boš prihodnjič kaj poslal, daj zraven nekaj britvic. Vesel sem da so mati pri tebi. Skrbi zanje dobro in zapomni si dobro vse, kar povedo iz zgodovine naše vasi. Bodi radoveden, oni so prava kronika. Ali bo Mojca tudi k tebi prišla. Spravi jo kamor koli na dobro. Zahvalim se ti, ko tako lepo skrbiš za nas. Perila ne potrebujem nobenega. Ali si vzel koce iz Begunj. Napravi to, dve sta tam ali tri. Sreča, da je Vida najdena. Pozdravi vse sorodnike. Poljubljam mater in pozdravljam tebe in Paolo. Tvoj brat Lorenč Kuhar...

Spet Večkova pošiljka s Prevalj in predvsem mlajša hčerka Mojca se mu je oglasila. Mati je medtem obiskala sina na Jesenicah, kamor se je kmalu tudi preselila. Takrat so pisali Vorancu. Tudi za Mojco je obetalo, da bo lahko prišla iz Nemčije bliže na Koroško. Spet njegove koce, ki jih nihče ni razumel, pozneje pa tudi ne vprašal.

Zena se mu je oglasila — tudi pokonci in zveze ima z otroki. Kakor vidimo, nekaj pisem manjka. Ta je uporabil za družino, ki se je že oglašala direktno. Bolj veselo piše:

5. 11. 44.

Ljuba mati in brat! Sporočam ti, da sem na tvoje zadnje pismo odgovoril pred štirinajstimi dnevi. Medtem sem dobil pa-

ket od tete Minke iz Radovljice. Vse je bilo v redu in hvala. Tudi od moje žene sem dobil pisanje. Zdrava je in zelo korajžna. Dopisuje si s hčerko Vido. Ali je Mojca že pri tebi? Kako gre materi? Malo bova oba še potrpela, potem pa se bova zdrava videla. To je moja srčna želja! Pazi nanje in še enkrat: zapomni si vse, kar povedo iz Kotelj. Kaj je z bratom Ivanom. Ali je zdrav? Sestrična Kraupogarica se ne javlja že od avgusta. Piši ji. Bodite pozdravljeni. Poljub materi Tvoj brat Lovro...

Minka iz Radovljice je Minka Globokar iz Ljutomera, ki se je tudi odzvala s pošiljko. V naslednjem pismu je kar pokonci volje. Vsi ga skrbijo, za vse se zanima:

19. 11. 44.

Dragi Gustl in Pavla! S tem potrjujem prejem paketa z 60 cigaretami. Vse pride v najlepšem redu in nepokvarjeno. Tudi kruh je bil dober. Zahvalim se Pavli za lepo sestavo paketa. Videlo se je, da je bila njena roka zraven. Prej sem prejel še paket iz Radovljice, kar sem potrdil že v prejšnjem pismu. Ker je sedaj čas za sadje, piši v Kottlje, da mi pošljejo sadja. Kraupogarca se je pred meseci sama ponudila, da mi bo poslala kak paket. Piši ji. Kako gre drugače? Ali so mati zdravi. Ali je Mojca že pri tebi? Ne javlja se mi več iz Bavarske. Kaj je z bratom Anzom? Piši mi kmalu. Mater objemam pristrčno. Pozdravi Anzana, mojo družino, ko jim pišeš, in Anzovo družino. Tudi vaju oba pristrčno pozdravljam. Prosim za nekaj britvic. Če mogoče, še cigarete. Tvoj brat...

Naslednje pismo kaže, da je ostal brez sporočil. Iz pisma diha povezanost z domom:

5. decembra 1944

Ljuba mati, brat in svakinja! Sporočam vam, da sem zdrav in pokonci. Od vas nimam že nad mesec dni nobenega sporočila. Vmes sem pisal tri pisma. Kaj je s hčerko Mojco? Ali je že pri vas. In z bratom Ivanom. Pišite mi kmalu. Danes vam pošiljam najboljše želje za božične praznike kakor tudi novo leto 1945. V mislih bom pri vas. Spomnite se tudi vi name in na mojo družino. Posebej bom mislil na mojo mater. Bog daj, da nam bi

naslednje leto prineslo svidenje. Sporočite Ivanu moja voščila za god in pozdravite mojo ženo in otroke. Z radostnejšim: živeli na vse ostajam vaš zvesti sin in brat. Lovro Kuhar, št. ...

Sledi zadnje pismo iz tega taborišča. Rusi so se kraju bolj in bolj približevali.

K. L. S. 7. 1. 45.

Ljuba mati, brat in svakinja! Vaše pismo z dne 26. 11. p. l. prejel. Prav tako tvoj paket s Prevalj, kakor tudi onega iz Guštanja od kmeta Lesjaka. V zadnjem so bila jabolka čisto zmrznjena. Tudi Mojca mi je iz Kissingena poslala paketič jabolok. Pišite, prosim, na vse te odpošiljatelje in jim sporočite mojo zahvalo. Jabolok, dokler mrzlo, ne pošiljati. Tvojega paketa, ki si ga poslal po sporočilu dne 4. 12. p. l. še nisem dobil. Pride pa gotovo. Zapakuj po možnosti robo v lesene zabojčke. Mojca mi ne piše. Brata Ivana najbolj pristrčno pozdravljam in njegovo družino. Dobro, da je šel k Petruhu. Na 15. tega mesca bom mislil na umrlega očeta. Pišite, tudi karte lahko prejmem. Ljuba mati, poljubljam vas in vse pristrčno pozdravljam vaš Lovro Kuhar...

Naposled so mu torej napisali, da je šel brat Anza k Petruhu (v »Požganici« padel), pa je razumel, da je šel k partizanom in pozdravlja njegov korak. Očetove smrti se spomni na datum. Prevaljski paket je Hrvatov iz Kotelj. Z jabolki pa Pratkanarjev Tonč ni imel sreče.

To je zadnje pismo iz Sachsenhausena. Prišlo je že z zamudo. Potem je fronta napravila svoje in v Nemčiji na pošto nihče več ni mislil — gorele so jim glave. In ko so zgorale, je prišlo pismo iz Mauthausena, ki razodeva ljubezen, srečo in veselje. Pisano spet slovensko:

Mathausen, 15. 5. 45.

Ljuba mati, brat in Pavla!

Sporočam vam, da sem tukaj živ in zdrav. Osvobojeni smo bili 5. 5. 1945 po američanskih četah. O usodi žene, Vide in Micke ne vem nič. Ali izgleda, da so bile te že prej osvobojene, če so bile žive. Upam, da bomo kmalu skupaj. Upam, da se bom kmalu vrnil domov. Potem pa se bomo preselili na Prežihov vrh.

Marička Žnidaršič:

KDO BO SLEDIL?

Oblaki, kot veliki beli cveti,
se vozijo po sivomodrem nebu,
na veji ptič, ki je pozabil peti,
se zdi kakor govornik po pogrebu.
Z odpadlim listjem veter se igra
kot deček, ki je prvič vrgel žogo,
in v skritih kamrah mojega srca
je vse tako samotno, mrzlo, tógo.
Jesen je svet odela v žalni prt
in čez ograjo gleda vame smrt.

Ej, Voranc, duša, veliki otrok!
Pa kaj si res za vselej obnemel?
Prišla sem k Tebi majhna, praznih rok
in čakam, da me k sebi boš prišel.

Vse razmetane misli skupaj zbiram
kakor žanjica poležano žito.
O, še živim in vendarle umiram
počasi, tiho in tako naskrito.

Prijetno bi bilo utoniti v mir
in vse, prav vse od sebe vreči.

Ravne, v novembru 1954. leta.

To žalost, ki skovika kot skovir
in tisto lepo pravljico o sreči.

Prijetno bi bilo s Teboj preletiti
se v spev gozdov, ki dan in noč zveni,
in na pomlad s semenjem novim vzkliti,
pronikniti v srca vseh ljudi.

A to si znal le Ti, le Ti edini!
Umetnik, človek, ki si se boril
za dobro, za pravico v domovini.
Kdo Ti bo na pohodu tem sledil?

Oblaki v majhne bele króge speti
neslišno plavajo čez Karavanke.
Na veji ptič, ki je pozabil peti,
je zdaj postavil predme nove uganke.
Kako je vse tihotno, tod okrog,
še veter se je z listjem doigral.
O, jaz sem zmeraj sama, praznih rok
in s srcem, ki mi ga je čas razklal.
Jesen je svet odela v žalni prt,
tam čez ograjo gleda vame smrt. —

nasprotnike, ko je rekel: »Mi produciramo danes enako število voz z istim številom delavcev kakor prej pri šestih delovnih dneh v tednu.« (40-urni delovni teden je namreč v tem, da se dela le 5 dni po 8 ur, medtem ko sta sobota in seveda nedelja dela prosta dneva.)

40-urni delavnik so začele uvajati tudi posamezne industrije v Evropi že pred drugo svetovno vojno in se jih vključuje vedno več.

Toda tudi pri tem ne bo ostalo. Nedavno je na nacionalnem kongresu delavskih združenj AFL-CIO v Washingtonu, na katerem je bilo zbranih 200 voditeljev in strokovnjakov za delavska vprašanja, padla zahteva po skrajšanju delovnega časa na **35 in 30 ur na teden** pri polnem zaslužku. Prvi predsednik velike ameriške zveze strokovnih delavskih združenj, Georg Meany, je takrat rekel, da morajo združenja delojemalcev iti to pot, če hočejo, da bosta visoka zaposlenost in življenjski standard v USA ohranjena tudi v bodočnosti. S tem so ameriški delavski forumi načeli novo dobo na področju skrajšanja delovnega časa in dali nove impulze zahtevi, ki se zopet in zopet poraja pri vseh tarifnih pogajanjih.

Vsa borba za skrajšan delovni čas med vekom je temeljila na moralnih človečanskih vidikih. Šlo je za zdravje ljudi, za potrebo več prostega časa, kajti industrijsko delo je postalo strahotno zgoščeno.

Danes pa je v ospredju drugačna utemeljitev. Združenja delojemalcev nastopajo z zahtevo po nadaljnjem skrajšanju delovnega časa iz bolj gospodarskih razlogov, in sicer:

— zagotoviti je treba delovna mesta oziroma zaposlitev ob naraščajoči avtomatizaciji;

— da ne bi bilo brezposelnih, je treba enakomerno razdeliti razpoložljiva delovna mesta;

— dohodke delojemalcev je zvišati s skrajšanjem normalnega delovnega tedna, da se s tem poveča delovni čas, za katerega se plačajo nadure.

Da, avtomatizacija veliko pomaga in dviga storilnost proizvodnje dobrin, seveda pa zmanjšuje tudi potrebe po ljudeh pri tem procesu. Teh pa čaka vedno več pred vrati. Rodili so se, dorasli in morajo imeti obstoj. Obstoj pa je delo, zato bo treba pač delo tako razdeliti, da bo vsak nekaj počel in zaslužil. Usoda strahotnega množenja ljudi prihaja torej že na delovna mesta. Dokler gre še tako, da manj delamo, pa vseeno enako, ali še več zaslužimo in pri krajšem delu več napravimo, je ta usoda sreča. Manj in laže delati ter več zaslužiti in več napraviti vendar vsi želimo. Za samo delo se toliko ne pipljemo. Morda bomo kdaj delali samo še čisto kratko, pa kljub temu lepo izhajali. Tak je videz, verjetno pa bo to nekoliko pozneje, kajti preko možnosti le ne gre — tudi na poti izboljšanja ne.

»Kako to, da si padel iz materinega jezika?«
»Zato, ker živim večinom pri babici.«

»Prejšnji teden sem kupil pri vas dežnik, pa je zanič.«
»Nemogoče!«

»Kako da ne!? Včeraj sem ga pozabil v kavarni in danes zjutraj je bil še vedno tam.«

POT IN UTEMELJITVE

ZA SKRAJŠAN DELAVNIK

Od 12-urnega delavnika v začetku prejšnjega stoletja pa do uvedbe 8-urnega delavnika, ki velja danes na splošno vsaj še pri večini evropske delavnosti, je poteklo sto let trdega dela strokovnih delavskih združenj. Čeprav so združenja delojemalcev propagirala skrajšanje delovnega časa na **10 ur** že leta 1820, je trajalo še štiri-deset let, preden je bil leta 1860 skrajšan delovni čas prvič uveden za strokovne poklice. Ob koncu stoletja je bil uveden tudi za industrijske obrate, toda čisto je izginil 12-urni delavnik tudi iz železarske industrije šele leta 1920.

Medtem pa, ko je še trajala borba za 10-urni delovni dan, so posamezna zdru-

ženja že prišla z novo zahtevo: **8-urni delovni čas**. To je bilo leta 1860. Sicer so 8-urni delavnik v Ameriki zakonsko obravnavali že leta 1868, toda šele z ustanovitvijo »American Federation of Labor« (1886) je dobila ta, do tedaj le bolj od posameznih industrijskih združenj poudarjena zahteva, potrebno okrepitev. Prvi veliki uspeh je dosegla AFL že leta 1890 in ob koncu stoletja je bil 8-urni delavnik uveden na splošno za vse strokovne poklice. Pri industriji pa je trajalo vseeno še 20 let, preden so delavska združenja leta 1920 uspela uveljaviti svoje zahteve tudi tu.

Naslednji odločilni korak na potu skrajšanja delovnega časa je bil napravljen leta 1933, ko je bil **40-urni delovni teden**, katerega so sicer posamezna delavska združenja ponekod že prej uveljavila v kolektivnih pogodbah, z zakonom uveljavljen kot standardni delovni čas za vso Ameriko.

Čeprav se je takoj pokazalo, da skrajšan delovni čas poveča storitveno sposobnost delavcev in vodi tako k večji produktivnosti podjetij, je stvar vseeno naletela na odpor podjetnikov in je končno prodrla več ali manj le z borbo delavskih združenj. Pomembna izjema pri tem je bil Henry Ford, ki je v svoji avtomobilski industriji uvedel 40-urni delovni teden pri enaki plači že leta 1916. Ta Fordov epikalni eksperiment, ki je zajel 65 000 delavcev, je prinesel avtomobilskemu kralju priznanje delavskih združenj ter hude proteste industrijalcev. Toda že dva meseca po tej uvedbi je lahko Ford prepričal svoje

Upam, da je tudi pri vas vse v redu, da ste zdravi, posebno Vi mati. Ostanite na Jesenicah, kamor bom takoj po ornitvi, mogoče že gredoč prišel.

Uresničile so se naše najsmelejše sanje: Združena Slovenija je osvobojena. Priborili smo si to svobodo z velikimi žrtvami, ali predraga ta cena ni, ako bomo znali živeti. Pozdrav osem, tudi bratu Anzanu, ako ga medtem najdete. Ljuba mati, poljubi Vas vaš

Voranc

To pismo je prišlo na Jesenice sicer pozneje kot Voranc oziroma se je on vrnil že prej. Ko se je po nekom javil s poti in povedal, da pride, so mati od sreče jokali. Po 15 letih ga bodo spet videli in bosta šla skupaj nazaj na Prežihov vrh. Voranc, Lojz, Anza, oče — vse slike so zbrali na mizi. Ob uresničenju velikih nad tudi rane zbole: oče in Anza sta bila mrtva, dom pa uničen. Dočakali so ga z ranami, dočakali pa so ga le, kakor domovina svobodo. V.L.

Boris Florjančič

KONSTRUKTER IN LIVAR

(Nadaljevanje)

VIII. DEFORMACIJE RAZNIH ULITKOV Z OZIROM NA RAZLIČNE PRESEKE IN OBLIKE

Že v preteklih poglavjih smo omenili, da se v formi strdijo prvo tanjši, nato šele debelejši deli ulitka.

To različno časovno strjevanje ima za posledico, da nastopajo v ulitku večje ali manjše notranje napetosti že v času samega strjevanja. Če so te napetosti prevelike, tako da jih material ne prenese, nastanejo na ulitku risi (razpoke), ali pa se ulitek krivi.

Po Heynu zavisijo notranje napetosti v ulitku:

1. od velikosti izgibne mere litine (in tudi od višine livne temperature);
2. od višine temperature, pri kateri prehaja material od plastičnega stanja v elastično stanje;
3. od razlike med brzinami ohlajevanja medsebojno povezanih delov na ulitku;
4. od velikosti presekov na ulitku, kjer so napetosti v obratnem razmerju z velikostjo teh presekov.

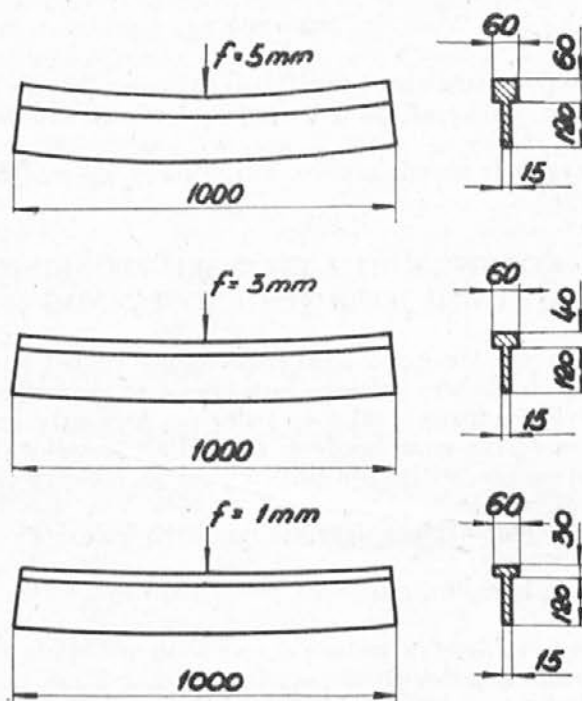
Razni pogoji, kot n. pr. zavirano krčenje ulitka v formi in nepopustljiva jedra, še povečujejo napetosti v ulitku.

Iz vsega navedenega sledi, da se v ulitku pojavljajo toliko večje notranje napetosti, kolikor bolj se menjavajo medsebojno povezani preseki ulitka.

Slika 79 nam kaže eksperimentalni ulitek v obliki črke »T« in dolžini 1 m. Glava preseka ima dimenzijo 60×60 mm, noga preseka ima 120×15 milimetrov. Ko se ulitek v formi prične strjevati, se strdi najprvo spodnji tanki del. Odebeljeni del se prične strjevati šele potem, ko je tanjši že strjen. Ko se odebeljeni del prične krčiti, se pojavijo notranje napetosti, ki so tako velike, da povzročijo ukrivljenje tanjšega dela. Pri jekleni litini se je pri tem poizkusu pokazalo ukrivljenje, ki znaša v višini izmerjenega loka 5 mm.

Drugi poizkus nam kaže slika 80. Nastalo je ukrivljenje, ki znaša 3 mm.

Tretji poizkus nam kaže slika 81, kjer znaša ukrivljenje 1 mm. Na osnovi teh poizkusov bi lahko naštevali neštete primere. Če ulijemo n. pr. cev z različnimi debelinami sten, se ukrivi.

Slike 79, 80 in 81

Nadaljnji primeri nam kažejo konstrukcijo koles z različnimi preseki. Slika 82 nam kaže kolo s tankimi ročicami »B« in debelim vencem »C«. Tanke ročice »B« se prve strdijo in skrčijo, venec pa se strdi šele kasneje ter dobi narisan deformacijo.

Slika 83 nam kaže kolo z debelimi ročicami in tankim vencem. Tudi tu nastopi deformacija zaradi tega, ker se venec v tem primeru najprej strdi, a pozneje se strdijo šele ročice.

Zato je konstrukcija koles zelo važna, posebno takšnih z velikimi premeri in z velikimi razlikami v debelinah presekov.

Šport

VEDNO LEPSI USPEHI NAMIZNOTENIŠKIH IGRALCEV FUZINARJA

V mesecu marcu in aprilu so bila končana vsa namizno-teniška ekipna prvenstva LRS. Najboljših osem članskih ekip, od katerih so bili direktni finalisti Ljubljana in Odred iz Ljubljane, Jesenice, Triglav in Kočevje, so se skupno z ekipami Kovinarja iz Maribora, Ilirije iz Ljubljane in našega Fužinarja, ki so morale še skozi »ogonj« podveznih prvenstev in polfinalnega turnirja, v borbi vsak z vsakim, pomerile za najvišji naslov v naši republiki.

Že pravico tekmovanja v finalnem delu republike si je težko priboriti. Najprej je morala ekipa Fužinarja tekmovati na podveznem prvenstvu Štajersko-koroške podzveze. Osvojeno II. mesto je bilo več, kot smo pričakovali, obenem pa je ta plasma popolnoma zadoščal, da je bil Fužinar pripuščten k polfinalnemu turnirju, ki je bil v Mariboru, in še več, Fužinar je bil postavljen celo za I. nosilca v II. skupini polfinalnega turnirja. Izmed klubov Maribor, Branik, Kovinar, Olimp, Aluminij, Partizan Smartno ob Paki iz naše podzveze so si pravico sodelovanja na polfinalnem delu prvenstva LRS priborili klubi Kovinar in Branik iz Maribora ter Fužinar.

V II. skupini polfinalnega turnirja so poleg Fužinarja igrali še Branik, ljubljanska Ilirija, Koper, Nova Gorica v konkurenci in Triglav IV. izven konkurence. Ugibanju, kako se bo Fužinar plasiral, ni bilo konca ne kraja. Zelo resni tekmeči so bili Branik in Ilirija, medtem ko igralcev Kopra in Nove Gorice naši še niso poznali. Ali bomo prišli v finale? To je bilo vprašanje, ki so si ga postavljali igralci in funkcionarji Fužinarja. Postati direktni finalist, se pravi, premagati vsa moštva v svoji skupini. Če bi bili drugi v skupini, bi morali igrati še z drugoplasiranim klubom iz prve skupine. Samo trije klubi izmed 16 se bodo lahko udeležili finalnega prvenstva LRS. Samo tri najboljše ekipe bodo lahko delale družino direktnim finalistom, ki so čakali na svoje nove »žrtve«. To vse so vedeli igralci in funkcionarji.

V Mariboru je bilo. Prva igra Fužinar: Branik. Biti ali ne biti. Izgubiti proti Braniku je pomenilo: adio finale. V prvi igri sta se srečala Mirko Bauče: Gorinšek. Bauče je Gorinška še vedno premagal. Toda tokrat ne. Branik je vodil z 1:0. Maklin je z muko premagal razpoloženega Margača 1:1. Tekma Auprih: Stern je odločala! 2:1 za Fužinarja. Maklin je preskrbel še za 2 pikli, Auprih pa za eno, medtem ko je moral Bauče še enkrat kloniti proti Sternu in prva tekma je bila dobljena z zelo dobrim rezultatom 5:2. Najvažnejši konkurent je odpadel. Samo dobiti proti Iliriji, pa bo vse v redu, saj se je takoj pokazalo, da Nova Gorica in Koper ne moreta dobiti proti borbeni ekipi Fužinarja. V tem srečanju je Mirko odlično zaigral in dobil partijo proti Retelju, medtem ko sta vse ostalo napravila Auprih in Maklin in rezultat je bil zopet 5:2 za Fužinarja. Vidno olajšanje. Koper in Nova Gorica sta izgubila s 5:2, Triglav IV. pa s 5:1. Fužinar je bil I. v svoji skupini, vrata za finalni del so se široko odprla.

Igralci Fužinarja Auprih, Maklin in brata Baučeja so res pokazali od vseh ekip solidno znanje in precejšnjo mero požrtvovalnosti. Res, z vsem srcem so se borili za barve Fužinarja in v popolnosti uspeli.

Kar dva »Fužinarja« sta po končanem prvenstvu zastopala še barve Štajersko-koroške podzveze. Auprih je igral v I., Maklin pa v II. moštvi proti enakima ekipama Gorenjske. I. ekipa je zmagala 5:2, druga pa 5:4.

Trdi se lahko, da fantje pred finalnim delom ekipnega prvenstva LRS, ki je bilo 23. in 24. marca na Jesenicah, niso ob najboljših pogojih trenirali, žogice »Star« so bile sicer na razpolago, kvalitetnih žogic pa ni bilo. »Star« pa so proti pravim žogicam, s katerimi se igra na vseh prvenstvih, »buhtlni«.

Izredna volja in prava športna srčnost, ki se vidi zlasti v ljubezni do klubskih barv, do domačega kraja in naše Koroške, sta zopet igrali odločilno vlogo.

V »Poletu« je bilo zaslediti prognozo pred tekmovanjem. Fužinar sedmi. Tudi funkcionarji so bili istega mnenja. Igralci so samo obljubili, da bodo dali vse od sebe, skrita želja vseh pa je bila: 5. mesto! Ali ni to preveč? Ali ni dovolj, če je Fužinar prvič v zgodovini sploh prišel med prvih osem ekip v Sloveniji? Želja pač vedno žene in tokrat ni ostalo samo pri želji. Vsa čast fantom Bogu, Tonetu in obema Andrejema! Bila je sicer zelo trda, zato pa je bil uspeh tem večji in veselje. Če hočete: prebit je bil zid v ravenskem namiznem tenisu. Prišlo je to, kar so vsi le tiho izgovarjali. Po dveh dnevih požrtvovalnih borb, ko je znoj povsod izstopil, po izredni smoli v soboto proti Kočevju, je prišla svetla nedelja in dve krasni zmagi s 5:0 proti Kovinarju in z ljubljansko Ilirijo. Peto

mesto je bilo tu. Tako težko so verjeli, da je šele diploma, kjer je pisalo: »Fužinar z Raven osvojil na ekipnem prvenstvu LRS V. mesto«, pregnala vse dvoje in zaskrbljenost ter napetost iz obrazov igralcev Aupriha, Maklina in Matanoviča, ki imajo največ zaslug za to za Fužinarja res najlepšo zmago. Ne da se popisati, kako so ti trije igrali proti ljubljanski Iliriji. Slo je namreč samo za razliko v posameznih tekmah. Točke so bile med Kočevjem, Ilirijo in Fužinarjem že enako razdeljene. Tudi tokrat so fantje s skrajno požrtvovalnostjo uspeli.

»Polet« je po končanem tekmovanju komentiral za ekipo Fužinarja, da je izredno požrtvovalna, s solidnim tehničnim znanjem in da je prijetno presenetila. Peto mesto je že samo po sebi zelo lepo mesto v slovenskem namiznem tenisu, je pa še toliko lepše, ker bo Fužinar na osnovi tega mesta pripuščen h kvalifikacijskim tekmam za vstop v II. zvezno ligo. Iz Slovenije samo Odred iz Ljubljane in Fužinar z Raven. Mislim, da je tu vsak nadaljnji komentar odveč, če upoštevamo, da je ravenskega namiznega tenisa pravo leto rojstva: november 1955!

Nič manj zadovoljni nismo z našimi pionirkami in mladinkami ali, bolje rečeno, s 16-letno Jožico Vauče in komaj 12-letno Ivanko Petrač, ki sta Fužinarja več kot častno zastopali na ekipnem prvenstvu LRS za ženske in mladinke. Čudno se sliši, da sta mladinka in celo pionirka igrala za članice. Toda z veseljem smo morali ugotoviti, da sta ti dve mladi predstavnici igrali kot za stavo in zasedli v močni konkurenci ženskih ekip v Sloveniji za Ljubljano in Triglavom častno tretje mesto. Mladinka in pionirka — tretje pri članicah! Pri mladinkah nista več izdržali in se usidrili še na vedno zelo lepo in vidno četrto mesto. Vsa čast obema in v spodbudo ostalim pionirkam Blatnikovi, Baučejevi, Jaukovi, da bodo tudi te bolj redno in resno trenirale.

Jožica Vauče in tudi Ivanka Petračeva sta zelo perspektivni igralci in imata še veliko možnosti za nadaljnji napredek, seveda če bosta tudi v bodoče načrtno in vztrajno trenirali, ker brez znoja in trdega dela tudi pri namiznem tenisu ni uspehov. Naj jima gre na tem mestu vse priznanje z željo, da tudi v bodočnosti taki uspehi ne bi izostali.

Tudi mladinci so tekmovali med najboljšimi v Sloveniji in se plasirali na 7. mesto. To ni niti uspeh niti neuspeh, ampak pričakovani plasma. Mladinci so pač po vseh krajih Slovenije zelo močni in bi bilo recimo 5. mesto za mladince Fužinarja že zelo velik uspeh. Ne more pa se pohvaliti igra Grabnerja in Pandeva na tem prvenstvu, ki nista pokazala tistega, kar znata, medtem ko je Mirko Bauče ponovno pokazal, da je kljub temu, da je še pionir, najboljši in se ga lahko že sedaj vključi v člansko ekipo.

Če sedaj napišemo, da je od vseh klubov in sekcij na Štajerskem in Koroškem Fužinar najmočnejši in najuspešnejši klub, moramo vsi priznati, da je namizni tenis na Ravnah dosegel zelo lepe in za Ravne častne uspehe in se je kljub temu, da je še izredno mlad, močno približal najmočnejšim in najuspešnejšim klubom v Sloveniji.

Podzvezna prvenstva, ki so bila v Mariboru in na Ravnah, so bila izvedena v vseh posameznih in moštvenih disciplinah. Če odštejem dvojice, potem je bilo skupno 13 disciplin od pionirskih do lanskih. In od teh je na Ravnah ostalo kar 9 prvih, 10 drugih in 7 tretjih mest. Naša podzveza pa ni majhna. Vsa Štajerska in Koroška je tu zapopadena.

Udarina moč mlade namizno-teniške sekcije so tudi pionirji, ki so med prvimi v Sloveniji kljub temu, da niti posameznikom niti ekipi do danes še ni uspelo prvo mesto.

Uspehi so! To se ne da zanikati! Lahko pa bi bili še lepši. Kako? Namizno-teniški igralci Fužinarja trenirajo samo z manjkvalitetnimi žogicami »Star« ali zakrpanimi in nimajo niti trenerja kljub temu, da bi ga sedaj najbolj potrebovali.

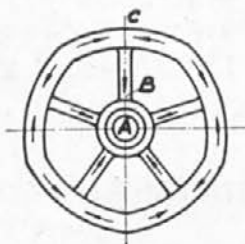
Pričakovati pa je, da bo odbor namizno-teniške sekcije na čelu z zelo požrtvovalnim in dobrim športnim delavcem tov. Lešem skupno z upravnim odborom Fužinarja rešil tudi to stvar kot vse doslej, in sicer za nadobudne igralce Fužinarja in naš šport v popolno zadovoljstvo.

-ate-

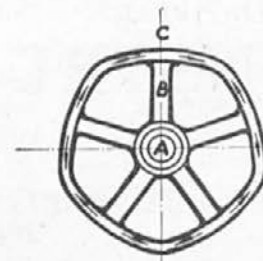
MALI ROKOMET

Kljub temu, da pri rokometu na Ravnah ne moremo govoriti o kakšni tradiciji, saj se je ta lepa športna panoga razširila med našo mladino šele preteklo leto, lahko že sedaj o tem napišemo mnogo pozitivnega.

Zlasti mali rokomet osvaja svet in tudi po naši državi je v zadnjih letih mnogo rokometnih igrišč oziroma igralcev. Tudi naše športno društvo »Fužinar« ima rokometni klub, katerega člani so lansko leto tekmovali v velikem in malem rokometu.

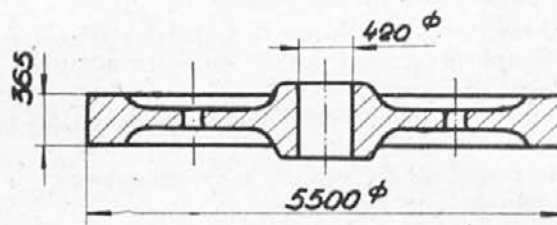

Slika 82

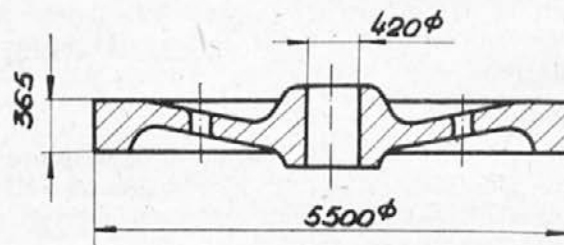
Slika 83

Slika 84 prikazuje velik vztrajnik s premerom 5500 mm. Zveza med pestom in vencem je razmeroma tanka in ta se bo zato prva strdila ter pričela krčiti. Zato obstaja nevarnost velikih notranjih napetosti v času strjevanja in krčenja med tankim delom in debelim vencem.

Slika 84

Da omenjene napake odpravimo, naredimo konstrukcijo, tako kot kaže slika 85. Stožčasta zveza med pestom in vencem daje toliko elastičnosti in možnosti delnega izravnavanja, da je dana zadostna garancija, za to, da notranje napetosti ne bodo povzročile razpok ali deformacij.

Slika 85

Velika kolesa konstruiramo tudi iz dveh delov, ki jih potem spojimo skupaj z močnimi vijaki ali pa jih spojimo skupaj z močnimi kovanimi obročki.

Podobnih izvedb je seveda mnogo. Važno pa je, da se držimo omenjenih principov.

IX. IZDELAVA KONSTRUKCIJ Z LIVARSKO-TEHNIČNO PRAVILNIMI IN ENOSTAVNIMI JEDRI TER ENOSTAVNIMI MODELI

Pri snovanju konstrukcije ulitka, moramo vedno misliti na jedra. Jedra so draga in otežkočajo izdelavo form. Bolje je, da izbiramo bolj odprte oblike in napravimo odprtine, tako da jeder pri formanju ne rabimo.

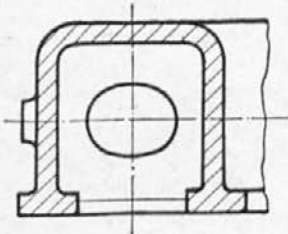
Tudi glede obdelave moramo dosti razmišljati in odločiti, če se morajo gotove odprtine, zareze ali luknje vlititi, ali pa se lahko z obdelavo oskobljajo, ostružijo ali vrtajo.

Mnogokrat se bolj izplača izvrtati material, kakor pa vgraditi drago jedro.

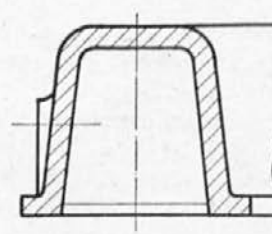
Dolga, ozka in komplicirana jedra povzročajo tudi to, da se ulitek težko očisti.

Zato je na vsa ta dejstva treba pri snovanju predmeta misliti.

Tako n. pr. ulitek po sliki 86 potrebuje jedro, ki se ga v formi mora opirati na straneh skozi zato določene odprtine. Nastavek na levi strani tudi ni prikladen. Ta izvedba ni priporočljiva.

Slika 86

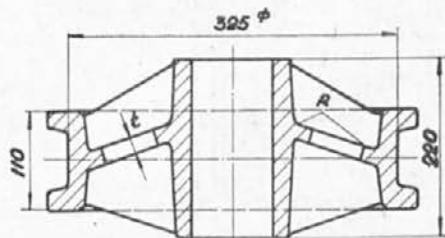

Slika 87

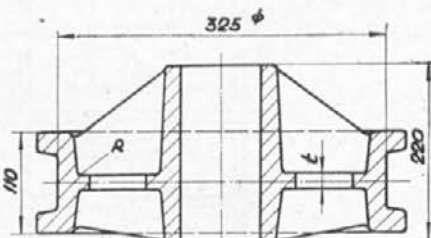
Pravilno izvedbo za isti namen kaže slika 87. Tu ne rabimo jedra in model je enostavnejši. S primerno koniciteto olajšamo tudi formanje ter s tem povečamo produktivnost na izdelavi takega ulitka (s tem znižamo tudi ceno!) Nastavek na levi strani ulitka podaljšamo do prirobnice in s tem poenostavimo model in olajšamo formanje.

Omenili smo že, da je treba gledati na enostavna jedra in enostavni model ter obenem na enostavno formanje ulitka.

Slika 88 nam kaže tekalno kolo. Pesto je povezano z vencem s stožčasto ploščo in rebri. Ta komplicirana oblika nima zveze s principi navedenimi v poglavju VIII. Stene ulitka in posebno rebra ne dopuščajo nobenih defor-

Slika 88

Slika 89

macij. Tudi vse stene so skoro enakih debelin. Zato ni povoda, da bi zveza med pesto in vencem morala biti poševna. Navedeno kolo zahteva bolj komplicirano izdelavo modela in bolj komplicirano formanje.

Enostavnejšo in pravilnejšo obliko nam kaže slika 89 z enostavnejšim modelom in enostavnejšim formanjem. Z ozirom na debelino stene »t« je treba določiti polmer zaokrožitve »R« po že navedenih načinih (primerjaj sliko 58).

Ulitek s kompliciranimi jedri nam kaže slika 71. Enak, samo rekonstruiran ulitek z enostavnejšimi jedri imamo na sliki 72. Čiščenje omenjenega rekonstruiranega ulitka je lažje, hitreje in cenejše.

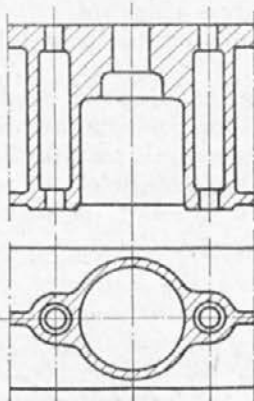
Stebre z enostavnimi jedri smo že omenili pri sliki 18 in 19.

Posebno pri težjih in težkih konstruktivnih delih so jedra izredno važna. Jedra, ki so ozka in dolga ter slabo oprta, povzročajo lahko take napake na ulitku (premaknjeno jedro ali jedro, ki ga ni mogoče več očistiti iz ulitka), da postane ulitek neuporaben.

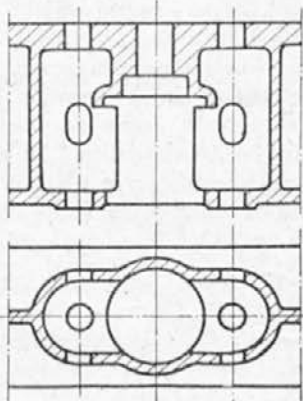
Slika 90 nam kaže del težkega ulitka. Izvedba je taka, da imamo v sredini debelejšo jedro, ob straneh pa dvojje tanjših jeter, precej dolgih in razmeroma zaprtih. Tudi kopičenje materiala je precejšnje na nekaterih mestih, kar vidimo na sliki 90 v narisu in florisu. Take izvedbe so se do nedavna tudi izdelovale ob uporabi vseh načinov tehnologije litja.

Toda, če točno študiramo zasnovo, uporabo predmeta in hočemo najti boljše rešitev, nam izkustva kažejo, da pridemo do uspeha.

Tako vidimo na sliki 91 del ulitka, ki služi istim namenom, kot prej omenjeni ulitek. Revidirana konstrukcija pa je znatno enostavnejša in

Slika 90

Slika 91

boljša. Tri jedra — prejšnjega opisa — so pri tem ulitku združena v eno mnogo večje jedro, ki je močno in zadosti oprto na večih krajih. Obenem je odpravljeno kopičenje mas, kar se posebno lepo vidi v florisu, kjer imamo izvedbo »enakomernih debelin sten«.

Tudi pri zelo težkih elementih imamo primere, ki nam dajo dosti razglabljanja.

Tako vidimo na sliki 92 del težkega ulitka, ki ima mnogo jeter in od teh posebno dve jedri razmeroma zaprti. Razen tega ima precej kopičenja mas v raznih stikih posameznih sten, kar je razvidno v narisu in florisu.

Konstruktor je v sodelovanju z livarskim strokovnjakom izmenjal obliko predmeta uporabnega v iste svrhe in mu dal osnove po sliki 95. Konstrukcija je bila s tem izboljšana. Prejšnja tri jedra ima sedaj združena v eno močnejše in bolj uprto jedro. Čiščenje ulitka je postalo enostavnejše, hitreje, sigurnejše in cenejše.

Razveseljivo je, da se je ta športna panoga udomačila tudi v naši Metalurško industrijski šoli, kjer imajo dovolj igralcev, saj so na prvenstvu Koroške podzveze edini nastopili s prvim in drugim moštvo.

Ta šport gojijo tudi v Črni in Slovenjem Gradcu, pričakovati pa je, da bodo tudi v ostalih krajih Koroške začeli s to, mladini zelo priljubljeno športno panogo.

Igrišče za mali roket se hitro najde v vsakem kraju, prav tako se z minimalnimi stroški lahko naredi dvojje malih vrat, še žoga — in že se lahko igra. Povsod je dovolj mladine, ki bi rada igrala roket, zato bi ga morala organizirati športna društva in organizacije Partizana v krajih, kjer rokometne sekcije ali kluba še ni. Je to eden od najlepših in najcenejših športov in kot tak primeren za vsak kraj. Zakaj ne bi ta šport v naši lepi Koroški zaživel, kot lahko zaživi le redko kateri letni šport.

Pričakovati je, da bodo na drugem prvenstvu Koroške podzveze sodelovala tudi moštva iz drugih krajev Koroške, seveda če bodo športni delavci v omenjenih krajih pokazali dovolj interesa za ta šport.

Letošnje prvenstvo Koroške podzveze se je odigralo na Ravnah v organizaciji RK Fužinar. Prvenstva so se poleg Fužinarja udeležili še Partizan iz Slovenjega Gradca in Črne in prvo ter drugo moštvo Metalurško industrijske šole Ravne.

Tekmovanje, ki se je odigralo po sistemu vsak z vsakim, je pokazalo, da je moštvo Fužinarja najmočnejše, saj je premagalo vse nasprotnike s prepričljivimi rezultati. Za drugo mesto pa so se potegovale kar tri ekipe, ki so vse po dvakrat zmagale in je mesto Partizana iz Slovenjega Gradca in Črne kakor tudi I. moštvo MIŠ določil samo količnik prejetih in danih zgoditkov. II. moštvo MIŠ je tokrat izgubilo vsa srečanja, vendar je že to uspeh, da so sploh nastopili.

Tabela prvenstva za Koroško podzvezo je po odigranem turnirju sledeča:

1. Fužinar Ravne	4	400	40:18	8
2. Partizan Črna	4	202	33:29	4
3. Partizan Slovenj Gradec	4	202	29:30	4
4. MIŠ I Ravne	4	202	24:29	4
5. MIŠ II Ravne	4	004	14:35	0

-r.

KRONIKA OSNOVNIH ŠOL NA RAVNAH

Šolski upravitelj Osnovne šole Ravne na Koroškem, Ivan Ferik, ki brani šolske kronike, kolikor so te še ostale, in jih vestno vodi naprej, nam je odstopil tri take zapiske: kroniko šole na Ravnah, kroniko nekdanje tolstovrške šole, v kateri so tudi beležke o izpostavnih šoli pri Vogelniku oziroma sedaj pri Račelu na Selempergu, ter zapisniško knjigo sej krajevnih šolskih svetov na Ravnah. Iz vseh teh bomo pobrali take zanimivosti. Vpogled bo v razvoj naše osnovne prosvete, včasih pa tudi kaj obstransko zanimivega in veselega.

Trška šola

Zal je od starih kronik ravenske šole ohranjen le izvleček, ki je vnesen v novo knjigo, tako da bomo tu prinesli le izvleček iz izvlečka. Lahko si mislimo, komu bo potem to še podobno, a vseeno zapišimo, da vsaj iz splošnosti še lahko kaj dopolnimo.

V Guštanju je potemtakem obstajala šola že pred letom 1700, kajti generalni vikar Junske doline, Gasper Pillath, jo omenja v listini, s katero je ustanovil v takratnem Guštanju beneficij dne 1. januarja 1700, ko pravi: Da pa beneficijentu ne bi bilo dolg čas in bi ta čas uporabil za koristne stvari, naj pripravlja dečke v latinščini... V isti listini pa je generalni vikar zapisal še posebno ustanovo 2400 forintov za izboljšanje učiteljevega gmočnega stanja, za kar naj bi učitelj brezplačno poučeval dvanajst učencev.

Od kdaj je bila ta šola in kako se je od takrat dalje razvijala, ni znano. Vse take zapiske je najbrž uničil požar, ki je 13. aprila 1854 upepelil skoro ves Guštanj. Ohranila se je le »Zlata knjiga« kot edini dokument z napisom: Nabavljena za časa sledečih šolskih predstojnikov: čast. visokorodnega in ljubljene g. kneza in škofa lavantinskega Ignacija Franciška Salezija, č. g. škofijskega šolskega nadzornika Franca Hravata, č. g. šolskega distr. nadzornika Valentina Miklavca, č. župnika Tomaža Uranka in učiteljev Jakoba Zajca (Seitz), kateheta, in Alberta Scholza, učitelja.

Šola je bila do 14. maja 1869 vsekakor pod cerkvenim nadzorstvom in je šele tega dne postala državna. V prvi krajevni šolski svet je bilo po novem zakonu izvoljenih pet zastopnikov občine ter po en za-

stopnik šole in cerkve. Prvi člani tega sveta so bili Lovrenz Hlade, usnjarski mojster, Simon Sauer, hišni posestnik hiše števil. 65, Jakob Prosen, varilec, Johan Deldin, klepar, Josef Kleinlercher, gostilničar, in Adolf Marischler, ravnatelj jeklarne.

Po »Zlati knjigi« so do leta 1869 delovali na tej šoli sledeči učitelji: Albert Scholz in Johan Schmied (1832—1869) kot učitelja ter Josef Apochal, Anton Cobec in Alojz Dreco kot učitelji-pomočniki. Od leta 1869 dalje so zabeleženi učitelji Josef Killer, Peter Logar in Josef Rainer. Šola je bila enorazredna in prej ko slej že takrat čisto nemška. 1. septembra 1874. leta je nastopil službo nadučitelj Josef Prilaznik (Prielasnik), ki je ostal na tem mestu vse do 4. septembra 1905, ko je bil na lastno prošnjo upokojen z vso zahvalo in priznanjem c. k. dež. šolskega sveta v Celovcu za vzorno enaintridesetletno službovanje. Sledil je nadučitelj Ferdo Pečnik in ostal vse do upokojitve 10. avgusta 1925, ko je dobil pohvalo okrajnega poglavarja na Prevaljah. Začasno upraviteljstvo je prevzel tistega leta Janko Gačnik kot najstarejša učna moč na šoli. Imenovanje za stalnega šolskega upravitelja je sledilo 1. marca 1926. Nadalje so poučevali na šoli sledeči učitelji: Karl Nagy, Josef Mavrič, Johan Grasseli, Josef Bohm, Marie Conton, Ana Luib, Franc Grobelnik, Alojz Eberle in drugi.

Od ostalih starejših podatkov bi bili zanimivi še naslednji:

Šola je bila razširjena v dvorazrednico enkrat med leti 1862—1874, ko kronika prvič omenja dve učni moči hkrati.

Na veselje mladih ljudi, so šole tudi takrat gorele. Za guštanjsko je zapisano, da je pocvetela leta 1854 (prvo zasilno poslopje). Novo poslopje z dvema učilnicama so zgradili šele leta 1862, dotlej pa so poučevali v barvarniški hiši števil. 3. Trirazrednica je postala šola leta 1880. Učilnico je dala na razpolago tolstovrška občina v Turnerjevi hiši števil. 13. Leta 1886 so šolsko poslopje dvignili za eno nadstropje in preuredili za štiri učilnice. V šolski zgradbi je bilo še stanovanje za nadučitelja ter dve samski sobi. Solo je obiskovalo tedaj 240 otrok.

Uradno je postala šola štirirazrednica leta 1888, čeprav je bila kot taka polno zasedena šele leta 1893.

Leta 1882 je dobila šola zvonec iz zvonika cerkve sv. Antona, ki pa je bil zasežen med prvo svetovno vojno. Leta 1896 so nabavili harmonij. Leta 1902 je postala petrazrednica. Leta 1906 je bila ustanovljena ekspoziturna šola na Tolstem vrhu. Naslednjega leta je ta šola, ki je bila nameščena v Turnerjevi hiši na Javorniku, postala samostojna in dvorazrednica.

Leta 1909 so začeli z zidavo novega šolskega poslopja v Guštanju. Zgradbo so dokončali in slovesno odprli 3. novembra 1910. Novo poslopje je stalo 62.000 kron, ki jih je dala občina sama. Staro poslopje so prezidali za učiteljska stanovanja (stara šola pri cerkvi).

Nova zgradba je imela 6 učilnic, od katerih so eno uporabljali za telovadnico, ter zbornico in kabinete kakor tudi prizidek za stanovanje služitelja. V kleti pa je dolgo nagajala voda stalnica, ki se je ob deževnih dneh dvignila tudi do pol metra visoko. To so popravili šele leta 1916.

Leta 1911 so odprli otroški vrtec z nazivom »Deutscher Kindergarten«. Vzdrževala sta ga prvotno občina Guštanj in nemški Schulverein, ki je prispeval letno 600 kron pod pogojem, da se otroke vzgaja pač v nemškem duhu.

31. oktobra 1921 je bila šola z odlokom višjega šolskega sveta razširjena na šestrazrednico. Z obrtno-nadaljevalno šolo so začeli v letu 1927. Tudi elektriko so napeljali takrat in začeli mazati tla s protiprašnim oljem.

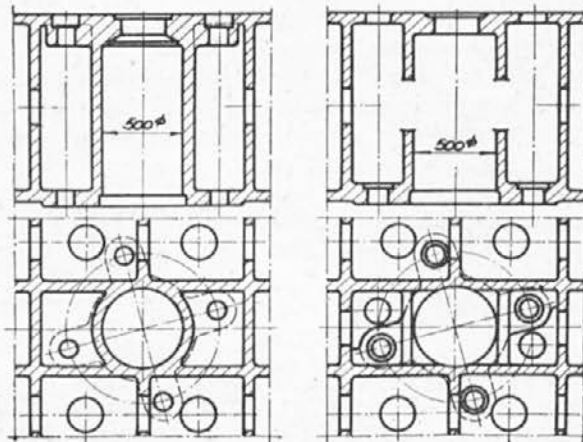
Pouk je bil do 1. januarja 1919 vseskozi nemški. Slovenščine niso poučevali. Ko je kaplan Kusterle uporabljal v II. razredu slovenski katekizem, se je krajevni šolski svet 4. junija 1913 pritožil na okrajni šolski svet v Velikovec, ki je potem župniku Križaju naročil, da mora skrbeti za to, da se obstoječa jezikovna ureditev na šoli respektira tudi v veroučnih urah. Na ponovno pritožbo članov šolskega sveta, da pozdravljajo otroci kaplana ob vstopu v učilnico poleg »Gelobt sei Jesus Kristus!« tudi z »Hvaljen bodi Jezus Kristus!«, je šel nadučitelj na raport in je moral obljubiti, da bo gledal na to, da se nemški značaj šole ne bo motil.

Ob začetku leta 1919 je bil imenovan od jugoslovanskih oblasti prvi slovenski šolski odbor, v katerem so bili: Franjo Lečnik kot načelnik ter člani Anton Konečnik, uradnik jeklarne, Franjo Frangeš, občinski tajnik, Ivan Zmavcer, mesar, in Ferdo Pečnik, nadučitelj. Dve nemški učiteljici in otroška vrtnarica so bile razrešene službe ter postavljene tri nove učne moči. Nadučitelj in njegova hči, učiteljica Olga Pečnik, sta ostala naprej.

Guštanj je zasedlo jugoslovansko vojaštvo že 6. novembra 1918 pod poveljstvom nadporočnika Malgaja,

Tudi kopičenje mas je zmanjšano, kar je vidno iz narisa in florisa omenjene slike.

Pri težkih valjčnih stojalih za valjarne vgradimo v času litja samo najdebelejša jedra v ulitek. Manjših jeder ne vgrajujemo, temveč raje

Slika 92

Slika 93

luknje, ko ulitek obdelujemo, izvrtamo. Takšnih primerov bi lahko navajali še nešteto.

Pri velikih in težkih ulitkih naj velja pravilo obveznega posvetovanja konstrukterja in livarskega strokovnjaka še pred dovršitvijo dokončnih načrtov.

X. KOMBINACIJA LITIH IN VARJENIH ELEMENTOV TER KOMBINACIJA LITIH IN KOVANIH DELOV. KAJ NAJ LIJEMO, KAJ NAJ VARIMO IN KAJ NAJ KUJEMO?

Ker se jeklena litina da variti, so odprte mnoge kombinacije, da ulitke varimo na druge elemente.

Mnenja o načinih izdelave predmetov, t. j. ali naj predmet lijemo, kujemo ali varimo, so zelo različna, vendar so omejena na eni strani s tehničnimi možnostmi, na drugi strani pa podprta z ekonomičnostjo enega ali drugega postopka za gotovi izdelek.

Variti se izplača takšne predmete, ki so sestavljeni iz ravnih in enakomerno debelih sten. Slika 94 nam kaže težko ležajno stojalo, varjeno iz valjane pločevine. Po varjenju predmet termično obdelamo zaradi popuščanja notranjih napetosti.

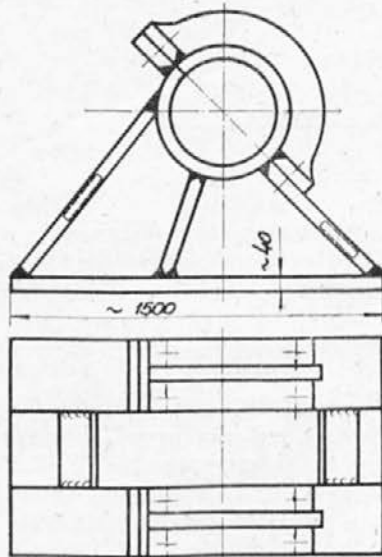
Kar se tiče ekonomičnosti izdelave, je treba vsekakor napraviti kalkulacijsko primerjavo cene varjenega in cene litega predmeta.

Na podoben način, t. j. s kombinacijo varjenih delov, delamo dandanes razna ohišja reduktorjev, razna ohišja strojev, koles itd.

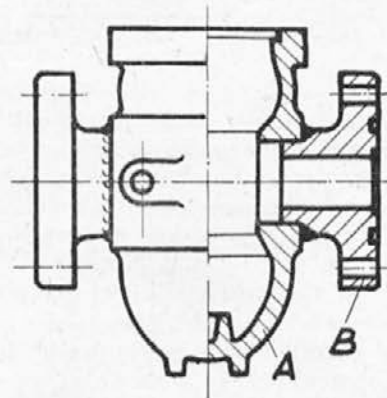
Mnogo se dela kombinacij z litimi in kovanimi deli, pa bilo da so medsebojno trdno spojeni ali pa zvarjeni.

Kombinacijo litega in kovanega dela ter njegove prednosti smo že omenili pri težkih ščitnih čepih za jeklarniške ponovce, ki prenašajo jekla do 200 ton teže in več. Tak primer smo že omenjali na sliki 31.

Imamo pa tudi kombinacije ulitkov in kovanih delov, ki so medsebojno varjeni. Tak primer nam kaže slika 95. To je ventil za petrolejsko indu-

Slika 94

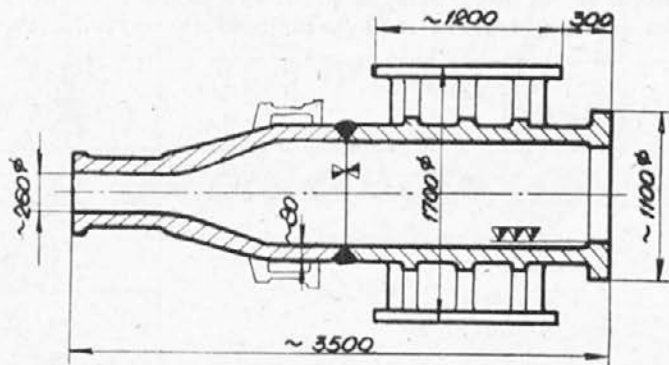
Slika 95

strijo za visoke pritiske. Ohišje »A« je ulitek, prirobnica »B« je odkovek. Oblike in preseki ter visoki trdnostni pogoji, so zahtevali to kombinacijo, ki je dobro izvedljiva.

Kar se tiče zahtevanih oblik predmeta, so včasih take, da se ulitek praktično iz enega dela ne da uliti.

To so posebno veliki komadi z razmeroma tankimi stenami, ki imajo razna stojala in odcepe, kateri močno zavirajo krčenje ulitka v formi in povzročajo razne rise (razpoke) na ulitku. Zato dandanes take ulitke delamo iz dveh ali več delov.

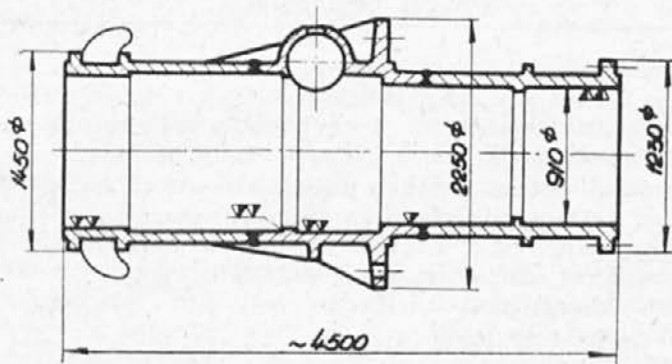
Slika 96 nam kaže velik cylinder, ki je iz navedenih razlogov narejen iz dveh ulitkov, ki jih medsebojno električno zvarimo. Po varjenju komad

Slika 96

termično obdelamo ter ga potem obrusimo na zvarih oziroma ga mehansko obdelamo.

Velik cylinder, ki je sestavljen iz treh ulitkov nam kaže slika 97. Dimenzije predmeta so tako velike, da varilec lahko vari znotraj in zunaj ulitka. Celokupna teža znaša več ton. Prednost je tudi v tem, da se pri zvarjenju takih ulitkov posamezne mere dolžinsko lahko napravijo zelo točno in z ozkimi tolerancami iz razloga, ker imamo možnost prikrojavanja. Po zavaritvi se komad termično in nato še mehansko obdelata.

Slika 97

Opisanih kombinacij je mnogo in dandanes varimo že težka ohišja parnih turbin iz več delov.

Zelo mnogo kombinacij delamo pri jeklenih ulitkih tam, kjer imamo vodno hlajene armature. Te armature v večini primerov izdelamo iz pločevine, jih prikrojimo ulitku in zvarimo.

Obstajajo pa predmeti, ki jih vsled njihove komplicirane in zavite oblike nikakor ne moremo narediti drugače, kot da jih lijemo. To so n. pr. razni tekači kot »Peltonova kolesa«, »Francisova kolesa«, rotorji črpalk, ohišja turbin, razni zaviti in ukrivljeni deli itd.

Zato smo v mnogih primerih vezani izključno samo na ulitek, ki naj služi kot element strojnega dela ali naprave.

Mnogokrat pa se zahteva, da se lijejo predmeti, ki po svoji obliki in zahtevah morajo biti kovani. Taki predmeti so n. pr. razne osi, valji, plošče, drogovci, ročice itd.

Kovana naj bodo tudi zobata kolesa manjših dimenzij z zelo finim ozobljenjem, posebno pa takšna, pri katerih se varjenje ne dopušča. Zato mora konstrukter pri snovanju misliti na ta dejstva.

XI. TOLERANCE

Predmet mora imeti z merami na načrtu podano nedvoumno svojo obliko.

V nobeni delavnici pa ni možno mer točno izdelati. Dejanska mera predmeta bo vedna večja ali manjša od one mere, ki je v načrtu zahtevana.

ki se je naselil na gradu Ravne. Na občini je bil imenovan prvi slovenski gerent Jakob Orter, posestnik in gostilničar v trgu. 6. maja 1919 so bili v Guštanju in okolici boji med jugoslovanskimi in avstrijskimi četami. Naši vojaki so se morali umakniti, hrabri nadporočnik Malgaj pa je v tej bitki padel. Nemški vojaki so se naselili tudi v šoli, toda že 28. maja 1919 so se morali umakniti jugoslovanski ofenzivi. Od takrat je Guštanj končno pripadel Jugoslaviji.

V šolski kroniki je zabeleženo dalje, da so bili 10. decembra 1922 izvoljeni in sicer za župana Gregor Pipan, kovač, v krajevni šolski odbor pa Aleš Dervodel, Franc Suler, Luka Juh, Filip Krajger — vsi jeklarški sodelavci, ter Ferdo Lečnik, hišni posestnik v Guštanju. Dalje pove kronika tudi, da so dobili 25. marca 1923 nove zvonove, in sicer jeklene z Jesenice. 29. maja 1924 so odkrili Malgajev spomenik na Dobriju z velikimi slovesnostmi. Dopoldne je maševal na trgu prof. dr. Anton Medved, znameniti govornik, popoldne pa so zagnili trg Sokoli s telovadnimi nastopi.

Kronika postaja vedno bolj gosta in bo v tem skrbstvu ohranila bodočnosti toliko več podatkov. Toda to je že bolj sodobnost, ki bo toliko bolj zanimiva, ko bo postala zgodovina, zato bo iz te kronike za sedaj dovolj.

Tolstovrška šola

Kronika tolstovrške šole je ohranjena v originalu. Nastavil jo je in pisal vse do nastanka Jugoslavije nadučitelj Johann Zeichen, doma iz St. Jakoba v Rožu.

Morda bi koga presenetila umirjenost teh zapiskov, kajti šlo je za mnogo več, kot pa od kraja tam beremo: Tolstovrščani niso hoteli pošiljati svojih otrok v čisto nemško trško šolo in so trmasto zahtevali svojo, kjer bo pouk tudi slovenski. Tako naravnost stvar tam ni zapisana. Če pa beremo iz okolja tistih časov, pa le najdemo tudi več takih tolstovrških doslednosti. Na drugi strani pa preseneča v kroniki izredno mnogo drugih zapiskov, ki nimajo s šolo ničesar opraviti. Tako je vse lepo nevtralizirano — in prav ti okolni zapiski so včasih še posebej zanimivi.

Od kraja pove, da so kraji Tolsti vrh, Selemperg, Javornik, Zelove in Dobrije do leta 1880 pripadali k občini Guštanj. Zaradi različnih interesov oziroma načina življenja tistega dela prebivalstva, ki je zaposleno v industriji ter čistih podeželanov, pa so občino razdelili na trško občino Guštanj in na podeželsko občino Tolsti vrh, v katero so bili vključeni tudi vsi zgoraj naštetimi kmeti predeli.

Ko so imeli enkrat svojo občino, so začeli Tolstovrščani pritiskati še na trško šolo, ki je bila še skupna. Leta 1883 so poslali vlogo na deželni šolski svet, da naj se vsaj v prvih dveh razredih uvede pouk v slovenskem jeziku. Prošnjo so pogumno utemeljili s trditvijo, da več kot dve tretjine vseh šolarjev na guštanjski šoli nemščine ne razume. Da se ohrani nemški značaj trške šole, je bila ta prva »tolsta« vloga seveda zavržena.

Zavrnitev Tolstovrščanov ni pobila. Kmalu nato so napisali na cesarsko kraljevsko oblast novo vlogo, da naj se jim dovoli upostavitve samostojne šole s slovensko-nemškim poukom. Navedli so že kar hišo, kje naj bi šola bila, da bodo tako otroci njihove občine združeni v eni šoli. Zadeva se je vlekla iz leta v leto, Tolstovrščani pa vlogo na vlogo, dokler ni prišla leta 1904 do ministrstva, ki je 2. novembra 1905 izdalo končno ugodno rešitev. V kroniki je citirano celotno besedilo odločbe. Ministrstvo nalaga Tolstovrščanom nalog, da izberejo za šolo središčno ležeči kraj v občini, do tedaj pa smejo za dobo 10 let uporabljati navedeno občinsko hišo števil. 13 na Javorniku, le da morajo zgradbo popraviti, da bo odgovarjala namenu.

Tako je bila Tolstovrška šola odprta 3. nov. 1906 najprej kot ekspozitura trške šole ter maja 1907 kot samostojna enorazrednica. Ker je bila učilnica za 120 otrok premajhna, so morali še istega leta dograditi še eno učilnico. S tem je bila sistematizirana na šoli tudi nadaljnja učna moč.

Zgradba, kjer so nastanili šola, je pripadala svoj čas graščini Javornik in je bilo tam nekoč sodišče. Do ureditve leta 1907 je bilo poslopje — izvzemši malih popravil — ohranjeno v svoji prvotni obliki.

Šola na Selempergu

Zaradi oddaljenosti Selemperga in vzhodnih predelov Tolstega vrha je bilo za tamkajšnje šolarje posejanje šole dokaj težko, pozimi pa včasih tudi onemogočeno, kajti tolstovrška šola — čeprav sedaj čisto njihova, je bila prav tako v Guštanju — le kakih 300 metrov od trške. Njihov šolski svet je izposloval zato še ustanovitev tako imenovane ekskurzorne šole pri Vogelniku na Selempergu, ki so jo odprli 7. avg. 1910. Dodatno je vodil tudi to šolo tolstovrški nadučitelj Zeichen. Šolarjem oddaljenih domov je bilo s tem veliko pomagano.

Kronika navaja, da so bili tedaj člani tolstovrškega šolskega sveta Dominik Kotnik, pd. Županc na Dobrihah, Miha Dretnik, pd. Anžjik, Karl Vavče, pd. Eberle, Miha Pečnik, pd. Ivat, in J. Ladinik, pd. Trot — sami kmetje tod okrog, da so bili za šolo zelo radodarni ter so oskrbeli vse učne pripomočke in tudi šolsko knjižnico.

Johann Zeichen, ki je sprva upravljal tolstovrško šolo le dodatno kot učitelj na guštanjski trški šoli, je bil maja 1907 končno imenovan za upravitelja, 1. januarja 1908 pa za nadučitelja te šole. Drugo učiteljsko mesto je zasedla Ema Duh iz Ljubljane.

V zapiskih je omenjeno, kako so tolstovrško šolo zopet in zopet kritizirali, a ne pouk, temveč zgradbo. Šolski inšpektorji so opozarjali, da nikakor ne odgovarja, ne zunaj ne znotraj.

Naenkrat pa kronika šolo zapusti in na široko popisuje vse drugo. Časi so bili res taki in Zeichnu je moralo biti samo na šoli takrat res dolg čas. Nekaj pa so bile tudi take zahteve, pa tudi navada, da je kronist zapisal čim več. 2. decembra 1908 je zapisano o cesarjevem jubileju — 60-letnica njegovega vladanja. Ni primera v svetovni zgodovini, da bi kak monarh stal na krmilu tako dolgo, kakor cesar Franc Jožef I. In za ta svoj jubilej je udaril še na posebno struno — posvetil ga je otrokom — »za otroka!«, kar so šolske kronike toliko bolj zapisale. Potem omenja vojno med Italijo in Turčijo za Tripolis. Birmo maja 1912, leta navede čisto kratko, čeprav je bilo ob takih priložnostih zanimivo, ko so škofa sprejeli tako spretno, da ga je najprej pozdravil nemški del po nemško, na drugi strani ulice pa tolstovrška republika še po slovensko. Dr. Mihael Heiniš na Dunaju je podaril šoli 50 mladinskih knjižic.

Kot posebne zanimivosti leta 1912 navaja odkritje južnega pola, katastrofo »Titanika«, Laussanski mir, ki je dal Tripolis Italiji, ter izbruh vojne na Balkanu, ko so 14. oktobra Srbija, Bolgarija in Grčija napovedale vojno Turčiji, jo zgrabile hkrati z vseh strani in jo napodile z balkanskega polotoka. Zadaj je stala Rusija, ki je ves čas pridno mobilizirala. Dalje je popisana atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo 28. junija 1914 v Sarajevu, omenjen ves komplot okrog vojne, obdolžitev in ultimati Srbiji, njeno odločno stališče — in izbruh vojne. Zapisan je cesarjev manifest, potem pa redosled vojnih napovedi. Najprej seveda Avstrija Srbiji, potem pa naprej, kakor bi šlo za šalo:

- 24. julija 1914 ultimati Avstro-Ogrske Srbiji.
- 25. julija Srbija zavrne pogoje.
- 26. julija mobilizacija.
- 30. julija začetek vojne. Istega dne mobilizira ruski car 16 armadnih zborov za solidarnost s Srbijo.
- 3. avgusta vojna napoved Nemčije Rusiji. Ultimati in mobilizacija v Franciji.
- 5. avgusta ultimati Nemčije Belgiji. Vojna napoved Anglije Nemčiji.
- 7. avgusta vojna napoved Avstrije Rusiji. Istega dne napove vojno Črna gora Avstriji.
- 8. avgusta Francija in Anglija napovevata vojno Avstro-Ogrski.

Vse šolske zgradbe morajo biti pripravljene za sprejem ranjencev.

Kronist na široko razlaga vzroke vojne in se spušča v svetovno politiko, popisuje prvo mobilizacijo krajanov, potem pa skrbno zapiše cene življenjskih potrebščin ob izbruhu vojne: 1 kg pšenične moke je veljal 44 vinarjev, kg koruzne moke 28 vinarjev, mast 1,50 K, sol 28 vinarjev, kava 4 K, sladkor 96 vinarjev, govedina 1,68 K, teletina 1,76 K, liter petroleja pa 80 vinarjev. List za listom vnaša v kroniko dogajanja v kraju: kako so stregli ranjencem na kolodvoru, kdaj so prišli v ravensko šolo prvi ranjenci — že avgusta 1914, da je bil prvi ranjeni domačin Friedrich Brundula, da so se oglasili prvi ujetniki iz Rusije že septembra 1914 itd. Navaja nabore letnikov 1892 do 1894 in pravi, da so potrdili povprečno 50% nabornikov. Zbirke za Rdeči križ ter prvo vojno posojilo, za katerega so dali učitelji 600 K. 20. decembra je prišlo poročilo, da so zmrznili prsti na nogi posestniku Prikeržniku s Selemperga. 28. februarja 1915 so popisali vse žitne zaloge po kmetih, 12. avgusta 1915 so bile uvedene krušne karte. Aprila nabori in vpoklic črnovojniki, tako da je pod orožjem vse od 19. do 50. leta starosti.

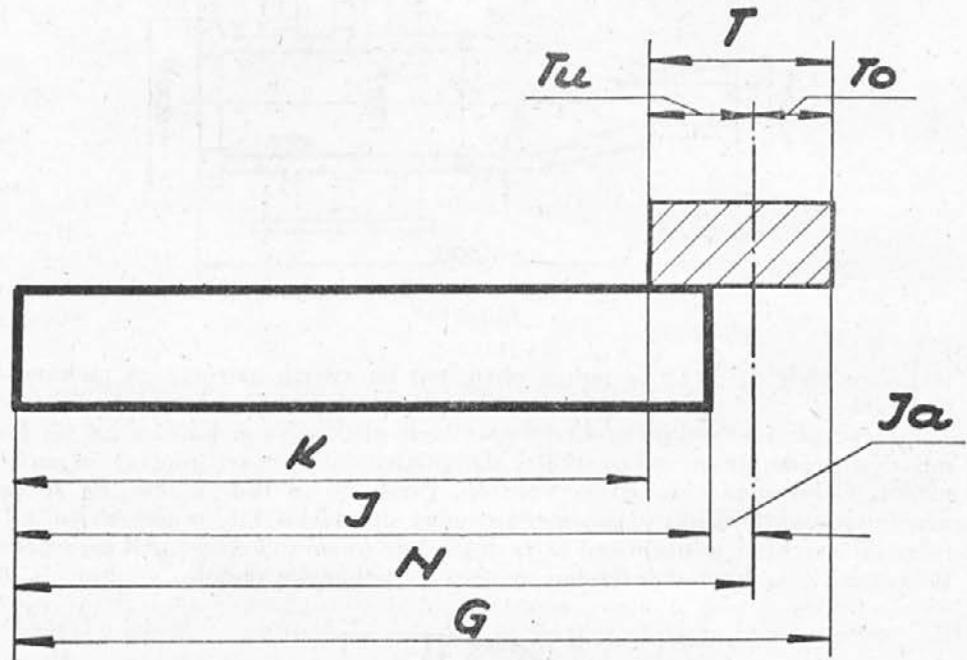
Kakor da ne bi bilo vojske dovolj, napove 13. maja 1915 vojno Avstro-Ogrski še Italiji, ki je bila prej seveda ves čas njena zaveznica. V kroniki je objavljen cesarjev manifest, ki Italiji z očitki izdaje nič ne prizanaša. Šolski obisk pade tudi na 30%, a je sploh vse reducirano. Drugi razred na šoli zaprejo in učiteljica Ema Duh gre na šolo v Kotlje, da nadomesti vpoklicanega učitelja Hanina.

Sledi seznam vpoklicanih, ranjenih in padlih krajanov.

Za sliko 98 imamo ponazorjen predmet. Oznake so sledeče:

- N je v načrtu zahtevana mera,
- To je plus toleranca,
- Tu je minus toleranca,
- T je celotna toleranca,
- J je dejanska mera predmeta,
- G je največja s toleranco dovoljena mera predmeta,
- K je najmanjša s toleranco dovoljena mera predmeta,
- Ja je razlika med dejansko mero predmeta in v načrtu zahtevano mero predmeta.

Zato moramo že vnaprej določiti predmetu tolerance tako, da bo izdelana dejanska mera predmeta med najmanjšo in največjo dovoljeno toleranco!

Slika 98

Naloga konstrukterja je, da tako obvlada tolerance in določi mere predmeta pri snovanju, da:

1. del stroja ali predmeta lahko pravilno deluje,
2. upošteva postopek izdelave (v našem primeru je mišljen postopek litja!) in vrstni red obdelave,
3. more mere pri izdelavi in kontroli meriti.
4. zasigura ekonomičnost izdelave.

Navedene zahteve se lahko ujemajo.

Mnogokrat pa se zahteva različne vrste vnašanja mer. Potem se zahtevi točke 2 lahko samo toliko ugodi, kolikor je to vsklajeno s točko 1.

V principu velja to za obdelane mere, kakor tudi za mere predmeta — ulitka v surovem stanju.

Za obdelane mere v glavnem uporabljamo znani ISA tolerančni sistem. Ta je obdelan v mnogih priročnikih in ga zato ne bomo na tem mestu obravnavali.

Omenili bi le, da posebno začetniki zelo radi delajo napake in predpisujejo mnogo preozke tolerance, brez da bi si pri tem predstavljali, kako se je s tem podražila in otežkočila izdelava predmeta.

V diagramu slika 99 so v osi »X« vnesene točnosti izdelave v mm, v osi »Y« pa stroški izdelave. Iz diagrama vidimo, da z vedno večjo točnostjo stroški močno naraščajo.

Izbrati je zelo težko pravilno toleranco!

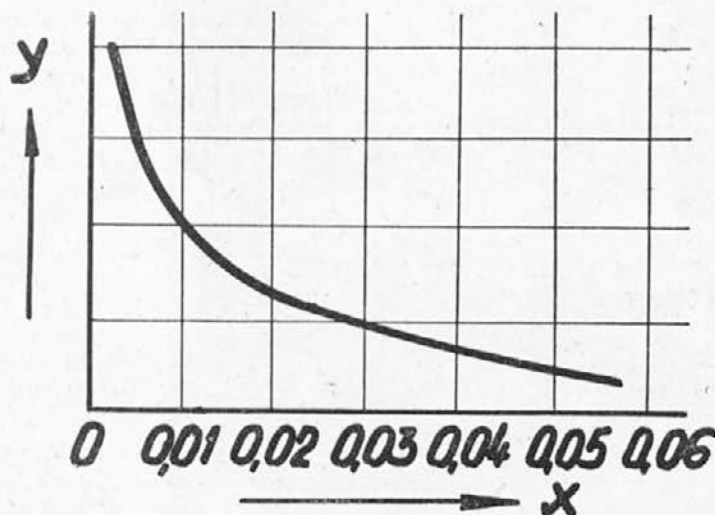
Toliko principiuelno o tolerancah obdelanih komadov.

Konstrukterja in livarskega strokovnjaka pa najbolj zanimajo tolerance surovega ulitka in te hočemo tu temeljito obravnavati.

Kakor je znano se na osnovi načrta napravi za ulitek najprej model. Model se izdelava toliko večji, kolikor znaša izgibna mera. Izgibna mera pa znaša pri jekleni litini zelo različno od 1 do 2%. Ta izgibna mera je odvisna od:

1. višine ogljika in ostalih legirajočih elementov (z legirajočimi elementi se izgibna mera spreminja in znaša n. pr. pri 12% Mn ca. 2,5%),
2. temperature litja,
3. vrste forme (mokra forma, suha peščena, šamotna, magnezitna, cementna itd.),
4. oblike predmeta — ulitka. Ta je lahko takšna, da zelo zavira krčenje, in krčenje povzroči mnogokrat tudi manjšo izgibno mero od 1%.

V tehnologiji livarstva sicer poznamo kolikšno izgibno mero moramo jemati za različne oblike predmetov n. pr. za kolesa, za težke okvire, za ravne ulitke itd.

Slika 99

Toda, nikdar niso pogoji litja, pogoji forme, pogoji neoviranega krčenja in tako dalje taki, da bi nam dali ulitek takšnih dimenzij, kakor je v načrtu zahtevano!

Zato ima ulitek vedno večjo ali manjšo mero, kakor je zahtevana v načrtu!

(Dalje prihodnjič)

Vmes je 14. novembra 1916 umrl še cesar Franc Jožef, ki je vladal potemtakem 68 let. Oklic in kronanje novega cesarja Karla I., navedba šolskih zbirk za Rdeči križ ter nadaljnjih vojnih posojil. Za leto 1917 navaja, da sta grof in grofica Thurn obdarovala 25 otrok tolstovrške šole z obleko in obutvijo. Šolski obisk pozimi je 60%, poleti 30%, ker pač otroci pomagajo doma, ko ni moških. Zaradi suše je bila letina strašno slaba, toda sad je izredno obrodil in primanjkuje sodov.

Cene življenjskim potrebščinam so že: pšenična moka 108 vinarjev, mast 30 K, govedina 6 K, olje 12 K, med 12 K, jajca 40 vinarjev, liter mleka 32 vinarjev, liter mošta 2 K, par otroških nogavic 10 K. Veliko pomanjkanje masti, petroleja, sladkorja in kave, premoga; olja sploh ni dobiti. Kronika ugotavlja, da so cene življenjskih potrebščin narasle od 3 do 600%, pa so kmetje lahko odplačali dolgove in se kmetske žene že pojavljajo v cerkvah v svilenih bluzah. Medtem pa kljub 25 do 50% draginskim dokladam bedno životarije s svojimi plačami nosilci kulture in varuhi države, namreč učitelji in uradništvo. Naveden je primer, ko prejema nadučitelj s 15. službenimi leti z vsemi dokladami mesečno 237 K in dobiva mizarjeva žena s šestimi otroci 360 K mesečne vzdrževalnine.

12. oktobra 1917 je padel učiteljski kandidat, poročnik Bogomir Petrač z Javornika. Kronika mu posveča celo stran.

3. novembra 1917 proslava ponovnega zavzetja Gorice po avstro-ogrski vojski — in za veliko noč 1918 še podatek o VII. vojnem posojilu, potem pa je čez celo stran napisano:

Zivela Jugoslavija!

Kronika je skrbno vodena naprej vse do II. svetovne vojne. Nekaj takih zapiskov bomo objavili še prihodnjič.

RAZMAH ŠPORTA NA RAVNAH

Nad 400 udeležencev na občnem zboru ŠK FUŽINAR

V sredo, 18. aprila, je imelo naše športno društvo »Fužinar« svojo redno letno skupščino. Poleg velikega števila članov, predvsem delavske in šolske mladine in starejših simpatizerjev športa na Ravnah, so se skupščine udeležili tudi predstavniki občinskega ljudskega odbora, SZDL, ZK, Sveta za telesno vzgojo, Partizana, Svobode, UO Železarne, Turističnega društva, Društva prijateljev mladine in drugi.

NAPREDEK V MNOŽIČNOSTI IN KVALITETI

Že v pozdravnem govoru predsednika društva tov. Gregorja Klančnika in pozneje v referatu tajnika tov. Milerja je bil poudarjen predvsem širok razmah članstva v vseh sekcijah in klubih športnega društva. Članstvo se je v zadnjem letu povečalo za okrog 35 odstotkov, tako da ima sedaj društvo preko 450 članov in članic, od katerih se neki udeležujejo tudi v več športnih panogah. Sporedno z množičnostjo se je dvignila tudi kvaliteta. Sestra in brat Faneli sta postala mladinska državna prvaka v alpskih disciplinah, odbojka je prišla v zvezno ligo, namizni tenis se je prebil med najboljša moštva v Sloveniji, ostale panoge pa so prav tako napredovale. Pri celotnem delu, za katerega so polagali obračun, pa je UO Fužinarja skrbel predvsem za množičnost. Cilj: včlaniti čimveč mladine v športno društvo je bil dosežen, ali z ozirom na pičla finančna sredstva celo presežen. Predsednik tov. Klančnik je dejal, da se je Fužinar v zadnjem letu tako omasovil, da je to že

presegló sposobnosti in okvir normalnega dela UO. Glavni vzroki pa so seveda tudi v pomanjkanju igrišč, telovadnic, rekvizitov in seveda gmotnih sredstev. Kljub temu pa je na Ravnah še dovolj mladine, ki se še ni včlanila v športno društvo, katero pa bo moral Fužinar na vsak način pritegniti, saj je naravnost želna športnega izživljanja. Tu pa zopet nastane vprašanje: kako nabaviti rekvizite, kje dobiti prostore in drugo opremo, da se bo ta mladina res lahko izživljala in v pravem športnem duhu vzgajala. Uspehi na Ravnah bi vsekakor bili večji, če se ne bi bilo treba športnim funkcionarjem brigati, kje se bo dobil še kak dinar, temveč, da bi se v celoti posvetili športnemu delu z mladino.

SKRB VSEH NAJ BI BILA, DA PODPREJO RAZVOJ TELESNE KULTURE

Kljub temu, da je Fužinar izpolnil osnovno nalogo, si predvsem prizadeva, da včlani v svoje vrste čimveč mladine in kljub temu, da je v našem koroškem kotu na skrajnem severnem predelu naše domovine najmočnejše športno društvo, se še vedno na to družbeno in izvenarmadno dejavnost ne gleda tako, kot bi bilo to potrebno. Ni še vsem jasno, kaj pomeni telesna vzgoja naši mladini, ni še podpore, ki bi bila potrebna za nemoten razvoj društva. Pomanjkanje trenerjev, pomanjkanje rekvizitov in predvsem športnih objektov na Ravnah so močne pomanjklivosti, ki neugodno vplivajo in skoraj onemogočajo nadaljnji razvoj Fužinarja. Res

je, da je v letošnjem proračunu predvidenih 1.000.000 dinarjev za nadaljevanje del na stadionu, ampak ta znesek je zdaleč premajhen, da bi tudi poleg prostovoljnih akcij na stadionu lahko zadovoljil ravnenske športnike. Tako bo treba resno misliti na gradnjo športnih objektov že letos in v bodočem letu za te objekte predvideti večje investicije.

DOBRO SODELOVANJE Z VSEMI ORGANIZACIJAMI

Skupščina je pokazala, da so ravnenski športniki vedno v tesnih stikih z drugimi organizacijami, saj je splošno znano, da na večjih športnih prireditvah sodeluje vse od godbenikov, folklore, turističnega društva, preko radioamaterjev do gasilcev. To dobro sodelovanje je zelo pozitivno in ga bo treba nadalje krepiti. Zlasti dobro je sodelovanje s Partizanom. Treba pa bo stopiti v tesnejši stik tudi s predvojaško vzgojo, da bi v sporazumu polagali pažnjo na masovne športne panoge, kot so smučanje in druge.

DVIG ŠPORTNE MORALE — NAJVAŽNEJŠA NALOGA DRUŠTVA

Poudarek skupščine, da se mora športno društvo v bodoče resno posvetiti dvigu športne morale in še bolj kot do sedaj pravilno vzgajati našo mladino v pravem športnem duhu, je naletel na odobravanje. Funkcionarji Fužinarja so tudi na tem polju v zadnjem letu naredili veliko, vendar

Izletji svoje vrste

Sodelavci obrata modelne mizarne prirejajo že nekaj zim zaporedoma smučarske tekme. Njihova mladež ta tekmovalni zbor pomnoži in tako prireditev v namenu še pridobi

pa bo treba v bodoče tej plati posvetiti še večjo pozornost. Da bodo funkcionarji tej nalogi v celoti kos, ni odvisno samo od njih, temveč tudi od činiteljev, ki so že omenjeni. Vsaj večji klubi v društvu bi morali imeti svoje trenerje, funkcionarje bi bilo treba razbremeniti do sedaj glavne funkcije — iskanja denarja, pa bo tudi to vprašanje uspešno rešeno. Na Ravnah je dovolj športnih delavcev, ki so voljni delati z mladino in teh ne bo zmanjkalo, če bo le toliko finančnih sredstev, da bodo nabavili najpotrebnejše rekvizite, lahko izplačali honorarje za trenerje in da bo omogočeno financirati vsaj obvezna tekmovalja. Seveda morajo biti na razpolago tudi finančna sredstva za gradnjo potrebnih športnih objektov.

Diskutanti, zlasti predstavniki družbene dejavnosti na Ravnah, so obljubili vso pomoč športnemu društvu; apelirali so tudi na oblast in podjetja, da bi v bodoče bolj pravilno gledali na razvoj telesne kulture in društva finančno toliko podprli, da bi lahko nemoteno delovala.

Če ne bo ostalo samo pri obljubah, bo športno društvo Fužinar še naprej z uspehom delovalo in pritegnilo še več mladine, če pa bo ostalo samo pri besedah, bo tudi Fužinarja doletela ista usoda kot pred meseci Novo Gorico.

Iz finančnega poročila je bilo razvidno, da je Fužinar v lanskem letu prejel od Okrajnega ljudskega odbora Maribor dotacijo v višini 300.000 dinarjev. Ta znesek ne bi zadoščal niti za eno sekcijo ob normalnem delovanju, ne pa za celo društvo, ki ima 10 sekcij in klubov. Veliko prostovoljnih ur je bilo treba, da je kupilo del materiala za gradnjo pomožnih prostorov na smučarski koči in da je poleg drugih nabranih sredstev lahko v pretekli sezoni živel. Letos je društvo prejelo 290.000 din od SZDL, kar ne pokrije stroškov enomesečnega razširjenega delovanja.

Poudarek na množičnost je na skupščini dobro vplival, ni pa odvisno samo od športnega društva, če bo lahko to pot nadaljevalo. Vsi se zavedamo, da poti nazaj ni in je tudi ne sme biti.

V novi odbor so bili v glavnem izvoljeni dosedanjí odborniki, za predsednika pa je bil izvoljen agilni športni delavec na Ravnah tov. Pavel Cesar. Tov. Klančnik na lastno željo zaradi preobremenjenosti na drugih mestih ni kandidiral. Državna prvakinja Krista Faneld mu je v imenu vseh ravenskih športnikov podarila šopek rož in se mu zahvalila za njegovo uspešno

športno delovanje kot 10-letnemu predsedniku Fužinarja. Tudi on je obljubil vso pomoč pri nadaljnjem športnem delu na Ravnah in to od njega športniki lahko tudi pričakujejo.

Športno društvo Fužinar je v glavnem svoje naloge uspešno izpolnilo kljub objektivnim težavam, pričakovati pa je, da bodo v bodočem letu odgovorni činitelji bolj pomagali kot doslej, ker le v tem primeru bodo lepo začrtano delo na telesno-vzgojnem polju na Ravnah uspešno nadaljevali.

Š.

Prvi koroški smučarji?

Vabimo krajanje za bližje, predvsem pa še za starejše podatke o uporabi smučí v naši pokrajini

Nekdanji učitelj v Guštanju, sedaj profesor telesne vzgoje na ptujski gimnaziji, Jože Zega, je dal v naslednjem lepe podatke o začetkih smučarstva na Ravnah. Domačini pa s tem seveda nismo zadovoljni, kajti smučí smo videli in uporabljali že mnogo prej tudi pri nas. Tako vem, da se je Krakolinikov od Godca vozil v šolo vse zime prve svetovne vojne. Kdaj pa kdaj se je pripeljala na smučeh tudi njegova sestra. Imela sta imenitne smučí in priveze. Tudi Lubenčev in Kovsov sta včasih prismočala, toda z bolj primitivno domačo izdelavo. Pri nas smo imeli take domače smučí vsaj že leta 1915 in jih je brat pridno uporabljaj. Dokaz zadostne prakse na smučeh je tudi prvi tako imenovani »Smuk z Uršlje gore« v Kotlje, ko je Kovsov divjak prišel na cilj pol ure pred že šolanim smučarjem. Tu bo treba torej še razisko-

vati, da ne bi za »začetek« osvojili kakega prepozna datuma.

Leta 1922 sem bil premeščen v Guštanj na osnovno šolo. Bila je zima, vsa pokrajina je bila odeta z debelo snežno odejo. Imeli smo učiteljsko zborovanje na Prevaljah, na katerem sem se seznanil tudi z upraviteljem v Kotljah, Adolfom Sokolom. Pravil mi je, da ima doma smučí, toda se ne more več smučati. Hitro sva se dogovorila in kmalu sem bil lastnik še dokaj dobrih vojaških smučí, kakor so jih imeli avstrijski vojaki. Smučanje sem spoznal 1918. leta na Semmeringu, kjer sem imel priložnost, natakiniti si smučí, o smučanju samem pa nisem imel pojma. To sem kmalu spoznal, ko sem se spustil korajžno po hribu pri šoli na Tolstem vrhu. Zdrčal sem navzdol, toda pred potokom Suho mi ni ostalo drugega kot vreči se na tla v sneg ali pa telebniti v potok. Tako sem večkrat poskušal po

Bodoči ravenski prvaki?

Veselje, delo in uspehi
naših najmlajših smučarjev so ves pogoj za to

tem hribu, bilo pa je preveč zijal, ki so sicer občudovali spust, toda se krohotali mojim padcem. Zato sem si poiskal skrit, a tudi bolj položen teren nad šolo. Pridružila sta se mi še prijatelj Kolb in gozdarski adjunkt Tovornik, ki je od nekod prinesel kratke in zelo široke smuči, tako imenovane plohe, kakor so jih imeli pohorski gozdarji. S takimi smučmi si sigurno vozil, toda zelo počasi. Ker nisem imel dobrih vezi, pa tudi čevlji so bili navadni, se mi je večkrat odpela smučka. Ob neki priložnosti mi je tako odpeta smučka zbežala navzdol čez prepad v Mežo. S tem je bil za sedaj konec smučanja. V šoli sem obljubil nagrado tistemu, ki mi prinese smučko. Medtem se mi je pa ponudil neki kolar ali mizar, da mi napravi novo smučko. Zelo se je potrudil, tudi staro smučko so mi prinesli otroci. Medtem so si nabavili smučke še drugi tovariši. Bilo nas je kar precej: Bine Kolb, Tovornik, Ivan Štravs, Miloš Jelenko, gozdarska adjunkta Stanko Štangl ter Emil Krištof in jaz. Vsako popoldne smo vadili, Kolb je prinesel tudi prvo knjigo o smučanju. Najbolj nam je ugajal »Telemarh«. Teren smo večkrat menjali, da ne bi imeli opazovalcev. Toda otroci so nas kmalu izvohali, pa so tudi že oni prinašali s seboj vsakovrstne deske. Privezovali so jih kar z žico ali pa so si napravili nekako copato brez pete. Tolstovrški šolarji so bili prvi, ki so prihajali v šolo na primitivnih smučeh.

Ko smo si domišljali, da smo že dobri smučarji, smo sklenili, da gremo na daljšo pot. Šli smo pod Uršljo goro. Teren je bil idealen, celo popoldne smo se vozili. Ker nismo dobro poznali terena, se nismo mogli zediniti, katera pot vodi domov. Trije smo se odločili na desno, prišli smo pa v Kotlje. Izmučeni in žejni smo se ustavili v gostilni Vastl, želeč popiti čaj. Gostilničarka nas pa je pogostila z vinom, četudi so drugi pili in naročali čaj. Bil je dan volitev januarja ali februarja 1923. leta — torej alkoholna prepoved. Da bi preliščili orožnike, so točili vino v skodelicah. Tema nas je zalotila v Kotljah, Kiselakinja nas je povabila na svoje posestvo, kjer smo preplesali celo noč.

Zjutraj smo se odpravili na pot, smučke pa naložili na pekovski voz. Doma so pa bili vsi v skrbeh, pripravljali so tudi že ekspedicijo, ki naj nas bi iskala. Posebno je bil v skrbeh dr. Erat, predsednik Rdečega križa. Vsi mačkasti smo se poskrili v postelje. Humoristi so nas ovekovečili v izdaji, ki so jo izdali za pust s karikaturnami in pesmijo. Mladina se je začela zanimati za smučanje, imeli smo vedno več naslednikov, ki so nas že prekašali, četudi so imeli smučke slabe kakovosti. Kje so danes prvi tovariši smučarji na Ravnah, ne vem. Pot me je nesla širom po državi. Leta 1933 so me sprejeli tudi v tečaj za smučarske instruktorje na Črepoljskem pri Sarajevu, ki so ga vodili priznani smučarji, med njimi tudi prof. Ulaga, znani napovedovalec s Planice.

Zaradi težje poškodbe na nogi sem moral opustiti nadaljnje smučanje, veseli me pa vsak uspeh, posebno sem vesel napredka smučarjev na Ravnah.

Jože Zega

Tako pismo smo prejeli:

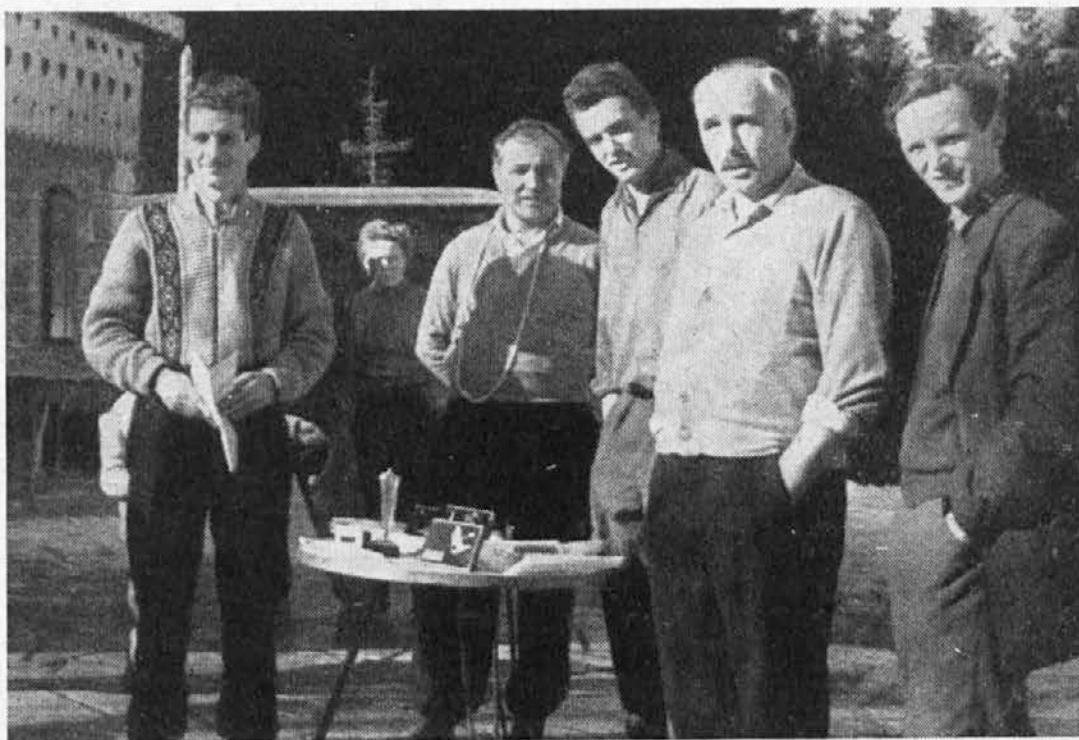
Dragi tovariš urednik! Dovolite mi, da vam predstavim skupino navdušenih smučarjev-pionirjev, med katerimi sem tudi jaz. To so: Alojz Fanedl, dijak IV. razreda, Robert Jamšek, dijak III. razreda, Miro Volčanšek, dijak III. razreda, in Franc Verdinek, tudi dijak III. razreda gimnazije. Dasiravno smo še pionirji, smo v letošnji sezoni velikokrat nastopili v konkurenci mladincev na raznih smučarskih tekmah v alpskih disciplinah še kar z zadovoljivimi uspehi, vendar smo morali trdo delati na standardni smučarski progi z Uršlje gore, kjer so bile tudi že mednarodne tekme.

Progo je bilo potrebno pripraviti in očistiti za letošnjo sezono, delo je bilo prostovoljno. Tega dela so se udeležili člani, mladinci in pionirji SKF Ravne. V začetku meseca septembra nas je povabil tov. Karel Fanedl, naj se udeležimo očiščevalnega dela na smučarski progi. To delo smo opravljali ob nedeljah, zato sem rano vstajal in rinil k smučarski koči, kjer je bilo zbirališče prostovoljcev. Od tu smo skupaj odšli tja gor do Luž pod vrhom Uršlje gore. Delo so nam odkazovali naši smučarji-člani. Ker pa smo še majhni, se je delo nanašalo na čiščenje in sekanje grmovja ter odstranjevanje vej s proge. To delo je trajalo do konca oktobra. Pridobili smo mnogo na kondiciji s hojo, tako da smo bili že ob začetku smučarske sezone, katero smo že nestrpno pričakovali, telesno precej pripravljeni. Mnogo zaželeni sneg je pobelil tja dol do vznožja naše prelepe Uršlje gore. Dne 4. novembra smo se prvič s smučkami oprtani podali tja gor, kjer nas je pričakovala zima. Šlo je precej nerodno. Bilo je tudi nekaj pad-

cev, toda dobra volja do smučanja je vse to premagala. Sneg je bil sicer moker, vendar smo se zadovoljni, četudi izmučeni vrnili na svoje domove. Nestrpno smo pričakovali naslednjo nedeljo, kajti Uršlja gora nas je zapeljivo vabila v svoj objem. Naše smučine so bile zarisane na Ošvenovem travniku, na standardni progi in tja gor do Luž. Ta bela opojnost nas je vabila nedeljo za nedeljo. Trdo smo morali delati, mnogo trenirati, zato tudi uspehi niso izostali. Konec decembra je SKF razpisal prve klubske smučarske tekme ločeno za člane, mladince in pionirje. Z veliko nestrpnostjo sem prvič stal v letošnji sezoni s smučkami na nogah na startu. Vedel sem, da sta Lojze in Robert boljša od mene. Bal pa sem se tudi Mirka, ki me v obvladanju smučarskih likov prekaša. Mislim sem si pač, da kot najmlajši med to petorico niti ne smem računati na kakšen boljši uspeh.

Proga za veleslalom je bila za člane, mladince in pionirje ista. Posebno sem se bal strmega smuka nad ciljem. Še zadnja navodila starterja; odločil sem se: kar bo pa bo, ter startal. Za časa tekmovanja je pritiskala megla tako, da je bila vidljivost slaba. Videlo se je pa tudi tokrat, kdo izmed tekmovalcev se je kondicijsko pripravil v jeseni. Od naše petorice se je uveljavil Lojze pred Robertom. Jaz pa sem se nepričakovano pririnil pred Mirkom na tretje mesto. Zadovoljen sem se vračal na svoj dom, sklenil pa sem, da bom še bolj treniral.

Na isti progi je bilo naslednjo nedeljo podzvezno prvenstvo Koroške smučarske podzveze. Tudi naša petorica je nastopila na progi, določeni za mladinke. V slalomu je zmagal Lojze, v odsotnosti Roberta pa

Vodstvo smučarskih tekem »modelne« oskrbi za zmagovalce tudi spominske predmete. Člani vodstva (na sliki) so vam vsi znani

Pionirji SK Fužinar

Od leve proti desni so: Vojteh Wlodyga, Alojz Fanedl, Robert Jamšek, Milka Fanedl, Mirko Volčanšek in Franc Verdinek. O njihovem veselju, prizadevanju in uspehih pove Vojtehov sestavek

sem se jaz plasiral na drugo mesto pred Mirkom. Na popoldanskem veleslalomu se mi je posrečilo v tej sezoni prvič premagati svojega največjega tekmeca Lojzeta, ki se je uvrstil na drugo mesto pred Mirkom. Posrečilo se mi je pa to zaradi tega, ker sem imel dobro namazane smučke in sem s precejšnjo brzino drvel proti cilju. Teden za tem je bilo na Ravnah, na poseki, pionirsko prvenstvo kraja. Na tem tekmovanju je bil zmagovalec iz naše petorice Lojze, pred Robertom, Mirkom in Francijem. Jaz pa sem se tokrat uvrstil na peto mesto. Ker so bila s tem končana vsa pionirska tekmovanja v naši podzvezi, nas je vodstvo SKF dalo na vsa tekmovanja, kjer smo nastopali kot mladinci. Še isti dan smo nastopili kot »novopečeni« mladinci na tekmovanju v Mežici, kjer je bilo tekmovanje v veleslalomu. Zelo dobro se je uvrstil Lojze, saj je zasedel častno tretje mesto. Jaz pa sem se zaradi padca uvrstil na slabše mesto.

V tem času smo z velikim veseljem pričakovali zimske počitnice. Med počitnicami je bilo v našem kraju precej snega. Veselili smo se tudi naše 400 m žičnice, ki stoji ob novozgrajeni gimnaziji. To je bilo veselje, ko nas je vlekla žičnica 20-krat na dan. Dnevno smo presmučali v divjem smuku 10 km. Seveda so naše slabosti popravljali naši trenerji tov. Fanedl, Cesar in Kos. Poleg nas pa sta se smučala oba državna mladinska prvaka Krista in Drago Fanedl. Pa tudi njuna sestra Milka, kot najmlajša iz družine Fanedl, se je drzno spuščala po strmini poseke. Kakor bi trenil, je minil teden. Bilo je treba nastopiti na smučarskem tekmovanju v Dravogradu. V Dravogradu je bilo meddruštveno tekmovanje za člane in mladince. Vodstvo kluba pa je našo petorico zopet prijavilo na tekmovanje. Ta dan sem imel smolo, ker sem čakal prijatelja in sva zamudila vlak. Napotila sva se v 9 km oddaljeni kraj peš s smučkami na ramah. Razen tega sem si pri padcu zlomil palico in s tem izgubil dragocene sekunde. Lojze je zopet rešil čast naše petorice in se uvrstil na tretje mesto, sledi mu Jamšek pred Mirkom in jaz pred Francijem. Med tednom smo zopet pridno vadili in trenirali na žičnici. Konec tedna pa je bila tekma pri Ravnjaku. Vodstvo kluba mi to-

krat ni pustilo tekmovati na progi zaradi nekega nevarnega mesta. Tedaj se je uvrstil pred Lojzom Jamšek. Med tem časom je bil v Črni na Koroškem smučarski teden. Zopet smo šli na pot, da pomerimo naše znanje z ostalimi tekmovalci-mladinci. Proga je bila ista za člane in mladince. Proga ni bila lahka in je imela neko skrito past, katera je postala usodna za marsikaterega tekmovalca. Tudi jaz sem med tekmo »podletel«, hotel sem se pobrati in sem nesrečno s konico smučki zadel v trd sneg tako, da mi je konica odletela. Ni mi preostalo drugega, kakor da sem moral odstopiti. Med najboljšimi izmed naše petorice je bil Lojze pred Robertom in Mirkom. Žal, da niso bile pionirske smučarske tekme na Prevaljah, kjer bi se lahko pomerili s tekmovalci iz drugih krajev podzveze. Dasiravno je bila sredina meseca februarja, smo še vedno tekmovali. Na standardni progi je bilo izvedeno slovensko prvenstvo v veleslalomu in slalomu za mladinke in mladince. Tudi tam smo nastopili kot mladinci. Lojze je v slalomu bil na 16. mestu od šestdesetih nastopajočih, Robert na 24. mestu, Mirko na 31. mestu, Franci na 37. mestu, jaz pa sem se uvrstil na 41. mesto. Drugi dan je bilo tekmovanje v veleslalomu. Tudi tokrat se je Lojze uvrstil na 16. mesto, Robert pa je bil nekoliko slabši. Jaz sem se uvrstil pred Mirkom in Francijem.

S tem pa še ni minila zima. SK Slovenj Gradec je izvedel meddruštveno tekmovanje pri Partizanskem domu na Mali Kopi. Proga za člane in mladince je bila tudi tokrat ista. Lojze se je uvrstil pred Robertom, Mirkom in mano. Nastopajočih je bilo 31. Po končanem tekmovanju so vsi udeleženci prejeli spominske značke v spomin na padlega heroja Staneta Rozmana.

V dolinah se je že prebujala pomlad, saj je bil že mesec marec. Mi pa še vedno nosimo naše smučke tja gor, kamor nas vabi gora s svojim snežnim sijajem. Na pustno nedeljo je bilo izvedeno klubsko prvenstvo mladincev. Seveda smo nastopili tudi mi. Od naše petorice je bil najboljši Lojze pred menoj. Naslednjo nedeljo so poskušali svoje znanje električarji železarne Ravne. Seveda smo morali biti tudi mi navzoči. Korajžno smo se spuščali

izven konkurence. Ker pa je pomladansko smučanje eno najlepših, zato se zopet in zopet vračamo tja, kamor nas vleče srce, kajti čudovito lepa si Uršlja gora, saj te ni zastoj tako ljubil tvoj Prežihov Voranc.

Trud, ki smo ga vložili v znanje in delo, se nam je poplačal, uživali smo veselje v naravi. SKF se s tem še enkrat najiskrenejše zahvaljujemo za vso podporo, ki so nam jo nudili; posebno pa velja to tov. Fanedlu, Cesarju in Kosu. Zahvaljujemo se tudi vodstvu gimnazije za razumevanje, ki ga nam je izkazalo ob raznih smučarskih prireditvah. Nismo pa pozabili, da ni samo smučanje naš poklic, temveč da se moramo tudi učiti.

Dragi tovariš urednik, upam, da ste zadovoljni z mojim člankom, kar mi prosim sporočite. Morda se še kdaj oglasim. Prilagam vam tudi sliko naših smučarjev, žal bom ostal prihodnje leto sam, ker bodo preostali štirje postali že pravi mladinci. Pionirsko društvo pa mi bo še delala samo Milka Fanedl. Spraznil sem si svoje mlado srce v želji, da me boste pravilno razumeli.

Sprejmite mnogo športnih pozdravov od
Vojteha Wlodige

PREŽIHOVA SPOIMNSKA SOBA

Ob gimnaziji, študijski knjižnici in muzeju na Ravnah je s novatelj nape kulture dr. Franc Sušnik zamislil in upostavil tudi spominsko sobo domačega pisatelja. Vsa kulturna zapuščina naj bi bila zbrana tam pa tudi taki spominski predmeti. Knjige, rokopisi in kar je takega, se že zbira tam, z drugimi predmeti pa bo križ. Kar naprej je letal po svetu in seveda vse izgubil, nekaj pa je gestapo razmetel po bregu Prežihove bajte. Kar je bilo količkaj za kaj, so že esesovci odnesli, nekaj take petlarije, ki je še ležala tam, pa se je porazgubilo.

Svojci, sorodniki, rojaki in prijatelji našega pisatelja imajo torej možnost dati v to muzejsko sobo take spomine, da se bodo ohranili za zmirom in da bodo tako v deželi kulturna polica več.

OSKRBA VDOV NA ŠVEDSKEM

Švedsko socialno skrbstvo velja že dolgo za enega najbolj širokogrudnih na svetu. S starostnimi pokojninami itd. se merijo tudi z najbolj bogatimi in naprednimi državami. Sedaj so šli spet korak naprej in so zagotovili vdovam polno možovo pokojnino za dobo desetih let. Po tej dobi se jim pokojnina zniža za 5% (pet odstotkov), medtem ko 95% pokojnine uživajo do smrti. Ta oskrba vdov je za zdaj najboljša od vseh evropskih dežel.

Napredek

Sedaj je na svetu že 2 milijardi in 700 milijonov ljudi.

Samo v dobi od 30. junija 1950 do 30. junija 1955 je število ljudi naraslo za 172 milijonov, to je v petih letih za okoli deset Jugoslavij.

Nobena dobra reč tako hitro ne raste. Peekarne, mesnice, šole, stanovanja itd. že sedaj zaostajajo. Prehitro naraščanje zemljanov torej mnogokrat presega možnosti zadostne preskrbe in je tedaj neizbežno naraščanje sirovšne. Ta razlika bo vedno hujša, in če ne bo pameti, kmalu edini problem na svetu.

Na Kitajskem so že uvideli, da spravljanje ljudi na svet ne bo moglo biti več samo brezskrbno privatno divjanje, temveč da je to tudi in predvsem tudi odgovornost.

Prof. dr. Janko Kotnik:

Iz mladostnih spominov

MLEKO SEM RAZLIL

Bilo je pred kakimi šestdesetimi leti, ko sem hodil še v ljudsko šolo v takratni guštanjski trg. Pot z Dobrij v Guštanj je bila zame vedno zanimiva in kratkočasna, v moji bujni otroški domišljiji pa še vsa romantična in polna spominov na bajke in pripovedke, ki sem jih slišal pripovedovati doma ob preji, flincanju koruze, luščenju buč in drugih podobnih opravilih ob dolgih jesenskih in zimskih večerih.

Takrat je pri železniškem mostu čez Mežo še stala Blatnikova žaga, za njo pa enakomerno ropotajoči mlin, pod Javornikovo kapelico je bila še v polnem obratu Jankova žaga, med Votlo pečjo in Jagrom pa se je skrivala Jagrova klet, globoko vsekana v živo skalo. Tja so pozimi spravljali led, poleti pa so v prijetno sveži senci na vrtu pod navpično skalo in nad mimo tekočo Mežo točili ledeno hladno pivo. Vmes je bil še Blatnikov jez, pod katerim smo se v vročih poletnih dneh iz šole grede kopali ali uganjali druge norčije, nato Brusnikova peč, kjer je imel povodni mož svoje domovanje, in Votla peč, ki je po ljudskem izročilu nekoč zapirala veliko jezero, segajoče od tod do Poljan nad Prevaljami. Ob levi je šumela takrat še ne tako umazana Meža, ob desni pa je tekla visoko speljana železna cesta. Pod njo so izvirali in žuboreli bistri studenčki, ki so nas šolarje prijazno vabili, da smo se kaj radi ustavljali ob njih. Naproti pa so nam prihajali voznički iz Kotelj, Prevalj, s Strojne in drugih okoliških krajev, ki so tvorili sveže tesan les ali hlode na težkih parizarjih proti Dravogradu. Skratka, bilo je na tej cesti vedno kaj zanimivega in privlačnega, kar nam je krajšalo pot v šolo ali iz nje.

Posebno živahno in veselo je bilo, kadar se nas je pri Blatniku, kjer se stekata dve glavni poti, ena s Tolstega vrha, druga z Dobrij in Zelovca, zbrala večja gruča šolarjev, da smo jo potem skupaj mahali proti trgu. Takrat je cesta na mah zaživela od vseh mogočih vragolij in mladostno objestnih razposajenosti. A kaj, ko nisem imel prostih rok, da bi mogel z njimi vred tekati, se poganjati za drvečimi vozovi ali plezati na vrh Votle peči in uganjati druge take reči. Nositi sem namreč moral vsako jutro dve kangli mleka, eno sorodnikom v Guštanj, drugo k Zalokarjevim na fužinski perzonal. Mleko smo oddajali v Guštanj že od nekdanj in vsi moji bratje in tudi sestra so bili deležni te pokore. Kako težko sem gledal, da so se drugi šolarji večinoma otroci kočarjev ali delavcev, lahko prosto gibali, ker so imeli samo šolske torbe na ramenih, roke pa prazne. Poleti te pokore nisem tako občutil, hujše pa je bilo pozimi, kadar je bilo petnajst in še več stopinj mraza in so mi roke kljub volnenim palčnikom popolnoma otrple od mraza ali pa se mi je tako zanohtalo, da sem od bolečine začel jokati. Le redkokdaj se me je usmilil kak sošolec, da mi je odvezl eno kanglo, da je bila za nekaj časa vsaj ena roka prosta in sem jo lahko vtaknil v žep, da jo tako malce ogrejem. Mno-

gokrat sem bil namreč popolnoma sam na cesti, ker sem moral odhajati z doma bolj zgodaj kot ostali, ki niso nosili mleka. Mleko je bilo treba oddati pred začetkom pouka, od središča trga pa do fužinskih perzonalov pa je bilo najmanj še deset minut hoje in prav toliko nazaj v šolo. Tudi v tem pogledu sem bil na slabšem kot drugi, ker sem bil prikrajšan za najmanj pol ure jutranjega spanja. Za nošnje mleka sem potem dobival ob koncu meseca pri vsaki stranki po dvajset vinarjev napitnine, kar je bilo skupaj enakovredno dvajsetim žemljam. Žemlje so bile namreč takrat v obeh kmečkih in podeželskih otrok višek meščanskega razkošja. Saj so zlasti revnejši otroci otepali doma samo koruzni kruh in zato ni čudno, da je nekoč, ko je katehet razlagal pri verouku o nebesih, vprašal neki siromašen šolarček, če so v nebesih tudi žemlje.

Bilo je v predpustnem času, prav na Tolsti četrtek. Ponoči je bilo deževno, proti jutru pa je zmrznilo, da je bila cesta vsa poledenela in gladka kakor zrcalo. Za tisti dan mi je Zalokarica naročila, naj ji prinesem mleko za kake pol ure bolj zgodaj, ker ga bo potrebovala za peko krapov. In res sem se napotil tisto jutro že ob sedmih od doma, da bi ugodil Zalokarčini želji. Že doma so me opozarjali, naj hodim zelo previdno, da ne padem in razlijem mleka. Opazno sem stopal ob robu ceste, kjer je bilo še nekaj snega, tako da sem srečno prispel do Jankove žage. Na vrhu klanca, kjer se cesta zopet začenja spuščati lahko navzdol, pa mi je spodrsnilo. Padel sem na hrbet, k sreči na torbo, ki sem jo nosil na ramenih, tako da razen na zadnji plači telesa nisem čutil hujšega udarca. Sicer pa sem pri padcu bolj mislil na mleko kot na lastno osebo. Levo roko sem dvignil kvišku in s tem rešil kanglo z mlekem, z

desno kanglo, namenjeno Zalokarjevim, pa sem treščil ob tla, da se mi je pri tem razlila tretjina mleka. Z bliskovito naglico sem se pobral in se ozrl naokoli, ali me morda ni kdo opazil. K sreči pa takrat ni bilo nikogar v bližini. A kaj zdaj storiti? Zavedel sem se svojega mučnega položaja. Nazaj domov ni kazalo hoditi, ker bi bil zamudil šolo, pa tudi k Zalokarjevim, ki so gotovo že nestrpno pričakovali mleka, bi prišel prepozno. Ni preostajalo drugega, kot da nadaljujem pot in se skesano izpovem, kaj se mi je pripetilo. A Zalokarjeva je ta dan potrebovala cel liter mleka. Že sem hotel priliti iz druge kangle toliko, da bi bil liter cel, in Miheličevim priznati polomijo, a tudi ta rešilna in morda edina pravilna misel mi je šinila v glavo le za hip, kajti, ko sem počasi in žalostno sklonjen korakal mimo studenca ob desni strani poti, se mi je zablislila druga rešilna misel: »Kaj če bi stopil k studencu, ki je tako vabljivo curljal in se ponujal, in dolil studenčnice v Zalokarjevo kanglo. Ker potrebujejo ta dan mleka za peko krapov, morda niti ne bodo opazili, da je mleko vodeno.« Sklenjeno, storjeno. Ko sem dvignil kanglo izpod studenca, sem se boječe ozrl, ali je kdo v bližini, ki bi me lahko zalotil pri mojem nepoštenem poslu. Kot da se ne bi nič posebnega zgodilo, sem nadaljeval svojo pot proti trgu. A čim bolj sem se bližal fužinam, tem tesneje mi je postajalo pri srcu. Kaj, če bodo pri Zalokarjevih le opazili, da mleko ni polnovredno. Spomnil sem se tudi matere, ki je skrbno pazila na to, da je mleko, ki smo ga nosili dolgoletnim strankam, bilo vedno sveže in polnomastno. Kako sramoto bi ji s tem nakopal! Bolj kot lastna sramota, bolj kot strah pred kaznivo me je mučila ta misel. Boječe sem odprl kuhinjska vrata in izročil kanglo Zalokarici, ki je pravkar pripravljala moko za testo na kuhinjski mizi. Naglo je izpraznila kanglo v lonec, jo izplaknila ter mi jo vrnila. Obenem me je še pohvalila, da sem priden, ker sem tako zgodaj in pravočasno prinesel mleko.

(Dalje stran 24)

Nekdanja tolstovrška šola. V ozadju grad Javornik

V šoli sem bil ta dan močno raztresen, da me je učitelj nekajkrat zalotil, da nisem pri stvari. Tudi doma me je zasledovala misel o krivdi, izogibal sem se, kolikor se je le dalo, materinim pogledom, da mi ne bi brala v nemirnih očeh mojega nečednega početja. Morda bi bilo dobro, če bi priznal, saj bi mati brez vsakršne škode lahko utrpela en liter mleka in s tem popravila, kar sem bil jaz zagrešil. Tedaj pa me je zopet postalo sram pred Zalokarjevimi, ki bi mi v bodoče nikoli več ne zaupali, in sklenil sem, da počakam naslednjega dne, kaj poreko Zalokarjevi. Če niso ničesar opazili, bo vse dobro in moja čast bo rešena.

Še z večjim strahom kot prejšnji dan sem se bližal naslednje jutro perzonalu. Pred vrati mi je srce tako burno razbijalo, da mi je skoraj postajalo slabo. Kaj bi bil dal, da ta dan Zalokarice ne bi bilo doma in bi bil mleko odnesel k sosedu, kakor je bilo za take primere domenjeno. Rahlo sem pritisnil na kljuko in vrata so se odprla kar sama od sebe. Na kuhinjski mizi je stala zvrhana skleda krapov, Zalokarica pa je vsa udobrovoljena prihajala iz sobe, da mi odvzame mleko. Niti sence kakega suma ni bilo opaziti na njenem obrazu. Kot po navadi je zlila mleko v lonec, izplaknila kanglo ter mi jo vrnila. Nato je zavila dva velika krapa v papir in mi ju dala s seboj.

Domače delo na prevaljskem odru

Leopold Suhodolčan: »Oblaki so rdeči«

Dramska sekcija DPD Svoboda »Slava Klavora« iz Maribora je v nedeljo, dne 31. marca, gostovala na Prevaljah s trodejanjo Leopolda Suhodolčana »Oblaki so rdeči«.

Za Prevaljčane je imela prireditve dvojni pomen. Videli smo gledališko predstavo, kakršnih je pri nas malo, a jih ljudstvo želi. Prenapolnjena dvorana je to dokazala. Igro je napisal domačin, gimnazijski učitelj, odlični igravec in režiser domačega odra ter že znani mladinski pisatelj, Leopold Suhodolčan.

Pisati je začel v krožku mladih literatov, iz katerega sta izšla tudi pesnik Kajetan Kovič in mnogo obetajoči pripovednik Smiljan Rozman. Svoje javno udejstvovanje je pričel v Mladinski reviji, sedaj pa se oglašja z novelami v literarni reviji »Nova obzorja«. Najbolj pri srcu mu je dramatika in mladinska književnost. Saj sodeluje v Cicibanu, Pionirju in drugih mladinskih listih. Pri založbi Obzorja je izšla zbirka njegovih pravljic »Ognjeni možje«. Po tej zbirki je napisal tudi mladinsko igro z istim naslovom, ki pa še čaka na krstno uprizoritev. V tisku je še zbirka živalskih pravljic »Sejem na zelenem oblaku«. Otrokom se je razen pravljic priljubil še s prelepo radijsko igrico »Čudežna srajca« in z ljubko in pristrčno »Sestrica Zlatolaska«. V kratkem pa jih bo preko radia presenetil še z igro »Otroci z rdečim zmajem«. Na sporedu bo še radijska igra za odrasle »Nesmrtna žena« ter

Kakor da bi mi bil padel težak kamen od srca, mi je odleglo, ko sem zapuščal perzonal in korakal proti šoli! Ves dan sem bil v šoli izredno dobre volje. Tudi domov grede sem se z ostalimi šolarji vred razigrano podil po široki cesti ob Meži. A ko sem tekel mimo studenta pod Votlo pečjo, me je nenadoma obšel neprijeten občutek krivde, ki me je potem spremljal vso pot do doma. Nikomur v teh pustnih dneh nisem priznal svojega »junaštva«. Razposajeno pustno veselje mi je začasno nekoliko potlačilo slabo vest. Ko pa sem na pustni torek bil sam z materjo v kuhinji in ji pomagal obračati krape, sem se ojunatil in priznal materi, kar sem bil storil. Prosil sem jo, naj krivico popravi na ta način, da bo nekaj dni zaporedoma neopazno dodajala nekaj več mleka v Zalokarjevo kanglo. Materi je bilo moje odkrito priznanje vidno všeč, ker mi ni ničesar drugega rekla kakor: »O, ti lump ti, mali!« Obljubiti sem ji seveda moral, da kaj takega ne bom nikoli več storil, sama pa da tudi ne bo o tem nikomur črhnila besede. Morda je pozneje pozabila na to mojo otroško pustolovščino, morda jo je zavestno hranila v sebi, dejstvo je, da o tem pozneje tudi z menoj nikoli ni več govorila.

Kadarkoli pa sem pozneje hodil mimo omenjenega studenta, sem se vsakokrat spomnil vodenega mleka, ki je bilo namenjeno pustnim krapom.

igri »Cvetlična junakinja« in »Beli in črni labodi«.

»Oblaki so rdeči« je njegov dramski prvenec (celovečerni), ki je doživel krstno predstavo v Mariboru na odru DPD Svoboda »Slava Klavora«.

Dejanje se dogaja v trgu R. na Slovenskem avgusta 1942. leta. To je čas, ko je bila življenjska sila našega naroda stavljen na preizkušnjo. Takrat se je moral vsak Slovenec odločiti, ali upreti se nasilju in počasnemu umiranju, ali postati brezbrizen za našo prihodnost. Ljudje, kakor jih vidimo na odru, so resnično živeli med nami. Pokazali so se kot Dobrinšek, revolucionar, ki je že dolgo delal za čas, »ko bo pel na cesti spet naš korak«. Imeli smo Ludvike, brez števila, poštenjake, ki so se po daljši borbi iztrgali iz samoljubja in tržke ozkosti ter šli tja, kjer se borijo, da bi bilo že enkrat lepše in da bi bil končno mir«. Tudi Kristine so živele z ubitimi dušami v svetu, ki ga nikjer ni, a simpatizirajo s tistimi, ki so šli v boj tudi zanje. Še in še smo jih imeli: Šojnikove, ki na sejmišču ne iščejo poštenjaka, ker bi se sicer vrnile samo z verigo, Sapke in Vrečarje, slabiče in podleže, ki zanje velja, da so na tem svetu ko blato, ki se oprijemlje kolos, in Schibowitza, predstavnike surovega nemškega nacizma...

Morda je nekoliko čudno, da so se znašli vsi ti pri enem in istem omizju, ko je med njimi toliko nasprotij. Verjetno je. Glavno

je, da tu ni narejenih ljudi. Prav take smo srečavali in jih še...

Suhodolčan nam je v svojem delu približal te ljudi, da nanje ne pozabimo, da o njih razmišljamo tudi danes, ko oblikujemo novega človeka, prostega malomeščanskega samoljubja in častihlepja ter nazora o večvrednosti osebnih koristi in lastnega ugodja. Začeti moramo pri sebi, obračunati z navlako preteklosti, potem ko smo brez maske stopili pred ogledalo. Naša sreča in sreča bodočih rodov sloni na poštenju, humanosti in plemenitih delih za skupnost.

Oblaki simbolizirajo hrepenenje po lepoti in sreči, ki ju je moč uresničiti samo v miru. Vojno, morijo milijonov nedolžnih ljudi z vsemi svojimi dalekosežnimi, neizprosnimi posledicami, obsojamo kot nepotrebno zlo za narode in za človeštvo. Obsoditi moramo tudi vse tisto, kar je nizkotnega v ljudeh, kar je nezdravega v odnosih med posamezniki in državami, ker v tem je vir zla in nesreče.

To so misli, ki so položene v to dramsko delo in ki se porajajo tudi nam, ko ga prebiramo ali gledamo na odru.

Tematika je gotovo zanimiva, sodobna in aktualna. Suhodolčanov dialog je lep, kratek in jedrat, prikupen tudi za manj načitanega človeka. S svojim delom je dal tovariš Suhodolčan lep delež slovenski dramatiki. Prve uspehe je žel v Mariboru in pri nas na Prevaljah, kjer mu je občinstvo z dolgotrajnim ploskanjem izrazilo vse priznanje, zadovoljstvo in ponos. Prepričan sem, da bo naša javnost tudi drugod po Sloveniji sprejela njegovo delo s podobnimi občutki.

Brez dvoma je popoln uspeh prireditve tudi zasluga mlade amaterske igralske skupine iz Maribora, ki jo vodi požrtvovalni režiser Janez Karlin. Naloga režiserja in igralcev ni bila lahka. Temeljita karakteristika oseb, posrečena izbira vlog in skrbna priprava so bile pogoj, da so igralci pritegnili slehernega gledalca, vzbujali v njem simpatije, odobravanje, sočustvovanje in odpor, skratka: ga zadovoljili in notranje obogatili.

Sonja Karlin je odigrala Kristino do konca doživeto in prepričevalno. Bolestno sanjava in trpeča v svojem hrepenenju stoji trdno v umazanem okolju, ga razgalja in se povzdigne visoko nad njega.

Študent Ludvik Strnad (Stane Radolič) je posebno ugajal, ko je obračunal z reakcijo in se odločil za sveto slovensko in revolucionarno stvar. Morda bi v nekaterih dialogih mogel dati večji poudarek notranji borbi in povzdigniti dramatičnost scen s Kristino.

Dobrinšek (Jože Debevc) je vzbudil simpatije gledalca z umirjenim in tehtnim izrazom svojih besed in kretanj, ki je last močnih ljudi v težkih momentih.

Predstavnika priveskov okupatorja, Sapke in Sapkova (Vlado Aršič in Rija Grahič), sta žela posmeh publike, kar pomeni gotov uspeh.

Šojnikova (Nada Marvin) in Vrečar (Marjan Okorn) sta dobro zastopala vrsto brezdušnih koristolovcev. Marjeta (Danica Cizej) je kot hišna pomočnica prijetna, ko stoji na strani poštenja.

Gestapovec Schibowitz (Dušan Cvetko) je zadovoljil, vendar bi mu nekoliko oči-

VOHNET

Dr. Franc Kotnik — Župančev je v »ETNOLOGU«, knj. XIV vol, zapisal zanimive podatke iz domače zgodovine. O rodovih na Lubasovem govori, o ranocelnikih, kjer pobliže omenja tudi Avguštinovega dohtarja, o Brinjevi gori itd. V razpravi sta določena kraj oziroma okolje zasnov. V orančeve »Skrivne bralnice« v nedokončanem romanu »Pristrak«.

Dr. Kotnikova razprava ima naslov: »O VALENTINU LEČNIKU« in jo objavljamo dobesedno.

Ko je Janko Barle (znani narodopisec, ki je največ živel in delal v Zagrebu — op. uredništva) pisal knjigo »Prinosi slovenskim nazivima bilja« (Zbornik za narodni život i običaje južnih Slovena, Zagreb, knj. XXX, sv. 2 i XXXI, sv. 1, 1936. i 1937. god.), se je posluževal tudi stare nemške izdaje knjige: »Ortus sanitatis«, ki je bila leta 1805 lastnina nekega Valentina Lečnika, ki da je bil ranocelnik (ranarnik) iz Guštanja in je beležil pri večini nemških nazivov slovenske izraze. Ni to veliko gradivo, a je dragoceno, ker je že 120 let staro, pripominja Barle.

Kdo je Valentin Lečnik?

Južno od Guštanja je pod Uršljo goro kraj, ki se imenuje Podkraj. Tam je lepo Lubasovo posestvo, ki je bilo nekoč graščina in se je prej imenovalo Podgora (Unterbergen), ker leži pod Goro — Uršljo goro. Tu so gospodarili že od leta 1812 Lečniki. Slika gradu Podgore je v Valvasorjevi knjigi »Beschreibung des Ertz-Herzogthums Kärnten« (284). Podgorski dvorec je bil vpisan v deželni koroški deski v Celovcu. Leta 1688 so ga imeli pl. Rusdorffi (Valvasor, Kärnten, str. 105). Pred Lečniki so bili vpisani kot posestniki: l. 1789 Ignac Jakob Edler von Steinberg, l. 1791 njegov brat Siegmund, l. 1800 Ludvig, sin Ignaca Jakoba pl. Steinberga, leta 1807 Johann Werwitz, l. 1810 Lukas Sajoutz, l. 1812 že Valentin Letschnig, l. 1834 pa njegov sin Janez Letschnigg. Od leta 1807 Podgora torej ni več v plemenitaških rokah. Hitro je menjala dva neplemenitaška posestnika, Vrviča in Sajovca, ki jima so sledili Lečniki.

Da so v tej dobi in že pred njo prehajala na Koroškem plemenitaška posestva v kmečke roke, je bil splošen pojav v deželi. Že sredi 18. stoletja se je začel ta prenos. V glavnih mestih so bile takrat že gleda-

tali pomanjkanje nadutosti in surovosti, ki sta bili last teh ljudi.

Učinkoviti so bili nastopi Moža s čepico (Jože Ferjančič) in dveh policistov (Ferk in Liker).

Vsi igralci so daleč preseegli okvir diletantizma in presenetili z lepim odrskim jezikom, ki ga še vedno pogrešamo na naših podeželskih odrih.

Še enkrat si dovoljujem v imenu gledalcev zahvaliti se pisatelju Suhodolčanu, pridnim igralcem in režiserju za ta redki kulturni dogodek in jim čestitam k lepemu uspehu.

Ivan Hvalec, Prevalje

liške predstave, plesne in druge zabave. Nastopilo je že veselo družbeno življenje. Plemenitaši na deželi so se jeli dolgočasiti. Nekateri so prišli kot oficirji in višji uradniki pod streho. Takrat se je namreč začel močno razvijati uradniški stan. Plemenitaši, ki jih kmetijstvo ni več veselilo, ali ki so zapravili svoje imetje, so bili primorani, graščinska posestva izročati »plebejem«. Vse tri kategorije tega plemstva so dajale svoja posestva v najem, so jih parcelirale, kolikor so to pač dopuščali takratni deželni zakoni, ali pa so jih prodajale. In tako se je zgodilo, da so ob zatonu 18. stoletja bila skoraj vsa posestva deželne deske v kmečkih rokah. Baroni, vitezi in deloma tudi grofje pa so obubožali. Nekateri so bili državni uradniki, drugi so kot privatniki siromašno živeli od svojih rent in dobivali tudi podpore od deželnih stanov. Celotno kot posli so se nekateri preživljali. Samo fidejkomisi in večje duhovniške nadarbine so prestale to krizo, ker po zakonu niso mogle svojih pristav prodajati, zato so jih dajali v najem. In tako se je zgodilo, da v začetku 19. stoletja skoraj ni nobenega bogatega plemenitaša več na kmetih. Povsod so bili na njih mestih najemniki in kmečki posestniki. Hermann navaja na strani 409 cit. knjige imena plemenitaških posestev, ki so prešla v kmečke ali plebejske roke. Iz Podjune je naveden samo Metnitzhof in Žirovnica (Wasserhofen). Pač pa pristavlja: u. a. m. (in več drugih). Seveda niso navedeni vzroki edini, ki so pospeševali ta proces. Vzroke je iskati tudi v političnih in gospodarskih razmerah tedanje dobe. Razni časovni dogodki, finančne krize, zastoj v trgovini, razmere v podložništvu, to vse je povzročilo obubožanje plemstva in ga tiralo pod sekvester.

Od l. 1798—1847 so bili vpisani v stanovske matice novi plemenitaši, toda ti so večinoma industrijalci, visoki civilni uradniki ali pa višji oficirji. Taka veleposestva, ki so prešla v kmečke ali plebejske roke,

se imenujejo dvorci (Hofe). Ljudstvo jih imenuje po nemškem Hof »Of«, posestnike pa »ofovce« (nemško »Hofler«). Podgora se ne imenuje »of«, ampak se ji pravi sedaj po domače pri Lubasu. Od kod je prišlo to ime na Podgori, mi ni znano.

Tako smo skušali poiskati vzrok, zakaj se na graščini Podgori leta 1807 pojavijo naenkrat plebejci. Toda Werwitz (Vrvič ali Brvič?) in Sajovec sta gospodarila le tri oziroma dve leti. Zakaj tako kratko? Ne vem. Hermann pripoveduje, da so bila leta 1799—1815 za kmete s kratko izjemo velika preizkušnja. Denarja je bilo dosti. Ofovci so mnogo popivali in igrali za visoke denarje. V Celovcu so kegljali in stavili po 5 rajnišev (goldinarjev), oblečeni so bili splendidno, videl si jih lahko v bukovini (lodnu), ki je imela svileni podlogo. »Hodnično ali kmečko plemstvo« si je lahko privoščilo nenavadnih užitkov. In vriva se mi misel, če ni to pokopalo tudi našega Drabosnjaka — ki sicer ni bil »ofovec«, ampak le poreden pauer v Koratane — kakor mnoge druge njegove vrstnike in tako nemara tudi Vrviča in Sajovca.

Med ajtiološkimi narodnimi pripovedkami v »Storijah« je objavljena tudi »Kapelica sv. Kozma in Damijana na Brinjevi gori«, ki jo je leta 1910 pripovedoval Lipič, »stari Zakotnik« v Guštanju, ki je takrat nosil že 9 križev: Rajni Lubas je bil izkušen živinozdravnik, ki so ga daleč naokrog poznali. Nekoč se mu je sanjalo, da je bil na Brinjevi gori, pa je tako zbolel, da bi bil moral umreti. Pa prišla sta ga zdraviti dva pobožna moža in sta ga popolnoma ozdravila. V nedeljo po sv. maši sta Lubas in Broman pila pri Lukcu (sedaj Tirolcu) v Guštanju. Lubas pripoveduje Bromanu svoje sanje. Spoznala sta, da ta pobožna moža ne moreta biti druga kakor sv. brata Kozma in Damijan, ki sta bila tudi zdravnik. Zato zvržeta nekaj denarja in postavita na Brinjevi gori leseno kapelico v čast sv. Kozmi in Damijanu.

In od tega časa hodijo ljudje v to kapelico molit. Ljudstvo si je prizadevalo, da

S krstne predstave Suhodolčanove »Oblaki so rdeči« na odru DPD Svoboda »Slava Klavora« v Mariboru

bi postala ta kapelica podružnica Dev. Marije na jezeru (Prevalje) in bi se lahko v njej služila sv. maša, a prizadevanje ni uspelo. Ta Lubas je eden izmed Lečnikov. Broman pa je kmet na Stražišču. Že leta 1820 je bil Valentin Lečnik, p. d. Lubas, kmečki živinozdravnik, ki je dovršil živinozdravniški tečaj v Gradcu, o čemer priča še danes ohranjena njegova diploma, ki visi v I. nadstropju dvorca. Tudi njegov sin Janez, ki je l. 1834 vpisan na deželni deski kot posestnik dvorca Podgore, je slovel kot izkušen pomagač v živinskih boleznih, prav tako Janezov sin Franc, ki je umrl l. 1914. Pa tudi sedanjega Lubasa kmetje radi izprašujejo za svet v živinskih boleznih. Gospodinji pa v Podgori Francova edina hči Flora.

Valentin Lečnik torej ni bil ranocelnik (ranarnik), ampak pomagač v živinskih boleznih. Pač pa je svetoval tudi v človeških boleznih. Narodna pripovedka se nanaša na Janeza ali pa Valentina Lečnika in je primeroma mlada. Zdravnik v tem kraju je bil Lubasov sosed Avguštin, ki tudi ni imel akademske izobrazbe, ampak je dovršil le ranocelniški tečaj. Pod

imenom »rajni Štinej« še sedaj živi med narodom, ki mu je storil mnogo dobrega. Bil je zdravnik v Guštanju in je prebival v lastni hiši, v isti kakor sedanji zdravnik. Štinej je bil mlajši od Valentina Lečnika, sodobnik Franca in Janeza Lečnika. Pokopan je pri sv. Antonu v Guštanju, kjer ima spomenik.

Na zadnjem praznem listu Ortus sanitatis je podpisan Uchnatch Valentin Lezhnigg 805. Uhnet (Vuhnet) je kmet na Selovcu, kmetiji pravimo na Uhnčem (Vuhnečem) — od tod Lečnikov domači priimek, ker je bil od tam doma in l. 1805 še ni bil posestnik podgorskega dvorca. Vsi Lečniki s Podkrajja so bili zelo ugledni možje, na katere se je ljudstvo v raznih zadevah z zaupanjem obračalo. Niso bili gosposki kmetje (med Gospo Sveto in Šent Vidom ob Glani pravijo takim »Sterzbarone«), ampak so živeli primeroma skromno in sami obdelovali svoje polje, kadar niso bili na potu po živinozdravniških poslih. Eden izmed Lečnikov je bil tudi duhovnik, ki je šel srečo iskat v Ameriko in tam umrl.

družina igralcev ni imela nikakih finančnih sredstev za svoj začetek, so se dobro znašli (seveda sta jim bila posebno h kraju opora profesorja Ozvald in Plevnik). Poskrbeli so za ustrezno in prav prijetno scenarijo.

Oliver Laprade — Marjan Žmavc se je predstavil kot odličen vihrov dečko, ki zna svoja čustva dobro skrivati pod krinko zoprvanja, je oblasten — pri vsem tem pa na njem nič ni narejenega. Kakor da ni po naravi čisto spodoben, celo miren in resen študent! Njemu pravo nasprotje je Bernard Cassin — Egmund Zavodnik, bolj bi tega — slabiča po naravi — menda težko kdo tako uspešno predstavil. Tudi Michel Souilhet — Štefan Volf, se je dobro znašel in uveljavil kot karakterni igralec.

In naša dekleta — kar ponosni smo lahko, tako so se postavila v svojih vlogah doma in po gostovanjih! Pernette Laprade, Olivierova sestra, je bila Mija Hribernikova, otroško zaupljivo, naravno dekletce, ki gleda svet še skozi neskaljena rožnata očala. Celó če je sama sebi lagala, si je verjela. Precej bolj prebrisana je po svoji vlogi Marianne Cassin — Marta Pfau; podajala jo je s pravo otroško razigranostjo in tako, da smo pozabili, kdo je pravzaprav na odru — Marta je kar izginila, zrasla je v živahno Marianno. Solidna Mariannina sestra Francine Cassin — Marija Gosteničnik se je prav tako odlično vživela v svojo pokroviteljsko vlogo, a nadvse pristrčna je bila v zadnji sliki, ko je odkrila ponoči odhajajočemu pilotu Michelu, da tudi njo njegov nenadni odhod reže v srce.

Delo so dobro naštudirali, nikjer kake zadrege! Dobro so obvladovali prostor in tudi jeziku dosti ni oporekati (razen nekih naglasov).

Mladi gledališki skupini »Samorastnikov« v nadaljnjo pobudo!

Marija Hriberšek

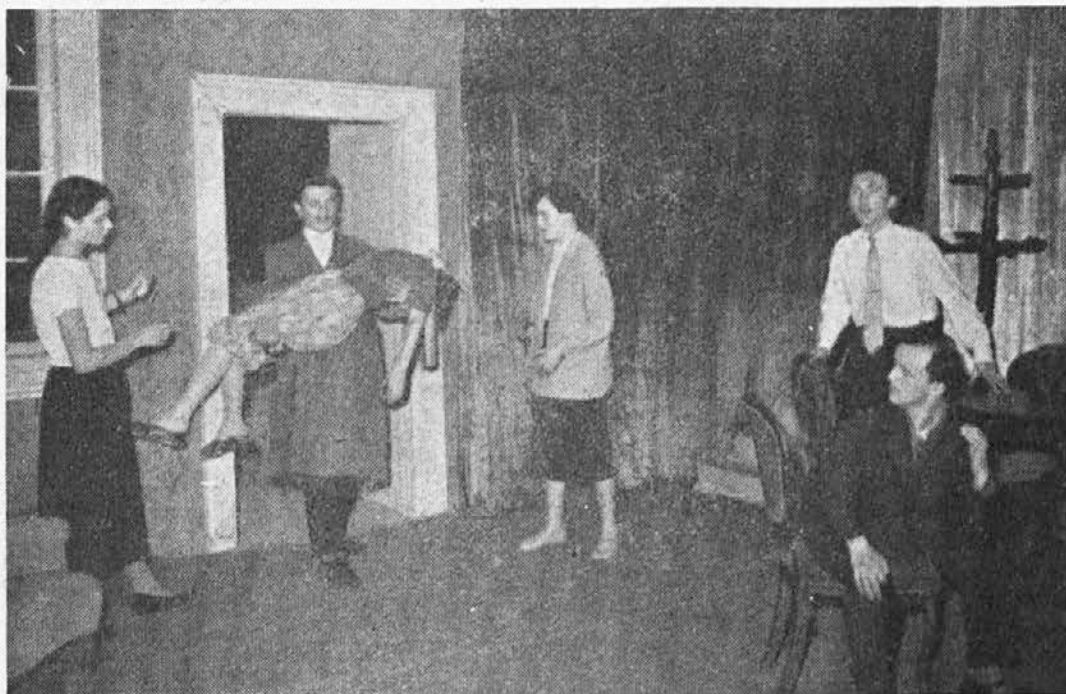
USPEH MLADINE NA ODRU

Našla se je na Ravnah mlada, čisto mlada gledališka družina, polna dobre volje, uporna v premagovanju številnih začetnih težav — in je uspela. Življenje ji je vdahnil šestošolec Ivan Rebernik, razgibali so ga pa vsi udeleženci prav s svojo — mladostjo.

In na ravenskem odru, ki je moral samemati vse izza »Cvetja v jeseni«, so zavele sveže pomladne sape, ko je bil okrog nas še sneg in mraz. Ta gledališka skupina MKUD »Samorastniki« je z izrednim uspehom naštudirala pristrčno komedijo Claude André de Pugeta »Srečni dnevi«. (Prevedel Ciril Kosmač.)

Delo nas povede v počitniško hišo francoske meščanske družine. Pravzaprav le

med pet — kasneje šest mladih ljudi, katerih starši so morali odpotovati in so ostali za nekaj dni sami. Pisatelj osvetli v pogosto kaj komičnih zapletih in razpletih značaje vsakega teh mladincev. Koliko romantike hrepenečih mladih duš in obenem toliko praktične hudomušne preračunljivosti... No, kdor dela ni videl, mu tudi s popisom ne morem dopovedati, da je to res prijetno, s prikupnim tekstom predstavljeno delo uspelo v celoti tako na ravnskem odru kakor — tako zagotavljajo udeleženci na gostovanjih — tudi v Mariboru, Rušah, Vuzenici, Ljubljani in drugod — skratka na vseh desetih predstavah! Vsa stvar se odigrava v treh dejanjih in štirih slikah. Kljub temu, da mlada

Prizor iz »Srečnih dni«

RAVNE, RAVNE...

Kako vidno in vsestransko so se Ravne dvignile nasproti prejšnji tihoti in mizeriji, pokaže včasih tudi en sam dan. Na primer 28. april 1957:

Ta dan je bil tu eden izmed programov Tedna koroških študentov-visokošolcev iz Ljubljane in z Dunaja (okrog sto udeležencev od zunaj). Tega dne je bil na Ravnah drugi zborovalni dan muzealcev in konzervatorjev Slovenije (tudi nad 80 gostov) in tudi državno-prvenstvena tekma odbojke. Na Ravne je morala ekipa državnega prvaka »Crvene zvezde« iz Beograda, ki je v vseeno podeželskem kraju komaj rešila svojo prvakovsko čast z rezultatom 3:2. Tu so ta dan zborovali tudi gostinci mariborskega okraja.

To so samo večje prireditve enega dne! Da, Ravne so prerasle oddaljenost in se uspešno vključile v občestvo slovenske in jugoslovanske demovine kot znan in uvaževan kraj.

STANDARD

Standard bi se pri mnogih znatno dvignil že s tem, ko bi ljudje ne hodili tako strašno na obiske.

Naš muzej moramo graditi naprej

MUTA IN KMETJE SO POVABLJENI

Zbor muzealcev in konservatorjev LRS v našem kraju je predvsem tudi priznanje uspeha dosedanjega dela

Še enkrat: Drugi narodi in kraji nimajo dokumentarnih kulturnozgodovinskih vrednot več kot mi, temveč so jim posvetili pravo pozornost samo prej kot mi.

Kamor koli pridemo v kulturni svet, povsod nas prevzamejo ljubezen, spoštovanje in ponos do narodovih tradicij in kultur, ki sijajo iz muzejskih ustanov. Koliko kje smo to opazovali in potem nismo mogli dohvaliti vneme in doslednosti za zbiranje spominov preteklosti, v katerih se odražajo delo in življenje narodov za vso dosegljivo preteklost. Če je tu prazno, je prazno tudi sicer in nam vtisa ne nadomesti noben še tako razbasan cementni blok, pa če visi na njem še taka mehanizirana civilizacija.

Tudi naš mali narod ni čisto zaostal pri ohranjanju teh spomenikov in imamo nekaj takih zbirk oziroma ustanov, ob katerih se je ustavil že marsikateri tujec, ki je prej mislil, da smo brez vsega in od večera, ter spoznaval in občudoval našo kulturno bit. Še več pa teh zbirk ni, čeprav ima dežela spominske predmete, kajti vse take reprezentančne vrednosti so nam krojili večidel tuji gospodarji, ki pa seveda niso imeli preveč interesa, da bi poudarjali narodovo kulturno vrednost in posebnost.

Čisto naš koroški kraj, svet naših Treh dolin, nekaj takega zbranega prej ni imel (z izjemo Sokličeve ljubezni), čeprav so ti kraji spomeniško zadosti bogati. Nikomur ni bilo treba k nam, ker bi nekaj zbranega in negovanega ne našel; vse je šlo mimo nas tudi v tem smislu in vsak je lahko zamahnil z roko, češ: tam ni nič. Skratka, ta kraj je bil prazen vključno z ravninami in negovanega bogastvom. Če si prišel na primer v Brežice, si lahko prisluhnil v zbirki zgodovini obsavske metropole, če pa je kdo prišel v naše kraje, mu nismo mogli pokazati nič takega, razen lepote Uršlje gore, pri katerih pa nazadnje niti narod nima kakih posebnih zaslug.

Sedaj smo v nekaj letih svobodne domovine in posluha tej spodbudi doživeli priznanje, ko je prvi forum muzejskega dela Slovenije smatral za prav, da pride v naš kraj. Slovenj Gradec in Ravne sta bila izbrana za letošnji občni zbor Društva muzealcev in konservatorjev Slovenije in 28. ter 29. april 1957 ne bosta pozabljena. To se ni zgodilo zato, ker bi morda zmanjkalo naprednih slovenskih krajev, temveč zato, ker je naš kraj medtem tudi v tem smislu toliko napredoval, da je opozoril nase. Muzejske zbirke v naši deželi so že

uvaževan doprinos k prikazu svojstvenega obraza našega naroda. Naš kraj sedaj tudi v tem smislu ni več prazen.

O naših muzejskih zbirkah smo v »Fužinarju« že zadosti napisali, zato ne bomo ponavljali. Reči pa moramo besedo o bodočnosti. Štiri leta zaporedoma smo se za praznik domovine zbirali ob naši novi kulturni ustanovi kraja — v muzeju na Ravnah ter odpirali zbirko za zbirko. Tudi letos ta dan ne sme biti brez dokaza nadaljnje rasti. Kdo bo to oskrbel?

Na kratko bi tu opozorili in povabili naprednjake delovnih in stanovskih skupnosti, ki imajo predvsem možnost pa tudi častno dolžnost, da pomagajo pri nadaljnjem bogatenju in oblikovanju koroškega pokrajinskega muzeja, in sicer:

1. Repač — starodavno vodno kladivo, ki ga drugod vežejo v zlate knjige, razpada tam pod lipo brez strehe. Okoli in okoli pa je lesovja, da nam jemlje sonce, ter lesnih eksploatacij, da ceste ginejo. Nekaj ljubezni in čisto malo te lesne navlake pa bo repač v svoji hiši, kakor se spodobi. Vabimo GRADIS in lesna podjetja, da napravijo to malenkost. Načrt je pripravljen.

2. Gozdarji in rudarji naj bi svoji bogati zbirki opremili še napisno. To je material, ki ga nihče več ne bo zbral tako

Zadnja izmena
stoletnega procesa

To so možje, ki so gnali zadnje šarže slovite pučarske proizvodnje na Ravnah — in menda kar tudi v Evropi. Ob upostavitvi železarske zbirke v ravnskem muzeju (beri zadnjo številko »Fužinarja«) so se zbrali okrog ponazorjene peči in tako s svojo navzočnostjo dvignili prikaz metalurške slave koroških fužin do vrhunca

skrbno in popolno, kakor so ga zbrali gozdarji in rudarji, zato je napisni aranžma do izgleda prave zbirke samo hvaležna malenkost. To bodo napravili gozdarji in rudarji sami, kolikor so morali takrat ta del v hitrici improvizirati. Gozdarska in rudarska zbirka sta bogastvo dežele.

Isto velja delno tudi za železarsko zbirko, iz katere lahko izpadejo slikovne splošnosti, a jo je treba izpolniti s starimi florisi tovarne ter z maketo prvobitnih fužin v Črni.

3. Muta, ki je od kraja največ pomagala in dala prvi zunanji objekt muzeja — repača, se seli v novo hišo. Največja odlika ob tej prelomnici bo, če bo zbrala spomine na stare obrate — pa četudi samo slikovni ponazoritveni material v posebni sobi Tehniškega muzeja na Ravnah. Muta malo govori pa veliko stori, zato upamo, da do uresničenja ne bo daleč.

4. Za gozdarji, rudarji in železarji naše dežele — in pravzaprav že prej, bi morali biti naši kmetijci. Vsa dežela je njihova, vsa vekovna oblika našega dela in življenja. Vabljeni so naše zadrage, naši kmetje, da pridružijo ponazoritvam v muzeju svoj kmečki svet.

Kaj naj zberejo? To je najlažje vprašanje: vse, kar je takega. Iz teh ponazoritev mora zaječati trdo kmetско delo na skopi zemlji, morajo zapeti citre svojstvenega razpoloženja po obronkih in globačah koroške pokrajine, vsi žulji naj se vidijo in topla srca kmetij in bajt, kraljestev na-

ših gor. Sem spadajo torej tudi makete takih domov.

Upostavitev te zbirke bo najlažja, kajti veliko je predmetov in nič ne stane, treba je samo ljubezni. Važno je vse od končnice, ki jo je risal naš brezimenjak ter zraven molil in klel, od svetneka do setneka pa do Razgorškove cimrovke z motivi uršljegorske rasti, od zibelke do jarma, od pluga do kadunij itd. Koliko teh predmetov leži po utah in podstrešjih, ne da bi se zavedali njihove narodopisne vrednosti!

Toda to zbiranje je dolgoročno in mora muzej pripraviti tudi ustrezen prostor. Do letošnjega 29. novembra je za to prekratka doba, čeprav z zbiranjem materiala ni treba čakati. Kmetijske zadrage naj bi takoj začele.

Kratek razpoložljivi čas do našega že tradicionalnega muzejskega dne na Ravnah pa nas sili, da poleg Mute naprosimo naš kmetški stan za nekaj izvedljivega tudi še v tem času. Ponazoritev koroške dimnice, ki je izrazita gospodarska in socialna posebnost z našega podeželja, je v tem času izvedljiva — pa tudi prostor je na razpolago. Samo nekaj zidu in saj po načrtu in originalu, ki je še, ter skrbno zbrano orodje in posodje tega nekdanjega središnjega domovanja naših ljudi, pa bo začetek kmečke zbirke tu.

To je v doslednosti graditve naših muzejskih zbirk, to je možno in zato je tako muzejsko vabilo.

Napad na zdravstvene ogroženosti delovnih mest

Delavski svet je odobril 20 milijonov za odpravo pomanjkljivosti

Niti brezdelje ni kako posebej zdravo, kaj šele delo, pa čeprav na samem cvetličnem vrtu. Vedno je kaj vmes, da krivi ideal. Za železarsko industrijo — črno metalurgijo pa je znano, da je vseeno bolj črna po vsem svetu. Veliko prej bi namreč verjel, da so krstili to delavnost s »črno« metalurgijo po pogledu na delovna mesta, kakor pa po sijaju kovine, kajti na teh delovnih mestih je res pretežno — in velikokrat tudi po nepotrebnem — črno.

Napredna tehnika pa pridno dopolnjuje in popravlja tudi tu ter odstranjuje take zdravstvene ogroženosti oziroma pomanjkljivosti (mehanizacija težkih fizičnih del, izolacija vročine, odvajanje dimov, plinov, hlapov in prahu itd.), za katere res ni več potrebno, da se motovili na delovnih mestih, kajti vlek so izumili že pri prvem ognju. Seveda pa ne gre to takoj, kajti tudi s starimi obrati in napravami moramo še obratovati, večkrat pa smo tudi pri novogradnjah v tem smislu primerani štediti, pa kaj tudi v hitrici spregledati.

Doba velikih investicijskih del, ki so okupirala vse in bila prvenstvena za hitro zagotovitev osnov proizvodnje, je nekako ponehala in smo prišli v dobo, ko bomo laže prisluhnili tudi manjšim, a prav tako važnim dopolnitvam — predvsem tistim, ki so namenjene izboljšanju zdravstvenih pogojev na delovnih mestih. Nihče ni tega

do sedaj kako namenoma preziral, temveč smo ob razpoložljivih možnostih pač še potrpeživi, kajti če nimaš denarja, si ne moreš kupiti niti pomaranče, čeprav je v njej strahotno veliko vitaminov. Seveda pa nehoti pokvarili tudi kaki nazadnjaki pri nerazgledanem projektiranju in načrtih istočasno.

Konkretno pri nas se že dolgo jezimo nad zadimljenjem in prašenjem v jeklarni, nad pomanjkljivostmi razpraševalne naprave pri Stotz napravah, nad prahom v čistilnicah litine in ingotov ter nad zasmrajanjem celotne hale mehanske obdelave po vzmetni kopeli. Dalje vemo vsi za pomanjkanje ustreznih higienskih ureditev v mehanični delavnici. To so za zdaj najbolj pereče stvari, ki jih je ponovno podala tudi Inšpekcija dela. Sedaj je delavski svet podjetja odobril iz razpoložljivih skladov prvih 20 milijonov dinarjev, da se pristopi k odpravi teh pomanjkljivosti. Želimo, da bi bila hvale vredna investicija za izboljšanje zdravstvenih po-

gojev na delovnih mestih res kmalu realizirana, čeprav razumemo, da tudi pri realizaciji vse takoj ne gre.

Zdravstvena analiza delovnih mest

Istočasno je naš obratni zdravnik, doktor Janko Sušnik, pristopil k temeljiti zdravstveni analizi delovnih mest. Za vsakega pacienta hoče vedeti, pod kakim okoljem dela, da bo bliže pravi preventivi oziroma zdravljenju. Tudi ta ukrep je korak dalje na polju zdravstvenega skrbstva za železarski rod.

Zdravniški pregled 360 sodelavcev

Preventivna služba Zavoda za socialno zavarovanje Maribor je nedavno oskrbela zdravniški pregled za vse naše železarje, ki delajo na kakršni koli atmosferi kremenčevega prahu, da bi ugotovila oziroma takoj zavarovala vsako eventualno načetje silikoze.

Pregled je po izjavi zdravnikov pa tudi po izjavi pregledanih sodelavcev potekel vsestransko zadovoljivo. Zdravniki so pohvalili red in potek pregleda ter zdravstveno izobrazbo naših sodelavcev, predvsem pa so z veseljem ugotovili, da izrazitih bolezenskih načetij ni. Tega smo lahko vsi najbolj veseli. Podrobno poročilo o pregledu še dobimo oziroma bodo sledile po potrebi zdravniške obravnave posameznikov.

Preventivni službi zavoda se za izvršeni pregled zahvalimo tudi na tem mestu.

Rehabilitacija invalidov

Po navodilih okrajne komisije za zaposlitev in rehabilitacijo invalidov smo osnovali tako komisijo tudi pri našem podjetju. Njena naloga je evidenca invalidov ter ukrepi, da bodo kakor koli poškodovani sodelavci dobili ustrezne zaposlitve, kjer bodo lahko polno in predvsem zadovoljno delali. Kolikor bo potrebno, bodo imeli posamezniki tudi možnost preučanja na druge poklice.

Seveda tudi to ne bo izvedeno jutri, kajti pri težki železarski industriji lahkih zaposlitvenih mest le ni toliko, na drugi strani pa obravnave invalidov tudi do sedaj nismo zanemarjali, toda začenja se bolj organizirano skrbstvo, ki bo prineslo svoje koristi.

Tako bo drugo z drugim učinkovalo in dvigalo socialno plat delovnih mest na sodobno in vedno boljšo raven. Vsi se tega veselimo.

»Kje pa je v tej hiši zobozdravnik?«
»Pojdite v prvo nadstropje, boste že slišali.«

»Imaš rad šale?«
»Kakšne? Resne ali smešne?«

Novinci, ponovno in ponovno vas opozarjamo na previdnost, da ne bo nesreč. Vprašajte vodje dela in uvežbane tovariše, rade volje vas bodo uvedli k varnemu delu

Predvsem na kraju samem

— Nihče ne ve, zakaj bi morala biti storilnost dela pri nas nižja kot kje drugod. Ali morda zato, da bo pri nas slabše? Kaj takega razumen človek ne bo trdil, kajti na slabem vendar nimamo interesa. Utemeljitev za vzdrževanje nizke storilnosti torej tudi pri nas ni.

— Vsi pa vemo, da je storilnost dela kljub temu marsikje višja kot pri nas in imajo zato tam tudi sorazmerno višji življenjski standard.

Ko to dvoje vemo, takoj razumemo, da je treba storilnost dela oziroma ekonomičnost proizvodnje pri nas dvigniti, in sicer čim prej tem bolje. Zaradi tega ukrepov za povečanje storilnosti dela itd. ne kaže odlagati z izgovorom na kak študij, temveč kaže takoj začeti s študijem in delom tam, kjer je potrebno in je možno storilnost dvigniti, torej — po delavnosti, po obratih in uradih.

Povsod, kjer so šli naprej, so namreč storili tako in bomo tudi pri nas morali nazadnje le na lice mesta.

Teh ukrepov za izboljšanje storilnosti dela seveda ni treba, da bi bilo kdaj konec, zelo pa je potrebno, da se enkrat začnejo.

Glede prepiske oziroma poročil o tej akciji na kakšnih takih mestih sta važni samo dve postavki, in sicer:

1. Kaj ste ukrenili pri vašem podjetju (uradu) za povečanje storilnosti dela (in drugih ekonomskih uspehov)?

2. Za koliko ste povečali storilnost dela (oziroma izboljšali druge ekonomske efekte)?

Tudi taka poročila, če že morajo biti, so lahko potem trajna, le da se enkrat začnejo.

Vselej pa mora biti več tistih, ki ukrepajo, kot pa tistih, ki potem ta ugodna poročila berejo.

Najboljši med železarnami Jugoslavije

Toda v mesecu aprilu smo spet pokvarili

Ni še tako dolgo, ko so kazali na Ravne kot na gnezdo preštevilnih nesreč pri delu ter nam očitali vse mogoče. Ti očitki so bili upravičeni, kajti stanje obratnih nesreč je bilo takrat pri nas resnično kritično. Še pred petimi leti smo imeli pri manjšem staležu po 53 nesreč povprečno na mesec.

Po zaslugi pažnje sodelavcev in njihove prave zavesti ter ob sodelovanju vodij dela se je stvar kmalu zasukala na boljše in lansko leto smo imeli pri Železarni Ravne že najmanjšo pogostnost nesreč izmed vseh jugoslovanskih železarn (Jesenice, Store, Zenica, Vareš, Sisak, Smederevo, valjarna Zemun in Ravne).

Pogostnost nesreč je izrazito padla in pada hvale vredno naprej tudi letos, le v aprilu smo spet po nepotrebnem pokvarili.

Število nesreč v prvih štirih mesecih letošnjega leta je bilo v primerjavi z lanskim letom naslednje:

Mesec	Število nesreč	
	1956	1957
januar	24+2	15+4
februar	20+4	14+1
marec	16+1	14+1
april	14	17+2
Skupaj	74+7	59+9

+ pomeni nesreče izven tovarne.

V primeri z enakim obdobjem lanskega leta smo letos torej le še na boljšem, toda če bodo sledile napake kakor letos aprila, bomo kmalu pokvarili za vse leto.

Kako se držijo posamezni obrati?

V naslednji razpredelnici vidimo, koliko nesreč pri delu so imeli posamezni obrati:

Obrat	jan.	febr.	marec	april
jeklarna	8+3	9	5	6
kladivarna	1	1	4	4
valjarna	2+1	1	3+1	2
meh. obrati	1	1+1	1	0
remont	0	0	0	1
energetski oddelek	0	1	1	0
vzmeti	1	0	0	0+1
gradbeni oddelek	1	0	0	0
OTK	0	1	0	0
promet	1	0	0	1
skladišča	0	0	0	1
spedicija	0	0	0	1+1
uslužbenci	0	0	0	0+1
Skupaj	15+4	14+1	14+1	16+3

Z ozirom na stalež oziroma ogroženost se jeklarska skupnost najbolje drži, pa tudi obrati mehanske obdelave. Tudi kladivarna in valjarna sta dobro začeli, a že spet smo na številkah, ki niso več dobre.

Sodelavci, nihče od zunaj nam ne bo zbil nezgodnostnega elementa na nižje, če tega sami ne bomo storili. Do sedaj ste veliko storili, zato veliko uspeli, pa nazaj na kvar nikar!

Kdo naših je videl največ sveta?

Čisto gotovo še manjka ugotovitev, kdo iz naše soseske je do sedaj največ potoval. Imamo namreč nekaj takih potnikov, ki so prišli domala po vsem svetu, toda težko je reči, kdo je najdalje prišel oziroma kdo izmed njih je napravil največjo tako »pentljo«, ker pač za vse ne vemo. Zaradi tega bomo tu navedli primere, za katere slutimo, da so prej ko slej prvi oziroma med prvimi, drugi pa bodo potem to lestvico še popravili in bomo tiste popravke radi objavili.

Za Ivana Kokala velja, da je v času svoje trinajstletne emigracije veliko prepotoval in videl ter naj bi veljal kar za največjega našega »vandrovača«. Kje vse je hodil in koliko dežel videl, bo popisal tudi sam v nadaljevanju v tej številki začetih spominov. Že nekoliko bližji pregled pa že pokaže, da bo moral prvo mesto za sedaj odstopiti Kotuljcem — Prežihovima Lojznu in menda tudi Vorancu.

Vsi trije, Kokal ter Prežihova Lojz in Voranc so vsak po svoje prepotovali in več ali manj tudi dalj časa živeli v naslednjih državah: Jugoslavija, Avstrija, Češko-slovaška, Nemčija, Francija, Poljska, Švica, Turčija in Grčija. To pot imajo torej vsi in se izravna.

Ivan Kokal ima poleg tega zase še Rusijo, Irak, Iran, Palestino, Egipt, Maroko in Španijo. Za toliko je torej že naprej.

Toda tudi Prežihov Voranc ima Rusijo ter zase še Bolgarijo, Italijo, Romunijo, Madžarsko, Dansko, Švedsko, Norveško in Finsko. Torej kar precejšnja izravnava, če že ne kaj več.

Prežihov Lojz pa more k zgornjim skupnim deželam prišteti zase še Portugalsko, Španijo, Italijo, Belgijo, Luksemburg, Nizozemsko, Anglijo, Irsko, Romunijo, Madžarsko, Bolgarijo, Kreta, Palestino, pot skozi Suez in Rdeče morje vse okrog Afrike oziroma Rta Dobre nade do Južne Amerike, Južno in Srednjo Ameriko ter države USA in Kanado. Vsekakor prepričljivo več.

Po številu dežel in dolžini poti nosi torej zastavo največjega vandrovača za sedaj Kotuljce — Prežihov Lojz. Prežihov Voranc in Kokal pa si bosta morala za sedaj deliti drugo in tretje mesto.

Tako za sedaj. Če pa je kdo še več potoval in več dežel videl, naj se kar javi in vrstni red popravi.

ZAŠČITNA OBUTEV

Na pobudo Zavoda za organizacijo dela in proučevanje varnosti pri delu LRS bosta industriji obutve »Planika«, Kranj in Borovo že letos začeli z izdelavo zaščitnih čevljev za določena delovna mesta v rudnikih, železarnah in kamnolomih. Gre za zaščito stopal proti padcem in udarom, ki so česte poškodbe v tej industriji.

Čevlji bodo opremljeni z zaščito golenice in z ojačeno jekleno kapo, da bodo obvarovali pred vsemi takimi padci na stopala oziroma udari.

Tudi pri našem podjetju je nekaj takih ogroženih delovnih mest in smo že naročili vzorce te obutve, ki je v inozemstvu že dolgo uvedena in se je dobro obnesla.

Izmena v Podpeci

Mežiški rudarji ob enem izmed rovov v osrčja Pece. Slika iz leta 1920. To je pravzaprav »Matjaževa vojska«, o kateri govori pripoved, čeprav ta tam ne »spi«, temveč koplje in vrta, da je do sedaj prevrtala že nad 550 kilometrov rovov svinčarskega bogastva. Poglejte te jeklene, tršate dede! Brž ko bo fotograf končal, bo zadonela pesem. Pa kakšna pesem! Kakor jek iz gora, pozdrav soncu, svetlobi... Rudarji imajo namreč manj svetlih dni, zato pa toliko svetlejša srca

Zorko Kotnik:

Iz spominov na koroškega junaka Franja Malgaja

Bilo je spomladi leta 1918, še v dobi prve svetovne vojne, ko je obiskal poročnik Malgaj, ki je bil takrat na vojaškem dopustu, svojega prijatelja in rojaka Andreja Oseta, tedanjega lastnika Tolstovrške slatine. Z njim je bil tudi neki nadporočnik, Slovenec iz Celja, katerega imena pa se ne spominjam več.

Imenovani so prišli na obisk tudi k nam. Dobro se spominjam na razgovor pod košato jablano. Sukal se je večinoma okoli tedaj zelo perečega narodnega vprašanja. Že tedaj mi je ugajal Malgajev samozavestni nastop, čeprav sem bil še mlad dijak.

Drugi dan po obisku se je odpravila družba: Malgaj, Oset, oni nadporočnik in moj brat Šimen, tedaj kaplan v Velikovcu, a takrat za nekaj dni doma, v Guštanju. V veseli družbi pri gostilničarju Lečniku so prepevali slovenske pesmi, s posebnim navdušenjem našo narodno »Hej Slovenci«. Slučajno je Malgaj opazil v omari nekaj kozarcev, ki so bili poslikani z nemškimi zastavicami, tako imenovanimi frankfurtaricami. Oba častnika sta vprašala, zakaj imajo v tej gostilni kozarce te vrste. Natararica je povedala, da je bil pred meseci v gostilni neki nemški agent, ki ji je vsilil to robo. Malgaj mirno vpraša, koliko je plačala za enega. Ko mu pove, jih začne metati na tla, nakar vse pošteno plača. V gostilni pa je takrat slučajno bilo nekaj nemčurjev, ki so to takoj naznanili vojaškemu poveljstvu, češ da pojejo v tej

gostilni protiavtstrijske pesmi in sramotijo barve nemške zastave. Takrat je namreč bilo v Guštanju večje število vojakov pod poveljstvom nekega podpolkovnika, ki je bil po rodu Čeh, a se menda ni čutil preveč povezanega s svojim narodom. Jeklarna je izdelovala municijo za avstrijsko vojsko, delavci pa so bili tisti čas že lačni in med njimi je bilo precej Slovencev ter nekaj Čehov, zato tak strah in zato v Guštanju tudi vojaštvo. Naenkrat se je pojavila, bilo je že proti večeru, v gostilni vojaška patrola, ki pa seveda ni opravila ničesar, kajti Malgaj in nadporočnik sta bila oborožena in še oficirja povrhu. Kmalu zatem je pridrvel še podpolkovnik, ki pa zaradi energičnega nastopa obeh tudi ni opravil ničesar. Vsi trije pa so bili naznanjeni vojaškemu poveljstvu v Celovcu. Kako je bilo z ostalimi, ne vem, vem le, da je dobil brat poziv, da se naj javi v Celovcu na komandi. Ker na prvi poziv ni šel, je prejel drugega, strožjega, češ ako tudi sedaj ne bo prišel, bo poslala vojaška komanda vojake, ki ga bodo privedli s silo. Tudi temu pozivu se ni odzval. No, in tako je vse zaspalo, kajti bližal se je polom Avstrije.

Takoj po prevratu je nastajala nevarnost, da bi Mežiško dolino zasedli Nemci. Narodno zavedni ljudje so se tedaj obrnili po pomoč v Celje. Prvi se je odzval naš Malgaj.

6. novembra 1918 je ob eni uri ponoči izstopil iz vlaka na Prevaljah s svojo malo-

številno četo samih prostovoljcev. S čudovito naglico je napravil v Mežiški dolini red ter začel osvajati Podjuno. Zasedel je Pliberk, nato pa je prišel na vrsto Velikovec. Dobro se spominjam tega dne. Obiskoval sem takrat III. razred meščanske šole v Velikovcu. Ponosen sem še danes na to, ker sem se v razredu edini zavedal, da sem sin slovenske matere. Edini sem bil v razredu vpisan kot Slovenec. Že kakih osem dni pred prihodom Malgaja v Velikovec je vladala med Nemci močna nervoznost. To smo najbolje opazili pri učiteljskem zboru. Bilo je okoli pol desete dopoldne, ko je pridrvel v meščansko šolo nekdo in povedal, da so Jugoslovani zasedli Velikovec. V razredu smo jemali ravno zgodovino, ko je stopil pred vrata ravnatelj in povedal strokovnemu učitelju ves bled to novico. Komaj je odnesel pete, sem že pograbil svoje knjige in jo urno ucvril kar preko klopi skozi vrata na glavni trg. Tam sem zagledal gručo oficirjev in med njimi Malgaja. Na obeh straneh trga so bile postavljene strojnice in zraven naši vojaki z nasajenimi puškami. Nemška narodna straža se je vdala brez boja.

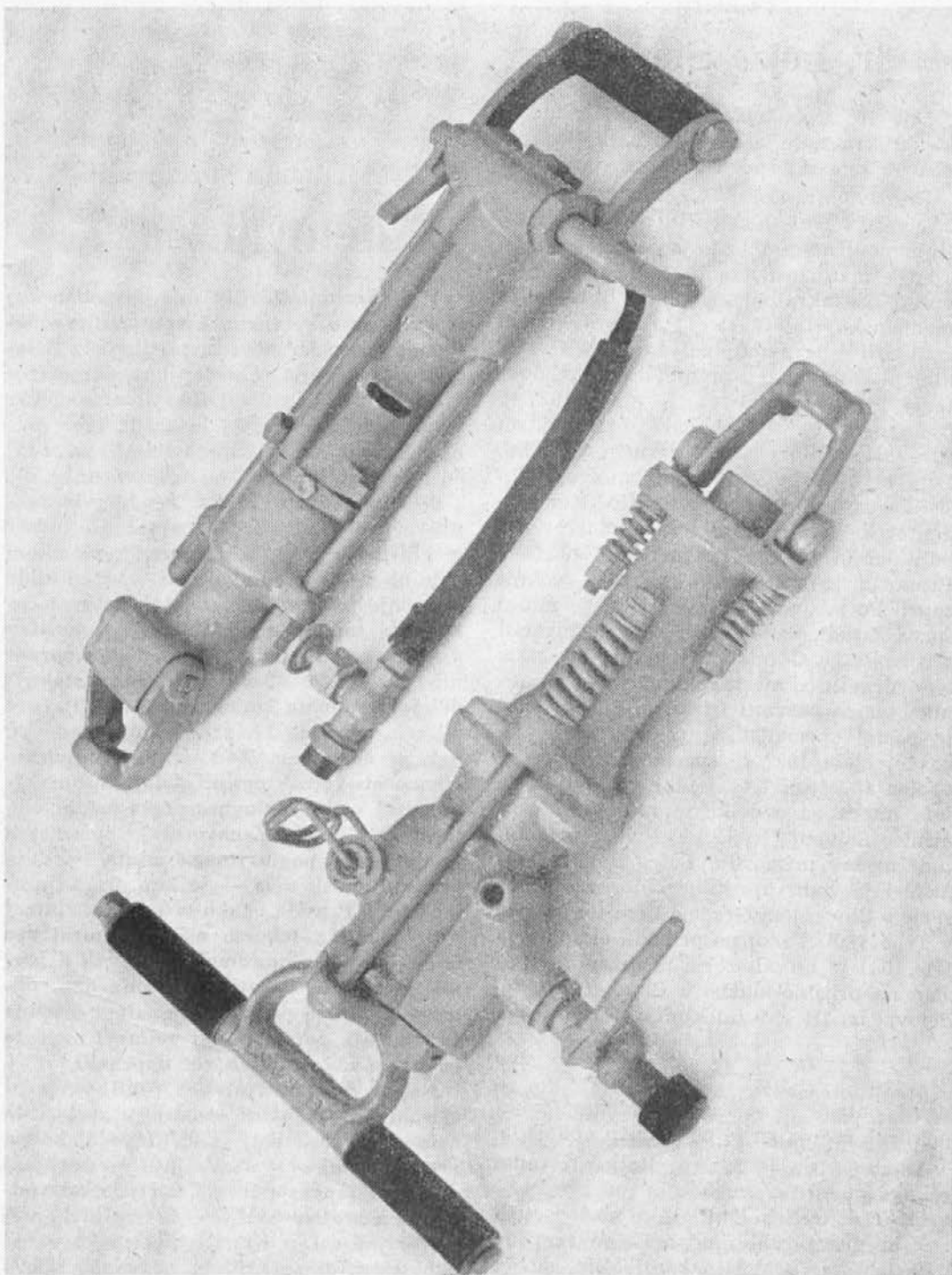
Čez nekaj dni se pokažejo okoli Velikovca in Št. Ruperta Nemci, ki so hoteli zasesti mesto. Toda naši so bili budni. Nemci so prišli iz smeri Celovca in posedli višine nad Ricinjami proti Št. Rupertu. Začeli so streljati, toda tudi naši so odgovorili. Strojnice so imeli nameščene pri Št. Rupertu in na zapadni strani Velikovca, kjer je bila nemška sila največja. Ko so Nemci videli, da tako nič ne bodo opravili, so poskusili z zvijačo. Naenkrat se je pojavila na nemški strani bela zastava. Ko so naši prenehali streljati, je prišel k Malgaju nemški parlamentarec — višji oficir. Malgaj ga je sprejel pred me-

stom, nato pa sta šla z malim spremstvom na sedež komande. Nemec je zahteval, da se Malgaj s svojimi umakne iz Velikovca, toda Malgaj se ni uklonil ter izjavil, da hoče do zadnjega moža braniti Velikovec in se živ ne umakne. Bilo je med njima prav ostro prerekanje, katero sem ves čas poslušal, kajti bil sem vedno tam, kjer bi pravzaprav ne smel biti. Pogajanja so se razbila in Malgaj sam je spremljal Nemca do črte, kjer so bili razvrščeni naši fantje in pripravljene vsak čas na boj. Tu še vojaški pozdrav med obema poveljnikom in čez dobre četrt ure so začele pokati nemške puške. Malgaj se je s svojimi proti Nemcem, ki so imeli šestkratno premoč, sijajno branil. Boj je trajal vse popoldne in notri do desete ure zvečer. Malgaj sam je bil večinoma pri strojnici, ki je obdelovala teren med Ricinjami in Št. Rupertom. V njegovi četi je bilo tudi nekaj Srbov-prostovoljcev, ki so zasedli levo krilo borbenega položaja. Bil sem pri mašinci, kjer je bil Malgaj in opazoval boj. Bil je ves čas dobre volje in dajal povelja na vse strani. Ker me je neki vojak opozoril na nevarnost, sam niti mislil nisem na to, sem proti večeru šel proti sredini mesta, kar sem zapazil, da hoče nekaj Nemcev z južne strani priti v mesto. Hitro sem opozoril srbskega vojaka, ki je stražil municijo pri osnovni šoli, na nevarnost. Ta je takoj poklical dva tovariša, ki sta urno pohitela v tisto smer. Dve bombi in nekaj izstrelkov iz puške je zadostovalo pa že Nemcev ni bilo nikjer več. Jasno je, da so bili naši vso noč budni, toda o Nemcih ni bilo več duha ne sluha. Malgaj in njegovi so bili res junaki. Tako je bil Velikovec za nekaj časa rešen. Le žal, da smo ga morali po nesrečnem plebiscitu zopet prepustiti Nemcem.

Še eno značilnost, ki je dičila Malgaja, naj opišem. Mislim na njegovo strogost, a obenem pravičnost. Nekega dne me pokliče moj gospodar, ki je takrat opravljal županske posle v Velikovcu in pri katerem sem stanoval. Bil je to narodnjak Jurij Čarf, po poklicu kolarski mojster, znan daleč po deželi kot eden najboljših svoje stroke. Naročil mi je, naj grem pod pretvezo poizvedovat k neki gostilničarki, okoli tri ure hoda proti Celovcu, če proda dva konjička. Seveda mi je naročil, da je moja glavna naloga, da med potjo pridobim potrebne podatke o številu Nemcev in njihovi oborožitvi, ki bodo nam oziroma vojaški komandi dobro služili. Res sem šel drugi dan zjutraj v to smer. Da sem se posebno zanimal za glavno nalogo, se razume samo ob sebi. Gredeč sem videl precej Nemcev. Ko pa sem prišel na določeno mesto, je sedelo in pilo v gostilniških prostorih okrog 30 Nemcev, ki so bili vsi dobro oboroženi. Z gospodinjjo sva se v kuhinji pomenila o konjih, kar grem iz varnostnih razlogov zopet po drugi strani proti Velikovcu. Ker pa sem napravil ovinek, sem se nekoliko zakasnil. To pa je skrbelo mojega bratranca Rajka, ki je bil takrat narednik v Malgajevi četi. Prišel mi je s patrolo naproti. Bil sem že precej daleč od gostilne, ko zagledam v gozdu za drevesi vojake. Ko pridem bliže, vidim, da so naši. Bratranču Rajku povem, kaj sem v oni gostilni videl. Naših je bilo samo okrog 15, med njimi nekaj Srbov.

Posebno ti so hoteli presenetiti Nemce in so zahtevali od vodje patrole, da gredo nad nje. Meni so naročili, da jo naj čimprej pobrišem proti Velikovcu, kar sem seveda tudi storil. Nisem še bil pol ure stran, ko zaslišim pokanje. Nemci so namreč naše prej opazili in so jo potegnili v hrib. Naši so jih nekaj časa zasledovali, nato pa napravili v gostilni preiskavo. Znano je bilo, da je gostilničarka vlekla bolj na nemško stran. Seveda so našli pri njej več vojaške opreme. Takrat je je bilo namreč povsod dovolj, kajti po razpadu Avstrije so vojaki marsikaj pometali stran, da bi tako čim laže in čim prej prišli na svoje domove. Med preiskavo so pregledali večji lesen kovček (skrinjo). Ko so naši odšli, so seveda nekaj materiala vzeli s seboj. Drugo jutro pa je dobil Malgaj prijavo, da je bilo iz kovčka ukradenih 25.000 kron. Pisali so o tem že tudi celovški časopisi. Malgaj je po svoji službeni dolžnosti poklical vodjo patrole na razgovor, ker je

kovček preiskal on in mu povedal, kaj se je zgodilo. Narednik Kotnik o kakem denarju ni imel pojma. Vendar mu je Malgaj odvzel revolver in sabljo ter ga dal pod stražo v hišni-sobni zapor. Malgaj pa je Rajka le dobro poznal, zato se mu je začelo zdeti vse skupaj sumljivo in neverjetno. Hotel je poslati takoj naslednji dan ponovno patrolo k tej gostilničarki. Ko pride drugi dan patrola že blizu Št. Ruperta pri Velikovcu, se je pripeljala na kmečkem koleslju gostilničarka sama nasproti. Nekaj fantov iz patrole jo je spoznalo ter so jo vprašali, kam je namenjena. Ona pa vsa nervozna odgovori, da mora takoj h komandantu Malgaju z novico, da je bil denar najden. Fantje so se vrnili z njo na komando, kjer je žena Malgaju povedala, da je našla denar na dnu kovčka. Pri preiskavi, ko se je blago dvigalo, je denar neopazno padel na dno. Bila je toliko poštena, da je prišla to povedat, povrhu pa se je še oprostila pri

Pnevmatsko vrtalno kladivo RK 21 — nova zmaga Raven. Zasnovatelj prednostnih dopolnil na tem orodju, naš glavni mehanik, Ivan Zupan, je prejel za podvig, ki pomeni krepitev domače proizvodne moči, Kidričeve racionalizacijsko nagrado 1956

**Primarij
dr. Lojze Simoniti**

Dne 16. februarja 1957 smo nenadoma izgubili ravnatelja slovenjegraške bolnišnice in šefa internega oddelka.

Primarij dr. Lojze Simoniti se je rodil 2. avgusta 1901. leta v Biljani pri Gorici. Humanistično gimnazijo je dovršil v Idriji, kjer je maturiral leta 1921. Kasneje se je vpisal na takratno nepopolno ljubljansko medicinsko fakulteto. Po opravljenem I. rigorozu je nadaljeval študij v Grazu, kjer je absolviral, a promoviral je za doktorja vsega zdravilstva 1. julija 1927 v Bologni. Sprva je služboval kot sekundarni zdravnik v Gorici na internem oddelku. Leta 1932 je prebežal zaradi močnega fašističnega terorja v Jugoslavijo. Vsa študentovska leta se je aktivno udeleževal v politični in kulturni narodnostni borbi v Primorju, zaradi česar je bil tudi večkrat zaprt. Po prihodu v Slovenijo se je moral sprva zaradi obolenja na pljučih zdraviti v zdravilišču Golnik. Kasneje je prevzel v tem zdravilišču mesto sekundarnega zdravnika ter se posvetil ftiziologiji. Leta 1934 je postal specialist za pljučna obolenja, kasneje leta 1937 še specialist za interna obolenja. Istega leta je bil postavljen za šefa internega oddelka in ravnatelja bolnišnice Slovenj Gradec, kjer si je pridobil tudi naslov primarija. Poleg dela v bolnišnici je vodil protituberkulozne dispanzerje v Slovenjem Gradcu, Črni ter še prej v Trbovljah. Takoj po prihodu okupatorja leta 1941 je bil odpuščen iz službe ter poslan na prisilno službo v Breslau, kjer je deloval na III. interni kliniki. Po vojni ga

vodil patrole, katerega je Malgaj takoj poklical, češ da ga je po krivem obdolžila.

Jasno je, da je Malgaj Rajka Kotnika takoj izpustil na svobodo in mu vrnil odvzeto orožje. Rekel ni nič, a močan stisk rok in nekaj rahlih udarcev po rami je povedalo vse. Videl in opazil sem, da ga je od tiste dobe še bolj vzljubil.

Tak je bil Malgaj in taki so bili tudi njegovi soborci.

zopet najdemo v Slovenjem Gradcu, kjer je nadaljeval svoje delo v bolnišnici.

Pokojnik je bil vedno vzor požrtvovalnega zdravnika in zavednega Slovenca. Užival je polno zaupanje kot šef in bolniki so ga visoko cenili. Njegovo široko obzorje in njegova sposobnost v pljučni kot tudi v ostali interni diagnostiki in terapiji je bila izredna, tako da si je zlahka pridobil zaupanje bolnikov. Kljub svojemu šibkemu zdravju se je stalno strokovno izpopolnjeval ter najdemo v naših zdravniških revijah tudi več njegovih tehtnih razprav, v katerih je znanstveno obdelal svoje bogate, izkušnje, zlasti na področju obolenja pljuč.

Kot ravnatelj bolnišnice se je nenehno trudil za njen razvoj ter je njegova nemajhna zasluga, da se je slovenjegraška bolnišnica v okviru možnosti razvila v sodobno zdravstveno ustanovo. Njegov neumorni duh je nenehno snoval nove načrte za bodočnost, ki pa jih je prekrizala prezgodnja tragična smrt. S pokojnikom so slovenjegraški okoliš, Dravska, Mislinjska in Mežiška dolina mnogo izgubili. Vsem tem bo njegova prerana smrt pomenila nenadomestljivo izgubo.

Dr. Bogdan Dolenc

Ali bomo spremenili delovni čas?

V predzadnji številki smo povzeli nekaj iz razprav o spremembi razporeditve delovnega časa ter navedli predloge iz *Železarne Zenice*, da se sedanji raspored (začetek ob šestih zjutraj itd.) spremeni, ker se ozira na vse drugo, le ne na proizvodnjo. Navedli smo tudi ugovore, ki za sedaj še odsvetujejo kake take spremembe.

Medtem se res ni nič zgodilo, le razprave gredo naprej — največ po tovarniških listih. Sedanji raspored z začetkom dela ob šestih z ene strani še naprej hudo napadajo in pravijo, da je ta delovni čas koristen samo tistim, ki jim je zaposlitev postransko zanimanje. Povsod po naprednih deželah z visoko storitveno stopnjo delajo večinoma izmene od 8. do 16. ure ali celo od 9. do 17. ure — torej podnevi, kar je normalno. Zadosti je, če morajo izjeme ob večnih ognjih letati nenormalno. Vsaj večina delovnega časa naj bi bila torej podnevi. Zagovorniki sprememb imajo poleg poglavitnega aduta — dvig produktivnosti dela — še kup drugih utemeljitev. Pravijo, kako vstajamo zjutraj neprespani in tekamo naokoli skoraj vse leto v temi ter moramo na gotovih delovnih mestih še čakati, da svitne dan, namesto da bi se pošteno prespali, z družino zajtrkovali, potem pa šli podnevi na delo in v tem zadovoljstvu več napravili.

Nekih direktnih stališč proti temu ni oziroma so zagovori sedanjega rasporeda delovnega časa bolj šibki. Seveda, ko pa ves napredni svet utemeljuje spremenjeni delavnik prav s tem, da koristi proizvodnji. Nasprotna stališča se večidel bolj ozirajo na razne druge, a prav tako važne okolnosti. Mi smo jih v navedeni zadnji razpravi že omenili (stanovanja, prometna sredstva, prehrana itd.) Tudi napredne dežele so si morale ustvariti neki tak

standard (sodelavci stanujejo blizu ali pa so prometne zveze že vsestransko ustrezne ter je tudi prehrana izven doma malenkostni problem), zato bi bilo preuranjeno, če bi pri nas hoteli brez vsakega ozira na take okolnosti tokaj požeti samo končno.

Tako so sedaj te razprave nekako tam, kjer so bile od kraja. Tisti, ki so jih začeli, so zapisali: »Tko rano rani... niska mu je proizvodnja,« drugi pa dokazujejo, da bo moral pri nas vsaj še nekaj časa veljati prvotni rek: »Tko rano rani, dvije sreče grabi.«

Na kateri strani bi bili mi? Gotovo in vselej tam, kjer je napredek! Toda vselej tudi tam, do koder sežejo možnosti.

Nagrada za nalogo o JLA

Svet za šolstvo LRS je nagradil pet najboljših nalog, ki so jih pisali srednješolci v zvezi s proslavo 15. obletnice ustanovitve Jugoslovanske ljudske armade v lanskem letu.

Nagrajeni so bili naslednji dijaki:

Marjan Špegel, dijak VI. razreda gimnazije, Ravne na Koroškem;

Nikola Kljačić, usnjarska srednja šola, Domžale;

Matevž Krivic, klasična gimnazija, Ljubljana;

Roman Kutin, elektrotehniški odsek TSS, Ljubljana;

Franc Terseglav, gimnazija, Jesenice.

Vsak nagrajenec je dobil spominsko darilo v vrednosti 7000 dinarjev.

Čestitamo našemu udeležencu za kar republiško odlično oceno in se z njim veselimo za vse take spodbude in kvalitete z Raven na Koroškem.

JUMPAJDI... NA KITAJSKEM

Tudi mnogi naši listi so objavili besede, ki jih je izrekla ondan na zasedanju Narodnega odbora politične posvetovalne konference v Pekingu ministrica za zdravje Li Te Čuan, ko je rekla: »Brez kontrole (zmanjšanja) rojstev in planiranja družine se Kitajska ne more znebiti revščine in postati bogata, srečna in močna dežela...«

Sicer nekoliko čudne, toda pretehtane in poštene besede, kajti Kitajska se strašansko množi. Leta 1948 jih je bilo 463 milijonov, leta 1953 že nad 582 milijonov, leta 1955 že 604 milijone itd. Narastek je prišel že na 2,2% ali domala na 15 milijonov na leto. To se pravi, vsako leto za eno Jugoslavijo več. Kdo more to oskrbovati, kaj šele prav oskrbovati! In tako tam ne morejo iz bede oziroma morajo po takem dejstvu lesti v čedalje večjo stisko.

Anketa v nekaterih tovarnah je pokazala, da je bilo na primer v neki tovarni od 609 delavk nad 300 nosečih enkrat na leto, nad 100 žensk nosečih dvakrat na leto, 133 pa dvakrat v treh letih. V neki drugi tovarni, kjer je skupno 7000 delavcev in delavk, so delavke v sedmih letih rodile 7000 otrok — torej kar za celotni novi stalež.

Tako kot na Kitajskem je še mnogokje in Li Te Čuanic bo moralo biti vedno več, če hočemo preprečiti osiromašenje človeštva zaradi pretiranega množenja.

DOBRA VOLJA JE NAJBOLJA...

Slovenjegrščani se vsako leto za pust oglašajo s svojim »Kurentom«. Zdi se, da so posebej ponosni na visoko letnico, kajti tam stoji, da je prvi njihov »Kurent« izšel pred 23 leti. Nekoliko moramo ta ponos pokvariti in povedati, da je prva številka »Guštanjskega Kurenta« izšla leta 1927 — torej pred 30 leti. Začudo — bil pa je še slovensko-nemški,

II. teden koroških študentov

Od 25. do 29. aprila 1957, ko list že zaključujemo, se vrste od Tople do Ojstrice prireditve II. tedna koroških študentov-visokošolcev iz Ljubljane in Dunaja. Središnji prireditveni kraj so naše Ravne na Koroškem.

Akademiki so za svoj — sedaj že tradicionalni »teden«, ki vključuje letos še petletnico obstoja Kluba koroških študentov, pripravili lep delovni program s študijskimi, športnimi in kulturnometniškimi prireditvami, predvsem pa je lepo, da so prišli delat in praznovat v svoj kraj.

Prireditve torej ob zaključku lista še trajajo in bomo o izpolnjenem programu povedali več v prihodnji številki. Videli bomo, če so študentje mislili tudi na to, ter rade volje objavili bližji popis.

Že samo dejstvo, vsebina in prireditveni kraj študentskih tednov povedo sicer dovolj: namen je spoznavati in ljubiti koroško bistvo in ga ohranjevati v slovenskem občestvu. Mladina, radi ali neradi, bodočnost je samo tvoja, zato pa je toliko večja vaša dolžnost že sedaj. Tudi in predvsem te prireditve kažejo, da se je zavedate. Vaše delo in vaša zavest skupnosti je simbolično vabilo tudi zamejskim rojakom, da se vsestransko združijo v lastno korist in čast, kajti mali narodi se obvarujejo in zmagujejo največ s častjo. Bistvena narodova čast pa je njegova enotnost.

Marjan Kolar

POKRAJINA

Jutro je bilo bleščeč porcelan in steklo. Izložbe so se bliskale v soncu. Zardeli ljudje so se pozdravljali in hiteli po opravkih. Lokomotive so žvižgale in po strehah so se prepirali vrabci. Oblački so bili sveže nakodrani, nebo nežno modro, Karavanke iz sladkorja in kreme, barve jeseni sveže in umirjene. Bilo je jutro za šolsko berilo nižje gimnazije.

Socialni referent Predan je za hip zaželel, da bi imel troje rok. V eni bi držal skodelico vroče kave, z drugo bi listal po »Večeru« in s tretjo bi potegoval uro iz žepa: deset minut do sedmih, ne — devet minut, ne, vraga! samo še osem. Hitro, hitro!

Žena je namrgodena počasi mazala kruh in ga zvijala v papir; nalašč počasi.

»Kdaj prideš?«

»Ne vem. Za kosilo gotovo ne. Ni treba čakati. Ob desetih moram na teren. Nič točnega ne morem reči. Pa naj bo večerja malo bolj izdatna.«

»Tako!«

Žena je uprla roke v bok. Imela je rdeča lica, črne lase, polne prsi in jezne oči.

»Tako! To ti je služba! Je še kje kdo tako nor, da bi se dan na dan podil s kolesom po kmetih za te dnevnice? In naj te enkrat pretepejo. Naj te povozi avto. Kar naj! Potem boš mogoče pameten. Ampak ne! Ti boš še po berglah tekal okoli.«

»Na svidenje!«

Socialni referent Predan je drvel s kolesom proti uradu.

Pred njegovimi vrati so se na hodniku drenjali ljudje. Že od daleč jih je slišal in toplo ga je obšlo.

»Naši majhni ljudje! Ti da bi ga pretepli? Saj ni davkar. Prošnje piše, podpore deli, nezakonskim otrokom pomaga do njihovih pravic. Je še kje kaj lepšega?«

Na klopeh so stali in sedeli mladi in stari. Starca s peščenimi lici sta ravnodušno čakala in pljuvala po tleh. Nekaj kmetov je molče stalo pri oknu in gledalo na sončno ulico. Čokata lepota z nizkim celom, črnimi očmi in slabimi zobmi, ki

so se omajali pri porodu, je trmasto stala v kotu. Ženske so klepetale kot na sejmu. Dekletce z veliko ruto se je držalo matere. Partizanska sirota. Predan vidi to na prvi pogled in že je v službi:

»Na ono stran, mati. Tamle, kjer je tista velika rdeča zvezda nad vrati. Vidite? No, tam vam bodo pomagali.«

Ženska se je poslušno obrnila.

Socialni referent Predan je za hip zaželel, da sploh ne bi imel rok.

Za vsako sta ga naenkrat držali dve babnici. Preplavile so ga z imeni, datumi in tožbami. Pregradile so mu pot do pisarne in se mu obesile na obleko... Smehljaj se je, rahlo snemal roke z ramen, odgovarjal in se počasi umikal po hodniku. Hip na to je že bil v svoji pisarni. Sedel je za široko mizo in si oddahnil. Pred mizo je bil samo en stol. Administratorka je prevzela besedo in ljudje so prihajali eden po eden in povedali, da bi radi pokojnine, višje pokojnine, denar. Otroške dodatke, podpore, denar. Stipendije, invalidnine, alimente, denar.

Denar, denar, denar.

»Ti si fajmošter naše dobe,« je zagodel šef, ko je pogledal iz svoje pisarne, in mu pomignil: »Pridi sem! Poznaš tegale?«

Predan se je zagledal v moškega srednjih let, ki je stal v šefovi pisarni kot šolar in mečkal v roki klobuk.

»Ne poznam. Mogoče — ne. Ne verjamem.« Nasmehnil se je v opravičilo.

»Priporočili bi me kakšni tovarni,« je pojasnil moški. »Nič drugega ne potrebujem. Zdravniško potrdilo je tu,« razgrnil je list papirja na mizi. »Lahko delo. Mogoče bi bil lahko čuvaj ali kaj takega. Invalid sem.«

Šef je sedel in se zagledal v papirje. Administratorka v sosednji sobi je odpravljala ljudi hitreje kot on, to je Predan vedel. Šef je študiral listino pred seboj in pomenljivo rekel:

»Hm!«

»Saj sem vendar pameten,« je rekel moški tiho. »Živčne napade imam.« Šef je kimal: »Vidim, vidim.« Mož: »Dvakrat sem bil na Studencu. Ampak napadi se ponavljajo skoraj redno vsakih štirinajst dni in vedno nekako prej čutim, kdaj me bo vrglo. Lahko se vedno pravočasno umaknem s ceste ali povem ljudem, naj pazijo name.« Govoril je tiho in gledal v tla.

»Iz partizanov imam to,« je dodal.

»Tako,« je rekel šef. »Tu pa piše, da ste bili dve leti v nemški vojski. In da ste v partizane že prišli s slabimi živci.«

Socialni referent Predan je rahlo zmajal z glavo. Majhen človek je majhen človek. Ni odobral šefove metode. Na prvem sestanku bo treba govoriti o tem. Moški se je zmedel in začel mečkat klobuk.

»V nemški vojski sem bil samo šestnajst mesecev. Ne vem več, kje sem postal živčen.«

»Vi pijete,« je nenadoma rekel šef in ga ostro pogledal. Predan je nehote močno odkimal.

»Tu piše, da ste alkoholik in da to onemogoča vaše zdravljenje. Kaj pravite na to?«

»Res je, gospod. Nikjer me ne sprejmejo. Prej nisem pil, gospod.«

»Pustite gospoda. Ko bo imel odbor sejo, bom predložil vašo zadevo,« je rekel šef in vstal.

»Čez teden dni,« je rekel Predan in ponudil zmedenemu možakarju roko.

Predan je lagodno sedel na kolesu in enakomerno poganjal. Na volanu je visela aktovka z malico in akti. Kolo je tiho teklo. Cesta je bila gladka in suha; ne prašna, ne blatna, temveč nekako umita in praznična. Drevje na obeh straneh jo je posipalo s prvim rumenim listjem, ki je šumelo pod kolesi.

»Dober dan, tovariš Predan.«

»Dober dan. Ste pridni, kaj?«

»Eee, ni sile, ni.«

Mimo so bili.

(Dalje stran 34)

Naši kmetijski zbori

V marcu so bili zapovrstjo občni zbori kotuljske, tolstovrške in prevaljske kmetijske zadrage. Bili so to pravi kmečki prazniki z obilo gradiva, ki zanima vse. Radi bi o tem prizadevanju napisali več, toda prepovedko izhajamo, da bi mogli zajeti ves ta kmetijski svet, kakor se spodobi, izvlečki pa za kmeta nikoli ne veljajo.

Zanima nas spodbuda in stan, ki se trudi, da bi iz teh fret in odorov ilovnate hribovske zemlje iztisnil čim več. Zanimajo nas načrtna borba s to skopo zemljo ter načrti naprednih ljudi za izboljšanje tudi obstanka kmetijskega stanu naše dežele. Poizkušali bomo pridobiti strokovnjake in zajeti prizadevanja kmečke plati morda leto osorej v posebni številki. Za dotlej pa samo vredno sporočilo, da so obračuni dela vseh teh kmetijskih zadrug pozitivni.

Ljudje obirajo jabolka, ljudje kopljejo krompir, orjejo in vlačijo. Ljudje so priznani in dobri kot zemlja pod njimi in kot sonce, ki jih greje.

»Dober dan, tovariš.«

»Dober dan, dober dan.«

Mimo so bili.

Na obeh straneh ceste so ležala polja, tanko progasta kot bosenske preproge, ki so jim v dežju in soncu zbledele žive barve. Dolina je bila polita s svetlobo in nakacana s toplimi, otožnimi barvami. Nad njo je srebrno nebo. Gozdovi žarijo kot baker in bron in sonce užiga v njih nove in nove odtenke.

Pred mogočno jablano je stal starec. Za njim je voziček s konjem, ki hrusta mrvo. Na vozu so zaboji, polni velikih, rdečih jabolok. Starec je držal v rokah velikansko hmeljevko, hodil okoli drevesa kot maček, gledal v nebo in preklinjal. V krošnji, prav na vrhu, se je sredi sočnega listja bleščalo ogromno jabolko, edino na drevesu.

»Pustite jo, pustite, oča!«

»Nak, to pa že ne.«

Mimo je bil.

Otroci so kurili sredi njive in pekli krompir. Okoli njih so se pasle krave. Kot bi vedele, da nimajo nikamor več hoditi v škodo, ker je vse sočno in zeleno že davno zginilo z njiv, so se držale pastirjev in mulile borno travo.

»Dober dan.«

»Dober dan. Zakaj pa niste v šoli?«

»Je nimamo. Danes imajo učitelji konferenco.« Pastirček je rekel:

»Kon-fe-renc«, in se ponosno nasmehnil.

»Boste krompir?« je ponudilo dekletce, »dober je.«

»Drugič, drugič.«

Socialni referent Predan se je smehljaj. Če se vozi človek s kolesom po deželi, mu nikoli ne more biti dolgčas. Otroci dvajsetih let. Čez štiri leta bo prvo dekletce prijokalo v pisarno zaradi alimentov in prvega poba bodo na veselici pretepli. Skoraj bi lahko vnaprej povedal, katero dekletce bo to in kateri poba.

»Servus, Predan!«

»Servus, Rutnik! Službeno?«

S stranske poti je izpod drevja privozil Rutnik s prosvete. Vozil je poln nahrbtnik in dve težki aktovki.

»Privatno.«

Zarežal se je in zavozil vštric.

»Organiziram za zimo. Jabolka, orehi, krompir, drva. Pa ti?«

»Na svojem delovnem področju principalno nič.«

»Hm!« je naredil Rutnik. »Priden fantek.«

Dolina se je stisnila ob potok in žage so nasule po bregovih polno bajtic. Bajtice delavcev s hlevom za prašiča in kokoši, za kozo ali ovco, majhna, vegasta drvarnica, vrt, nekaj krivenčastih češpelj. Dopoldne delo na žagi, popoldne doma.

»Glej,« je rekel Rutnik.

»Kaj pa?«

»Bajte.«

»Oo!« je rekel Predan in poskusil uganiti šalo.

»Nič. Kontrola rojstev in blaginje. Takle bajtar ima gotovo devet otrok.«

»Sedem,« je blago rekel Predan in gledal bajtico z majhnimi okni.

»Pa sedem. Ves mesec dela v gozdu ali na žagi. Enkrat na mesec se napije in leže k ženi — otrok. Ko mu žena pove, jo premlati s pasom in se vrne v gostilno. Tako nastajajo pri nas otroci. Tepeni so že, ko so štirinajst dni v materinem telesu.«

»O,« je rekel socialni referent Predan. »Alkoholizma je pri nas vedno manj. Predavanja so znana stvar in ljudje jih zelo radi obiskujejo. Ne boš verjel, da je zanimanje tako veliko. Za prihodnji teden sem zopet naprosil naše doktorje, da bodo govorili po vaseh. Saj veš, jesen. Doba, ko stiskajo mošt in žgejo slive.«

»No, prav,« je rekel Rutnik, umolknil in se kmalu nato poslovil.

Predan se je smehljaj in odzdravljaj ljudem.

Majhna, nova hidrocentrala je pregradila potok.

Nove centrale, nove ceste, nove železnice, nove tovarne. Delavci, ki pridejo in grejo, in dekleta, ki zajokajo. Delo za socialnega referenta Predana.

Pijan bog se je moral ponoči spotakniti v kotanji, da je polil gozdove z rdečim vinom. Stopil je v blato in pustil na bregu polno rumenih sledov. Žep se mu je raztrgal in izgubil je nakit; zdaj visi raztresen po drevju in se blešči kot zlato.

Zemlja diši po potnem govedu, po moštu, in pečenem krompirju. Okoli bajte je polno kakcev. Predan je obstal in se naglas zasmehal. Človeški kakci so bili nadevani v krogu dvajsetih korakov okoli bajte, drug ob drugem kot nema straža ali minsko polje, ki varuje zaklade. Na prag je stopila umazana ženska in pozdravila:

»Ja, ja, vreme je suho. In sadje je rodilo, ja, ja. Mošta bo, da bo kaj.« Imela je od umazanije skorjasta lica, spomnila se je nečesa na Predanu in se zarežala: »Ja, ja, pa žajfa je draga, ja, ja.«

Po kolovozu bi mogli peljati samo voli. Predan je potiskal kolo v breg. Sonce se je nagnilo v popoldan. Gozdovi so oklenili pot in jo posuli z iglicami. Zadišalo je po smoli in vlagi. Predan je globoko dihal in se ustavil. Za minuto so bregovi pokazali plaz, ki je potegnil v zadnjem deževju in zasul drvarjevo bajto. Moža ni bilo doma. Pil je. Ko se je vrnil, je videl plaz kot dolg rdeč jezik in kup zemlje, kjer je bila nekoč bajta.

Predan je zaslišal harmoniko in zavil po stezi proti plazu.

Na štoru je sedel drvar in igral:

»Dekle, daj mi rož rudečih...«

Lasje so mu sivali in roki sta bili kot dve grči na belih tipkah.

»Dober dan.«

»Bog daj,« je odzdravil drvar in tiho igral dalje.

»Kako je kaj? Kje pa spiš?«

»O, pri sosedu. Dober človek je. Nisem mislil.«

(»Da bom, da bom sanjal o pomladi, da bo, da bo moj mladostni maj.«)

Harmonika je pela in drvar se je smehljaj.

»Kam pa si dal denar? Saj si dobil škodo povrnjeno.«

»Kupil sem harmoniko in še ga je ostalo.«

(»Po Koroškem, po Kranjskem pa ajda zori, pa ajda zori...« je pela harmonika.)

Na tleh je stala zajetna pletenka mošta in poslušala.

»Kaj naj počnem z otrokom?« je vprašalo dekletce in se naslonilo na mizo. »Kaj naj počnem z njim, povejte!«

Socialni referent Predan je vljudno grizel krajček trdega kruha in srknil malo kislega mošta.

Kuhinja je bila mračna, zakajena, polna otrok, cunj, umazanije in kokoši. Dekle je stalo pred njim in bojevito napenjalo okrogle prsi. Bila je parfimirana in imela je namazana usta. Otroci so tiščali prste v usta in strmeli v lepo oblečenega tujega moškega. Oče je pestoval pipo in v zadregi hrkal.

»No, Meta, kjer jih je tak kup, bomo že še enega kam spravili. Ne bo ti treba skrbeti zanj. Z materjo ga bova imela rada.«

»Saj ga še nikjer ni,« je siknilo dekletce in zaničljivo zategnilo usta.

»In ga tudi ne bo. Kaj naj počnem z otrokom? V mesto bom šla. Živeti hočem. Pa ne na teh prekletih hribih. Kaj naj v mestu počnem z otrokom. Nikjer me ne bi vzeli, če bi vedeli, da ga bom dobila. Če že naj da ta hudič denar (saj ga ne rabim, njegovega že ne, vrag naj ga vzame, barabo lažnivo!), potem ga naj da takoj, ko je še čas, da zdravnik odpravi.«

Oče je vzdihnil »Jaz nimam, saj veš.«

Predan se je potrpečljivo nasmehnil:

»Skrbeli bomo za to, da boste v redu dobivali denar. Otrokov oče se ne bo mogel izogniti. Naši kontroli nihče ne uide. Zaradi tega ste lahko brez skrbi.«

Za hip je umolknil in se nasmehnil.

»Druga stvar je abortus, splav,« je pojasnil. »To je kaznivo dejanje, ki pride v poštev samo, če ste bolni. Hudo bolni. Toda vi ste zdravi, kot je le lahko človek zdrav. Imeli boste zdravega otroka. Naša država ne vprašuje po tem, ali je otrok rojen v zakonu ali ne. Vzgojite ga v poštenega človeka, v poštenega državljana, pa bo vse prav! In da boste to zmogli in da boste prišli do svojih pravic, zato smo mi tu.«

Dekle je umolknilo in si grizlo nohte.

Socialni referent Predan se je vozil domov in se smehljaj. Sonce je lezlo za goro in metalo sence po dolini. Drevje je temnelo in po poljih so žareli ognji kot majhne lučke. Dolina je bila polna vijoličnih in rjavih senc. Predanu se je vzbudila otročja želja, da bi ujel sonce. Začel je voziti kot za stavo.

Zareča plošča je tonila za gore in jih barvala s prozornim škrlatom.

»Dober večer!«

»Dober večer! Ste pridni, kaj?«

»Eee, ni sile, ni.«

Mimo so bili.

Otroci so se igrali orožnike in tatove in vreščali. Velik pobec je ujel dekletce in jo povalil v listje. Dekle je zadovoljno zacivililo.

»Dober večer!« so zapeli v zboru in mimo so bili.

Cesta je bila žametna kot krzno bele živali. Sonce je zašlo in dolino je zagrnili modrikast somrak. Zavel je hladen veter in Predan je vozil hitreje.

Ivan Kokal-Imre:

OD LAMPRETA DO LIBELIČ

Iz borbe za boljše življenje delovnega ljudstva

Malo je krajanov, ki bi imeli za seboj tako svojstveno življenjsko pot, ko jo je napravil naš Lampreči Anzi. Zaposlili smo ga že tam davno, da pove kaj iz svojega revolucionarnega dela in življenja in končno dobili vpogled v njegove spomine. Pa še sedaj je opozoril, da o sebi ne govori rad — drugače pa o svojem življenju seveda ne more pripovedovati.

Objavljamo prvi del: od otroških let do emigracije, ko hodimo z njim po znanih krajih, srečujemo znane ljudi in pobljše spoznavamo takratne dogodke. Lep kos borbene zgodovine našega kraja! Upamo, da bo ravenski svetovljan povedal tudi še, kaj je bilo od Libelič naprej skozi njegovo trinajstletno emigracijo do vrnitve na domači breg.

Ob prevalu iz prejšnjega v tekoče stletje so se kmetje in delavci po strmih pobočjih razritega Tolstega vrha, ožganega Šelemperga, strmega Zelovca in pešene Strojne težko prebijali skozi življenje. Kmetje so se s primitivnim orodjem ubijali po strmih njivah in novnah, da so iz plitve gramoznate, lapornate in ilovnate zemlje izsilili vsakdanji kruh. Vsako delo je bilo težko. Še teže pa je bilo delavcem, ki z napornim delom niso zaslužili toliko, da bi si omogočili dostojno življenje.

Vse grenkobe trdega življenja sem doživljal tudi sam. Rodil sem se kot deseti otrok — vseh nas je bilo dvanajst — polproletarske družine. Oče je delal v tovarni na Ravnah in imel majhno posestvo v strmini nad sotesko Meže, ki si vzhodno od Raven krči kamenito pot med pobočjema Tolstega vrha in Javornika.

Trdo je bilo življenje v naši družini. Iz plitve zemlje naših skromnih njiv še zdaleka nismo mogli iztisniti toliko, da bi se nasitilo tako obilno številu vedno lačnih ust, oče pa je v tovarni zaslužil veliko premalo, da bi nas mogel prehraniti in obleči. Da je bilo pomanjkanje še občutnejše, si je oče po napornem dvanajsturnem delu v martinarni od časa do časa privoščil kozarec vina, ki pa ga je bil potreben prav tako, kot mi otroci kruha in mleka.

Najhuje se nam je godilo med prvo svetovno vojno. Tovarna je bila pod vojaško komando. Fizično močne in sposobne kovače in strugarje so oprostili vojaške službe, da so delali za vojno. Izdelovali so težkokalibrske granate, ki so imele po monarhiji velik sloves, saj so prebijale najtrše oklopne plošče. Toda, kakor sem s prisluškovanjem posnel iz pogovora odraslih, niso naših specialistov, ki so to učinkovito orožje izdelovali, tako upoštevali kot njihove izdelke. Njihov zaslužek je bil slab in so morali plačevati še nekako odškodnino, da jim ni bilo treba na

fronto. Živila so prejimali v industrijskem magazinu, toda le za sebe, o kakih dokladah za otroke ni bilo govora. Družina se je preživljala, kakor je vedela in znala. Kaj slabo plačilo je bilo to družinskim očetom, ki so pod strogim vojaškim nadzorstvom in neugodnimi delovnimi in življenjskimi pogoji opravljali težko fizično delo, ki je marsikateremu za desetletja prikrajšalo življenje, da jim je družina na pol oblečena dobesedno stradala. Tudi tisti, ki so imeli nekaj zemlje in so malenkost živeža pridelali doma, so občutili bedo. Spominjam se še, da nismo mogli dočakati, da bi dozorelo žito. S škarkami smo rezali bolj zrele klase, jih sušili na štedilniku in mleli zrnje v kavnem mlinčku, da smo dobili malo moke, iz katere je kuhala mati nekakšen močnik. Čim številnejše so bile družine, tem večje je bilo siromaštvo. Še kmetje si svojih pridelkov niso mogli privoščiti. Mlini so bili zapečateni, na odprtih mlinih pa so polovico žita rekvirirali za vojsko. Težke skrbi so ljudi trle tudi zaradi preskrbe z obleko in obutvijo. Dalje ko je trajala vojna, bolj smo bili razčapani in otroci predvsem bos. Proti koncu vojne že nismo imeli ničesar drugega kot vojaške cunje, ki so jih vojaki zavrgli, za šolske torbe pa vojaške krušne vreče. Bili smo prava strašila majajoče se avstro-ogrške monarhije.

Pa stari in mladi smo gledali v svet z odprtimi očmi. Tudi otroci smo opazili, da vsi šolarji niso razčapani in da nekateri na skrivaj ali bahavo privlečejo iz šolske torbe kaj dobrega za malico. Razume se, da smo take zalogaje kar požirali z lačnimi očmi. Isto so opazovali odrasli in vedno bolj jih je grizlo prepričanje, da vseh državljanov le ni pomanjkanje enako prizadelo. Prihajali so do prepričanja, da so še nekje zaloge dobrin, ki pa so na razpolago le nekaterim srečnikom. Pomanjkanje in sumnja, da nekdo razmema dobro živi na njihov račun, ter nasilje in izkoriščanje v podjetju je privedlo ljudstvo do tega, da si je poizkusilo samo omiliti težke življenjske razmere. Vdrlo je v trgovine in skladišča in se prepričalo, da so bili računi pravilni. Odkrili so zalogo takega blaga, ki ljudstvu že dolgo ni bilo na razpolago. Takrat so ljudje našega kraja prvič pokazali svojo revolucionarnost. Ker delovnemu ljudstvu potrebne hrane in obleke niso dali prostovoljno, si je vzelo samo.

Razpadla je stavba avstro-ogrške monarhije, na domove so se vračali izmučeni vojaki, otresli smo se gospodstva avstrijskih monarhov, osnovala se je država SHS. Zadovoljni smo bili, da smo smeli prosto spregovoriti v materinem jeziku. A za nas vojne še ni bilo konec. Naši severni sosedje so si hoteli prilastiti čimveč slovenske zemlje in z njo vred tudi naše ljudstvo, česar nismo mogli dovoliti. Malgaj je s svojimi Celjani, ki so se jim pridružili domačini in tudi hrabri srbski

vojaki, hrabro branil koroško zemljo. Malgajevim borcem, ki so se ob nemški ofenzivi vkopali na našem hribu, sem bil za kurirja. Prenašal sem poročila iz jarka v jarek, strelivo, cigarete, vodo, kar je bilo pač treba. Padel je Malgaj! Slavili smo ga in ga še slavimo kot velikega borca za slovensko zemljo in ljudstvo. Pa boril se je nadporočnik Malgaj za srbski imperializem! Kdo ve, kaj bi bil danes, če bi bil preživel za njega tako kritični 6. maj 1919? Krepka jugoslovanska ofenziva je pregnala nasprotnike iz slovenske zemlje. Tedanji Jugoslaviji neprijazni svetovni državniki so odločili za Koroško plebiscit, ki so ga izvedli v prid Avstriji.

Vzrokov, da je Jugoslavija v coni A kljub veliki večini slovenskega prebivalstva doživela poraz, je bilo več. Propaganda je bila v rokah takratnih socialdemokratov. Lahkoverno slovensko ljudstvo so strašili pred takratnim srbskim imperializmom, ki so ga prikazovali po raznih brošurah v strahovitih karikaturah. Tako so delali proti zedinjenju jugoslovanskih narodov. Če bi se bili naši takrat potegovali za slovensko republiko, bi brez dvoma kljub vsej sovražni propagandi slovenska Koroška s plebiscitom pripadla Jugoslaviji. V tem primeru bi Jugoslaviji sovražne plebiscitne komisije z vsem sleparstvom, ki so ga uganjale, ne mogle prodreti.

Pa takrat za ta podvig še nismo bili zreli. Manjkalo je močne komunistične stranke, manjkalo borbenega vodstva, kot smo ga imeli v drugi svetovni vojni.

Znašli smo se v novi državi — kraljevini SHS. V šolah in uradih je zagospodovala materina beseda, sicer pa se življenje delovnega človeka ni dosti izboljšalo. Bogataši iz predvojne dobe in vojni dobičkarji so zopet na vse mogoče načine izkoriščali preprosto ljudstvo. Kot gobe po dežju so se množila razna podjetja, čijih lastniki so imeli le en smoter: čim hitreje in čim bolj obogateti!

Tako izkoriščanje in lov za bogastvom sem imel priložnost opazovati in občutiti na lastni koži. Stiska v naši družini se ni dosti omilila, starši nas še vedno niso mogli oskrbeti z vsem potrebnim. Udinjal sem se gostilničarki »Pri kapelici«, kjer sem urejeval kegljišče in postavljaj keglje. Če me je videla, da sem otroško brezbrizen smuknil mimo kapelice v kegljišče, ki je stalo nasproti, me je vsakokrat opomnila: »Le vzemi klobuk z glave in lepo se pokrižaj!« Pa ta globoka pobožnost je ni motila, da ne bi zahtevala, da sem ji moral točno oddajati deset odstotkov od napitnine, ki sem jo dobival od kegljačev. Ni bil lahek ta moj posel. S pijanimi kegljači sem moral ponočevati tudi jaz, če sem hotel kaj prida zaslužiti. Ko so se dodobra našli vina, so metali kroglo s tako silo, da so ob zadnji steni kegljišča kar frčale po zraku. Če nisem bil dovolj spreten ali če sem postal malo zaspan, sem dobil katero tudi v glavo ali

»RAVNE NA KOROŠKEM«

Hoteli smo pogledati na Prevalje in Ravne skupaj, toda fotograf je pravo mesto zgrešil. Obe naselji se v resnici že kar družita in dobimo v tej združeni sliki podobo pravih Ravnen na Koroškem — naselja na ravnem, na edinem ravnem, kar ga tu imamo. V sredi, kjer je sedaj še »meja«, sta na desni cerkev in polica sv. Barbare z dokajšnjim prostorom tudi za pokopavanje ravenskih ljudi

kamor je pač priletelo. Ponoči si navadno nisem upal domov. Splazil sem se v konjski hlev v jasli, kjer pa so me neznošno pikale konjske muhe, da sem komaj dočkal dneva, da sem popihal domov. Pa vse sem prenesel, saj sem včasih zaslužil 30 do 50 dinarjev, kar je bil za tedanje čase že lep denar. Ta zaslužek sem skrbno čuval in si zanj kupil prve dobre čevlje ter spodnjo in zgornjo obleko. Silno rad sem imel svojo mater, ki je bila kljub revščini razgledana in za tedanje razmere naobražena kmečka žena. Rada je čitala in je zlasti med vojno stalno prebirala časopise in nam tolmačila svetovne dogodke. Ker za časopise pri hiši ni bilo denarja, sva velikokrat čakala, da je katera od kokoši znesla jajce. Z njim sem odkuril v trg, ga prodal in kupil časopis. Videl sem, kako mati trpi, ker nam otrokom nikoli ni mogla nuditi, kar bi bilo treba. Da bi se ji malenkostno oddolžil za njene napore in dokazal svojo vdanost, sem za prvi zaslužek še njej kupil blago za bluzo. To darilo je tako cenila, da je pred smrtjo naročila domačim, naj ji to bluzo oblečejo na mrtvaškem odru. Izpolnili so ji to srčno željo in je vzela moje prvo darilo s seboj v prerani grob.

Pri postavljanju kegljev na kegljišču »Pri kapelici« sem imel priložnost spoznavati človeške značaje in preobzirno borbo za življenje. Kaj žalostne slike so se po-

rajale v gostilni in na kegljišču! Prihajale so žene v spremstvu štirih, petih ali še več otrok in s sklenjenimi rokami prosile opite može, naj se usmilijo lačnih otrok. Dopovedovale so jim, da nimajo kaj dati v lonec, naj jim dajo vsaj toliko denarja, da bodo lahko kupile malo koruzne moke. Vseh dobrot sita krčmarica se je takim pretresljivim scenam, ki so se dogajale podnevi in v poznih nočeh, še smejala. Če žene niso prišle po može ali če jih niso mogle spraviti domov, so popivali in kegljali cele noči. Če jim je denarja zmanjkalo, ga jim je gostilničarka za kegljanje rade volje posojala, pijačo pa dajala »na kredo« in beležila v zloglasno knjigo.

Čezmerno popivanje, zapravljanje težko prisluženega in za družine prepotrebne denarja, ki se je stekal v nenasitni žep gostilničarke, ki je zaradi zaužite pijače nerazsodne revne družinske poglavarje k temu še podžigala, samo da bi ji pustili čimveč svojega zaslužka — skratka podlo izkoriščanje — v neposredni sosesčini pa skrbno okinčana kapelica, za katero je skrbela verna krčmarica. Vsa ta opazovanja so se pletla po moji glavi. V otroškem razsojanju sem prišel do zaključka, da tukaj nekaj ni v redu. Ali bi še mogel kdo dvomiti, da se mi je ob teh doživetjih pristudilo izkoriščanje in se mi je že v rahločutno otroško srce zasidrilo sovraštvo do izkoriščevalcev.

Leta 1923 sem končal osnovno šolo. Tiste dni, ko smo pri nas vodili najbolj živahno debato, kaj bi sedaj počeli z mano, se je povsem nepričakovano pojavil pna domu Lovro Kuhar. Prijazno se je pogovarjal z očetom in materjo in se zanimal za naše življenje. Oče je tožil, da se nam slabo godi in med pogovorom omenil, da je sin Anza dovršil osnovno šolo in da se bo šel učiti krojaštva. Anza — to sem bil jaz — pa ni imel veselja do tega poklica, ampak bi raje postal ključavničar. Kuhar je svetoval očetu, naj me nikar ne sili v poklic, ki mi ni pri srcu, ampak naj me spravi v tovarno za ključavničarskega vajenca. Takrat se mi je Kuhar zelo priljubil. Najbolj se mi je prikupil zaradi tega, ker je kot gosposko oblečen človek tako preprosto govoril z mojimi starši in seveda tudi zaradi tega, ker mi je priskočil na pomoč in se zavzel za moje želje, o katerih so domači mislili, da jih ni mogoče izpolniti.

Tako sem nekega dne zbral ves svoj pogum in se napotil v tukajšnjo tovarno prosit direktorja Lorberaua za sprejem. Mogočno upravno poslopje, ki ga danes ni več, mi je že od zunaj vzbujalo strah. Ko sem se bližal direktorjevi sobi, me je spreletaval po hrbtu leden srh. Komaj sem si upal pritisniti na težko medenasto kljuko, ker take še nisem poprej videl. Pravzaprav nisem vedel, kam naj

bi bil stopil, ker je ležala na tleh debela preproga, pa mi je padlo v glavo, če ni morda ta krasna odeja slučajno na tleh. Da gospoda hodi po tem, pač nisem imel pojma. Okna so zastirale težke zavese, od stropa je visel krasen lesteneč, na mizi me je bodla v oči krasna svetilka, pisalni pribor itd. Za pisalno mizo je sedel v mehkem fotelju direktor in mencil med prsti debelo cigaro. Ko sem s težavo iztisnil iz sebe, zakaj sem prišel, je z nič kaj dobrega obetajočim pogledom ošinil mojo neznatno postavico, nevshečno puhnil v mene oblak dima ter oklonil mojo prošnjo z utemeljitvijo, da sem premajhen. Ni se več brigal za mene in ves poparjen sem moral oditi. Ko sem tako neboljen stal pred krutim sodnikom, pač nisva slutila ne on in ne jaz, da bom čez 22 let jaz v isti sobi, za isto pisalno mizo sprejemal delovno silo za našo socialistično industrijo. Od kod ta napredek? Vzgojo in izobrazbo mi je nudila Partija.

Šele na prošnjo mojega očeta, ki je bil že 40 let zaposlen pri podjetju kot topilec jekla, so me za ključavničarskega vajenca končno le sprejeli. Nismo pa imeli vajenci takrat za rožicami posutih tal. Težko smo morali delati. Nešteto krat sem ves delovni čas vihtel težko kladivo in z njim razbijal po železnih ploščah. Tudi najdebelejše plošče smo morali ročno upogibati, da smo napravili iz njih to, kar je bilo treba. Po tako težkem delu sem se komaj privlekel domov. Tako so me bolele roke, da nisem mogel jesti. Smilil sem se materi in ker je vedela, da sem lačen, me je velikokrat krmila kot majhnega otroka. Nekoč smo spajali dolgo železno cev, ki je imela premera okoli 30 cm. Da smo mogli zakovati, so me navezali na vrv in me potegnili vanjo, da sem znotraj poddrževal podstavek za zakovke, od zunaj pa je po moji glavi bobnelo dvoje težkih kladiv. Ko smo bili gotovi, so me na pol živega potegnili iz ozke ječe, v katero so me le s težavo zmašili. Nisem bil mehkužen in razvajen, pa mi le ni šlo v glavo, kako da ima delodajalec od svojega delavca pravico zahtevati tak nečloveški napor.

Pa to še ni vsel. Še od prej, ko sem še kot otrok nosil v tovarno hrano starejšemu bratu, mi je ostalo v spominu najnapornejše delo, kar sem jih kdaj v življenju videl. To je bilo pri tako imenovani globinski peči. V njej so topili v loncih specialno jeklo. Istočasno je bilo v peči več desetk takih loncev. Ko je bil proces taljenja gotov, so brez kakršnekoli mehanizacije odstranili iz peči velikanski pokrov. Tudi nadaljnja manipulacija je bila nadvse primitivna. Na vsako stran odprte peči je stopil po en livar. S posebnimi kleščami sta dvignila iz peči drugega za drugim že omenjene lonce z žarečo jekleno litino, ostali so vlivali raztopino v kalupe. Izdelovali so »kape« za šrapnele. Edina zaščitna sredstva tamkajšnjih delavcev je bil predpasnik in čez obraz nekaka maska iz jute. Nič ni bilo čudnega, če se je ta maska vžgala, preden sta livarja pobrala iz peči vse lonce. Pri globinski peči je delal moj brat. Velikokrat sem stal nekaj metrov v stran od odprte žareče peči in opazoval težko in nevarno delo. Dostikrat sem v naglici z izpraznjeno

posodo, v kateri sem prinesel hrano, zajel vodo in jo brizgnil bratu v obraz, če je gorela maska. Dostikrat so gorele obleke vsem livarjem, ki so tam delali. Za take prilike je bilo v bližini pripravljeno korito z vodo, kjer so z vedri zajemali vodo in drug drugega polivali, da so se pogasili.

Naš Lovro Kuhar se je vrnil leta 1919 iz italijanskega ujetništva. Službo je dobil na Ravnah. Veliko Kotuljcev, ki so bili zaposleni v tovarni, je bilo njegovih sošolcev, prav dobro pa so ga kot domačina poznali tudi vsi ostali. Delavci so se razveselili njegovega prihoda, ker so vedeli, da so dobili v svojo sredo odločnega borca za delavske pravice. Prav nič ni čudno, da so ga smatrali za svojega, saj še niso pozabili, da je v mladosti s svojim očetom, ki je bil grofovski najemnik, tesaril po lesovih. Zvok njunih cimrovk je odmeval po širnih jamniških gozdovih in zamiral visoko v pečinah Uršlje gore. Krepko je mladi Voranc v mišičastih rokah vihtel težko cimrovko. Sto dvajset šolnov lesa je obtesal dnevno, kakor se je v poznejših letih rad pohvalil. Pomagal je očetu, da je s tem plačeval grofu najemnino in smel ostati na njegovi hubi, oskrboval družino in še študiral dva sinova. Po naravi nadarjen Voranc se je že pri tem težkem delu poglabljal v globine socialnega življenja kmeta in delavca in vrtal v svojem bogatem razumu, kako bi bilo mogoče bedno stanje izboljšati. Imel je prirojen čut, da je znal že kot mladenič prodreti vsakomur do dna in si z odkritim in preprostim nastopom pridobiti zaupanje med širokim poznanstvom med Uršljo goro in Peco in še dalje.

Poleg že naštetih obveznosti si je s cimrovko pridelal še toliko, da se je kratko pred izbruhom prve svetovne vojne za nekaj časa odtrgal od doma. Odpeljal se je v Trst. Pa kmalu se je nagledal lepote obmorskega mesta, v katerem je med tem tudi preizkusil trdi kruh pristaniških delavcev. Ko si je kot nakladač in razkladač ladij pridelal toliko, da je zadostovalo za potovanje v domači kraj, se je odzval klicu zelenih uršeljskih gozdov in se vrnil.

Bogatejši na izkustvih iz tujine je zopet zavilhtel cimrovko, pa le za kratek čas. Izbruhnila je prva svetovna vojna. Mobilizirali so ga. V vojski so kaj kmalu pripisali njegovemu neznatnemu imenu zloglasni p. v. in ga vtaknili v maršbataljon, s katerim in so ga poslali na italijansko fronto. V njegovem delu Doberdob lahko bralec na prvi pogled prepozna v eni od glavnih oseb njega samega, ki je ob prvi priložnosti prišel v italijansko ujetništvo.

Kot preprostega, a povsod priljubljene- ga tesarja so ga poznali v našem kraju od prej. Leta 1919 pa je prišel med nas Voranc kot naobražen mož, ki je govoril več jezikov in bil poln revolucionarnih idej, po svojem obnašanju pa še vedno preprost, tovariški in povsod domač.

Kmalu potem, ko se je pojavil v domačem kraju, se je morala Partija ob Aleksandrovi prvi obznani umakniti v polilegalo. Bil je takrat, ko so se vrstili dogodki surovega obračunavanja z ljudstvom, ki je s protesti in demonstracijami dajalo duška svojemu nezadovoljstvu.

Takrat so na Zaloški cesti v Ljubljani streljali na obupajoči proletarijat — demonstrirajoče železničarje. V industrijskih centrih kakor v Trbovljah in drugod pa so gladujoče rudarje, ki so od svojih izkoriščevalcev zahtevali delo in dostojen kos kruha, pobijali hlapci srbskega imperializma.

Ko se je Kuhar razgledal po tovarni, je takoj spoznal revolucionarno stanje med delavstvom. Začel je zbirati okrog sebe simpatizerje KP. Eden prvih njegovih sodelavcev je bil Ivan Ditinger, kateri je bil pred prvo svetovno vojno zaposlen v mesarski stroki v Hamburgu v neki pristaniški restavraciji. Tam je imel stike s pristaniškimi delavci, ki so bili najbolj revolucionaren element takratnega nemškega proletariata, saj izvira iz vrst pristaniških delavcev sekretar KP Nemčije Ernest Thälmann, ki je bil med delavstvom znan pod imenom Tedi. Naš Ditinger se je udeleževal sestankov teh delavcev in se oborožil z revolucionarnimi idejami, ki jih je prinesel s seboj v domovino. Tov. Ditinger je bil vzor človeka komuniste. Živel je zelo skromno, pogosto v pomanjkanju. V tovarni je delal za 4 din na uro, celih devet let pa je bil zaradi svojega političnega delovanja zaprt, veliko pa brezposeln. Preizkusil je v stari Jugoslaviji vse zapore, tudi zloglasna Glavnjača mu ni ušla. Dobo okupacije pa je prebil v koncentracijskem taborišču v Dachauu. Nas mlade kadre je pripravljajal na težke preizkušnje v borbi z razrednim sovražnikom. Učil nas je, da se z razrednim sovražnikom ni treba spuščati v dolge razgovore, o partijskih delavcih in partijskem delu pa ne smemo nikoli, tudi v najtežjih okoliščinah ničesar izdati. Kljub temu, da je Ditinger znal odlično čuvati konspiracijo, pa ni skrival svojega prepričanja. Ob popisu prebivalstva pod fašistično Nemčijo je neustrašeno izjavil, da je po narodnosti Slovenec, po političnem prepričanju pa internacionalni komunist. Tri dni po tej izpovedi so ga že zaprli in internirali. Z Ditingerjem sva več let delala skupaj v ključavničarski stroki. Bil je zelo štedljiv. Za malico je jedel vedno suh kruh, če pa je potrebovala denarna sredstva Partija, je dal na razpolago tudi zadnji prihranjeni dinar.

Takega proletarca je Lovro Kuhar lahko uporabljal za širjenje in utrjevanje revolucionarne miselnosti med delavci. Kot sto odstotno zanesljivega in skrajno štedljivega ter predanega komuniste ga je izbral za blagajnika organizacije. Pri vodstvu tovarne je dosegel, da so Ditingerja zaposlili med ključavničarje, ker je bilo tam največ komunistov in je bil med njimi nekako zaščiten.

Tako smo dobili v našem kraju dva zasluzna člana Partije: Kuhar in njegov najstarejši sodelavec Ditinger sta z ustanovitvijo KPJ leta 1919 postala njena člana in sta pri nas položila temelje borbene organizaciji »Sever«, ki je imela zveze z vsemi industrijskimi in rudarskimi centri v Sloveniji.

Kot že rečeno, je bil steber partijske organizacije na Ravnah Lovro Kuhar, ki je vodil Bratovsko skladnico v tukajšnji tovarni. Pri tej človekoljubni socialni ustanovi je veliko pomagal delavcem in

upokojemcem ter vdovam. Ker so privatni obrtniki in trgovci vse preveč izkoriščali delavstvo, je dosegel, da je tovarna odprla za svoje delavce lastno mesarijo. Zaživele so tudi delavske trgovine — konzumi, kjer so si delavci po zmernejših cenah nabavljali solidno blago. Tudi za prosvetno delo se je zanimal. Ustanovitev Svobode je njegovo delo pa tudi član šolskega sveta je bil dolga leta.

S svojo dejavnostjo v prid delovnega človeka je pridobil med najširšimi množicami velik ugled in postal priljubljen ne le v kraju samem, ampak tudi v bližnji in daljni okolici. Nevednemu malemu človeku je bil odkrit svetovalec v vseh težkočah. Po značaju svoje zaposlitve je imel stike z ljudstvom. Dičil ga je poseben dar za spoznavanje ljudi. Za vsakega delavca je vedel, kje je zaposlen, kakšno je njegovo delo, njegova delovna disciplina itd. Točno so mu bile znane za vsakega posameznika tudi domače razmere. Vedel je, kako živijo v družinah, kakšno imajo hrano, kako so oblečeni in oskrbovani otroci, skratka vse podrobnosti, ki kolikor toliko vplivajo na človekovo razpoloženje. V prostem času je bil vedno med ljudmi. Učil je z živo besedo in literaturo. K vsakomur je znal pristopiti tako, da si je pridobil zaupanje.

Od tistega časa dalje, ko sem prišel v tovarno, se je Kuhar zelo zanimal zame. Kmalu me je začel uvajati v ilegalno politično delo. Kot vodja organizacije Sever me je uporabljal za kurirja. Vzdrževal sem zvezo med njim in člani ter simpatizerji organizacije v tovarni. Prve preizkušnje sem dobro prestal in sem si pridobil pri komunistih po vseh tovarniških obratih zaupanje. Že takrat me je žandarmerija večkrat zasliševala, toda nikoli nisem nikogar izdal in ničesar priznal. Naš voditelj je delal silno previdno. Ponoči dva- do trikrat na teden sem se z njim shajal na mestu, ki mi ga je vedno navedel pri prejšnjem sestanku in mi naložil naloge. Zmenjena sva bila tudi, da ga v javnih prostorih, na cesti ali pred večjo množico delavstva ne smem nagovarjati, niti pozdravljati, da ne bi nasprotniki sumili, da se bliže poznavata. Pa še to je bil znak, da moram takoj priti na dogovorjeno mesto, če sem ga videl iti skozi obrat kotlarne, kjer sem bil zaposlen. Le v izredno nujnih primerih me je klical v pisarno Bratovske skladnice. Ker so bili ti obiski zelo redki in so imeli uradni videz, niso bili sumljivi.

Kuhar je znal tudi kontrolorja bolnikov, ki ga je v njegovo pisarno spravila žandarmerija, da bi poročal o Kuharjevem zadržanju, dobiti pod svoj vpliv in je zvedel od njega mnoge dragocene podatke, zlasti če je žandarmerija pripravljala kako racijo na komuniste. Končno je oblast izgubila zaupanje v njega in je bil celo dva meseca v preiskovalnem zaporu, ko je Kuhar leta 1930 pobegnil.

Izkoristil je tudi buržujske družine v kraju, in sicer razne veljavne tržane in tovarniške nameščence, ki so imeli v inozemstvu sorodnike, da je na njihove naslove dobival pisma iz inozemstva. Tako so pri širjenju revolucionarne miselnosti nevede in nehoti pomagali največji nasprotniki komunizma. Nekaj pošte pa je

Naš Smučarski dom — ena najlepših planinskih postojank v slovenskih gorah. Dnevna soba

prihajalo kar na naslov Bratovske skladnice Thurnove tovarne. Da so ta pisma prišla v prave roke, je skrbel dobri stari pismonoša, ki ga je Kuhar znal prepričati, kako koristno je, da pošta za Bratovsko skladnico pride čimprej v pisarno, da jo je mogoče hitro rešiti.

Postopoma sem opravljal vedno težje naloge. Nosil sem pisma na vezo v Avstrijo, kjer sem jih oddajal osebno, ali pa na pošto v Pliberk, Velikovec ali Celovec, kakor mi je pač Kuhar naročil. V priznanje za požrtvovalno in predano delo me je Kuhar leta 1927 sprejel v SKOJ.

Imeli smo sestanke, vendar smo morali biti zelo previdni. Shajali smo se v grofovskem gozdu na Navrškem vrhu ali pa tudi kar v delavnicah. Prav radi smo se sestajali v kotlarni, ki jo je vodil komunist Matija Gradišnik. Od treh kotlov sta bila dva stalno v obratu, eden pa vedno v popravilu, oziroma čiščenju. S čiščenjem kotlovca smo pohiteli in tako dnevno pridobili po dve uri za študij, ki smo ga imeli kar v kotlu. Zunaj kotla smo postavili stražo, ki nas je z udarcem po kotlu opozorila, če je grozila nevarnost. V tak prazen kotel smo spravili literaturo. Eden je čital, Gradišnik pa tolmačil. Tako smo se izobraževali in dojemali revolucionarno teorijo ter se oboroževali za boj proti razrednemu sovražniku. Da bi ne bil študij preveč utrudljiv, sem pa jaz poskrbel za spremembo. V naše skrivališče sem včasih spravil tudi svojo harmoniko, ki sem jo od časa do časa malo nategnil, da smo se razvedrili in poveselili. V glavnem smo se čutili v kotlarni precej varne, saj je bila stara kotlarna na levem bregu Meže, torej z reko ločena od ostalih obratov, kotlarski mojstri in delavci pa so bili vsi

naši. Da smo v kotlu študirali, naši predstojniki niso nikoli zvedeli, pač pa so jim prišli na uho glasovi harmonike, ki so uhajali iz skrivališča.

Pa tudi bolj tvegan način študija smo si izbrali. V letih 1925 in 1926 smo ustanovili šolo esperanta, ki jo je vodil starejši ključavničar komunist Teršak, ki je leta 1930 pobegnil v SZ in tam kmalu umrl. Pod pretvezo esperanta smo študirali politiko. Ta predavanja so obiskovali vsi komunisti in simpatizerji, od katerih so nam nekateri nudili denarno pomoč, če je bila ta ob kakšni naši akciji nujno potrebna.

Leta 1927 je imela Partija tudi lep uspeh pri občinskih volitvah. Komunist Kuhar sicer ni mogel kandidirati, zato pa smo postavili za kandidata starega socialdemokrata Juha, ki je bil tudi izvoljen in postavljen za župana.

Istega leta smo se v velikem številu udeležili tudi slavnostnega razvitja prapora Svobode v Mežici.

V tisti čas spada tudi gradnja ubožnice, ki je nastala na Kuharjevo pobudo.

Partija je opravljala takrat resne, zelo važne in opasne naloge. Ko se je z Zakonom o zaščiti države, ki je bil izdan v avgustu 1921, morala umakniti v polno ilegalno, so bile tudi vse tiskarne v državi pod strogim nadzorstvom. Zato Partijskega propagandnega materiala ni bilo mogoče tiskati v Jugoslaviji. Dobivali smo ga iz Avstrije, kjer so ga za nas v slovenskem jeziku tiskali na Dunaju, kjer je bilo naše tehnično redakcijsko vodstvo, ki je to delo vodilo.

Za spravljane propagandnega materiala iz Avstrije v Jugoslavijo je Kuhar zadolžil naju z Ditingerjem, ki je takrat po

partijski direktivi šel delat v premogovnik na Holmec, kjer je organiziral prvo partijsko celico in poiskal možnosti, kako dobiti literaturo preko meje. Iz istega časa izhaja tudi moje ilegalno ime Imre. Na gozdno upravo Thurnskih grofov na Ravnah je prišel kot praktikant v gozdni stroki sin nekega madžarskega veleposestnika. Ime mu je bilo Imre, priimka se ne spominjam več. Ta Imre je bil dober pevec in navdušen muzikant. Zato se je zblizal z guštanjskimi godbeniki na pihala, kjer sem takrat tudi jaz sodeloval. Odlično je igral saksofon. Večkrat sva skupaj igrala, on na saksofon, jaz na kromatično harmoniko raznim imenitnikom, ki so prihajali letovat na Rimski vrelec. Zato ni bilo prav nič sumljivo, če sem pogostoma prihajal na Rimski vrelec. K dejstvu, da sem imel za obiske letovišča zelo resne in tehtne razloge, se bom še povrnil. Tega Imreta sem nekoč vprašal, če mi dovoli, da bi prejemal pisma na njegovo ime, kar mi je rade volje ugodil. Tako so začela na ime Imre prihajati iz inozemstva poverljiva pisma, ki so bila namenjena meni. Skoraj nevede sem prišel do ilegalnega imena Imre, ki mi je ostalo.

Tisk smo spravljali čez mejo na različne načine. Bili smo pri tem kaj iznajdljivi. Tako je korajžna žena Matija Gradišnika nesla čez mejo mimo graničarjev čebelni panj, ki je bil po običaju čebelarjev skrbno zataknjen z metliko. Panj je nosila na glavi. Pod njega je dala svitek, da je bilo bolj mehko in rahlo ter lahko stopala, saj je bila tudi sama prepričana, da nosi čebele, in je bila v vednem strahu, da se ji vsak hip vsujejo skozi luknjico in jo opikajo. Še sanjalo se ji ni, da prenaša komunistično literaturo. Srečno je prinesla panj na Gradišnikovo kmetijo na Holmcu. Tam so čebelam vzeli »strd« in jo razdelili interesantom. Večje množine materiala smo prenašali v nahrbtnikih na libeliški in holmeški strani.

Za zbirališče literature smo si pripravili razna skrivališča. Zbirali smo ga v nekem starem kozolcu na Rimskem vrelcu, od koder so ga odvažali z avtomobili. Od tovarišev, ki so prihajali po material, sem po imenu poznal le Klopčiča. Z ostalimi se nisimo poznali. Prepoznavali smo se med sabo s parolami, opisom avtomobila itd. Med tem ko so se neznan gostje krepčali v letoviški restavraciji na Rimskem vrelcu, smo jim v gozdu blizu grofovske žage spravili pripravljeno literaturo v avto. In to je bil vzrok, zaradi katerega sem hodil igrat na Rimski vrelec. Čez nekaj minut sem že zopet brezskrbno igral svojo priljubljeno harmoniko, tuji gostje so se odteščali in izginili v globino Jugoslavije. Življenje in veselje pa je nemoteno potekalo naprej. Razbrzdani burjujčiči, ki so se gostili in mastili v letovišču, pač niso slutili, da jim je veseli harmonikar podminiral njihove izkoriščevalne tendence.

Drugo skrivališče sem našel na Javorniku blizu svojega doma v gozdu nad železnico v neki podzemeljski jami, ki si jo še danes lahko vsakdo ogleda. V jamo sem nanosil smrekovih vej, da papirja ni kvarila vlaga in nanje naložil material. Ko smo zbrali nekaj 100 kg literature, smo signalizirali v Maribor, pa je prišel skriv-

nostni avtomobil. Da avto ne bi bil predolgo stal na cesti, smo naše papirno bogastvo naložili na smrekove veje. V smeri proti Dravogradu in Ravnah smo se zavarovali s stražami na kolesih. Ko se je bližal čas prihoda avtomobila, smo ob ugodnem trenutku potegnili tovor na vejah po strmini navzdol pod železniški viadukt. Avto smo že od daleč spoznali, saj je bil po dogovoru »slep na desno oko«. Ustavili smo ga in došleca nagovorili n. pr. z geslom »Uršlja gora«. Če so nam odgovorili z odzivom »pettonsko kladivo«, smo vedeli, da je vse v redu. Hitro smo naložili, avto pa se je običajno odtihotopil po enak tovor še na Rimski vrelec, potem pa je odbrzel, od koder je prišel.

Manjše količine sem moral dostikrat tudi osebno spraviti v Maribor na dogovorjeno mesto.

Velike težkoče smo imeli s spravljanjem tolikšne množine propagandnega materiala čez mejo. Bilo je treba duhovite iznajdljivosti in neuklonljive požrtvovalnosti. Z Ditingerjem sva imela z najino zadolžitvijo veliko truda in skrbi. V eni sami noči sem moral dostikrat po dvakrat iz Jugoslavije v Avstrijo. Pretežko obložen se nisem mogel dovolj spretno kretati na meji med graničarji. Laže sem nosil težje breme pozneje, ko sem bil toliko oddaljen od meje, da se mi pred graničarji ni bilo treba več umikati. Kar sem dvakrat prenesel čez mejo, sem lahko enkrat odnesel v skrivališče v našem kraju.

V tistem času je bila moja sestra Pepca kuharica pri grofu Thurnu. Grofje so v zimskih mesecih stanovali na gradu v Pliberku, poletje pa so prebili na Ravnah. Nekoč sem prevzel posebno poverljivo nalogo. V Celovcu sem moral prevzeti neki zavoj in ga še isti dan spraviti na Ravne. Ko sem dobil zavitek, sem v prodajalni za muzikalije nakupil precej not za razne inštrumente, ki so zastopani v godbi na pihala. S temi notami sem obložil vsebino zavitka in vse skupaj ovil v ovojni papir. Tako sem sumljivo prtljago zasilgural ob eventualni bolj površni kontroli avstrijskih kontrolorjev na celovškem kolodvoru in med vožnjo. Ustavil sem se v Pliberku in s paketom v rokah obiskal na gradu sestro Pepco. V grajsko čakalnico, kjer sva govorila, je prišel stari grof s svojim šoferjem Hubertom Legnerjem, guštanjskim »Ortsgruppenleiterjem« za časa okupacije. Grof me je poznal in me nagovoril. Povedal sem mu, da sem bil v Celovcu in ker je vedel, da sodelujem pri tovarniški godbi na pihala, sem še hitro pristavil, da sem v zadregi, ker ne vem, kako bi spravil carini podvrženo blago čez mejo, da bi godba ne imela stroškov za ocarinjenje, pa da imam še to smolo, da nimam carine s čim plačati, ker sem ves denar izdal za note. Gospod grof se je pokazal zelo uslužnega. Naročil je Legnerju, naj skrije note v avto in jih pelje na Ravne, kamor je bil še isti večer namenjen. S tem sta mi zelo ustregla, ker me ni malo skrbelo, kako ga bom pripeljal čez mejo. Zavitek sem dal Legnerju, sam pa sem se hitro poslovil in odhitel na vlak ter se odpeljal domov. Ko je avto prispel na Ravne, sem ga že čakal. Prevzel sem zavitek in ga nesel na do-

govorjeno mesto. Tako sta mi grof Thurn in njegov takratni šofer Legner pomagala pri širjenju komunistične miselnosti. Ko sem bil že v emigraciji, sem zvedel, da je Legner vprašal kapelnika Kostvajna, kje so tiste note, ki sem jih jaz kupil v Celovcu, on pa pripeljal čez mejo. Ker o teh notah ni nikdo ničesar vedel, so sumili, da je bila v zavoju najbrž komunistična literatura. Prišlo je celo tako daleč, da sta se morala grof in Legner zaradi tega zagovarjati na sreskem načelstvu. Sestro Pepco pa so pri grofu

Za naše gospodinje

Tokanj (sedmograška jed): četrtilogram svinjskega, četrtilograma telečjega in četrtilograma ovčjega mesa razrežemo na večje kocke, zmešamo s 4 glavami na drobno sesekljane čebule in 6 dkg na kockice zrezane prekajene slanine. Damo v 3-litrsko posodo, polijemo s pol litra vode ali juhe, dodamo žlico sladke paprike, 6 razrezanih paradiznikov (pozimj za to količino paradiznikove mezge), 8 olupljenih in na kocke zrezanih krompirjev, 2 korenčka zrezana na rezance in pol litra zluščene graška (pozimi konzerviranega, a šele proti koncu kuhanja). Pokrijemo in kuhamo na srednji vročini, solimo po okusu, serviramo v posodi, v kateri se je kuhalo. To je zelo okusna in izdatna enolončnica, ki je primerna tudi za ponovno pogrevanje. — Zadostuje za kosilo 5 oseb, če serviramo še kakšen puding ali kompot.

Navadna majoneza: En kuhan in en surov rumenjak mešamo, po kapljicah dodajamo 1 del belega olja, malo soli in kisa. Olupljen, na kocke zrezan krompir skuhamo in ohladimo, dodamo 1—2 kisli kumari, malo čebule in prelujemo z gornjim, rahlo premešamo in serviramo.

Goveji zvitek: Velik tanek zrezek iz 60 dkg govedine dobro stolčemo in solimo. Zrežemo na kocke 12,5 dkg prekajene slanine in jo sprazimo v nekoliko masti. Mast, ki jo dobimo, odlijemo v pekač. Na slanino vlijemo 3 stolčena jajca, premešamo in dodamo malo paprike. Na masti, katero smo odlili v pekač, sprazimo 12,5 dkg sesekljane čebule, da je zlatorumena. Sedaj razdelimo ohlajeni nadev (slanino in jajca) enakomerno na zrezek, ga trdno zvijemo in povežemo s sukancem. Zvitek damo na prepraženo čebulo, ga hitro opečemo z vseh strani. Nato dodamo malo juhe ali vode in paprike in dušimo tako dolgo, da postane meso mehko. Ko je pečeno, odstranimo sukance, zrežemo rolado v rezine in postrežemo s pečenim krompirjem, kislimi kumarami ali kakšno drugo solato.

Piragi (ruska jed): Zamesimo navadno kvašeno testo iz bele moke in ga pustimo vzhajati. Zmeljemo (za 1 kg moke 1/2 kg govedine) na mesoreznicah govedino. Razbelimo v kozici 3 žlice masti, svetlorumeno prepražimo 1 žlico sesekljane čebule in pol žlice sesekljane peteršilja, v to damo zmleto meso in ga prepražimo do mehkega, solimo ga po okusu in malo popramo. To ohladimo. Vzhajano testo razdelimo na deski v kroglice velike kot pest; ko so še malo vzhajale, jih razvaljamo za prst debelo in dobimo obliko kroga. Vsakega napolnimo z ohlajenim mesom, stisnemo robove, da dobimo obliko štručke. (Meso nekateri še ponovno sekljajo, da je nadev popolnoma droben. Na vsak krog damo približno 1 1/2 žlice nadeva.) Ko so vse pripravljene, so prve že toliko vzhajane, da jih lahko že pečemo. V večjo kozico damo za 1 cm masti, jo razgrejemo in v njej pečemo piragi od dveh strani; po velikosti kozice pečemo naenkrat tri ali več komadov. To delamo na štedilniku; ko so zlatorjavi, so gotovi. Postrežemo še tople, pa tudi hladni so dobra večerja. Zbrala V. H.

zmerjali z »Banditenschwester« (banditova sestra).

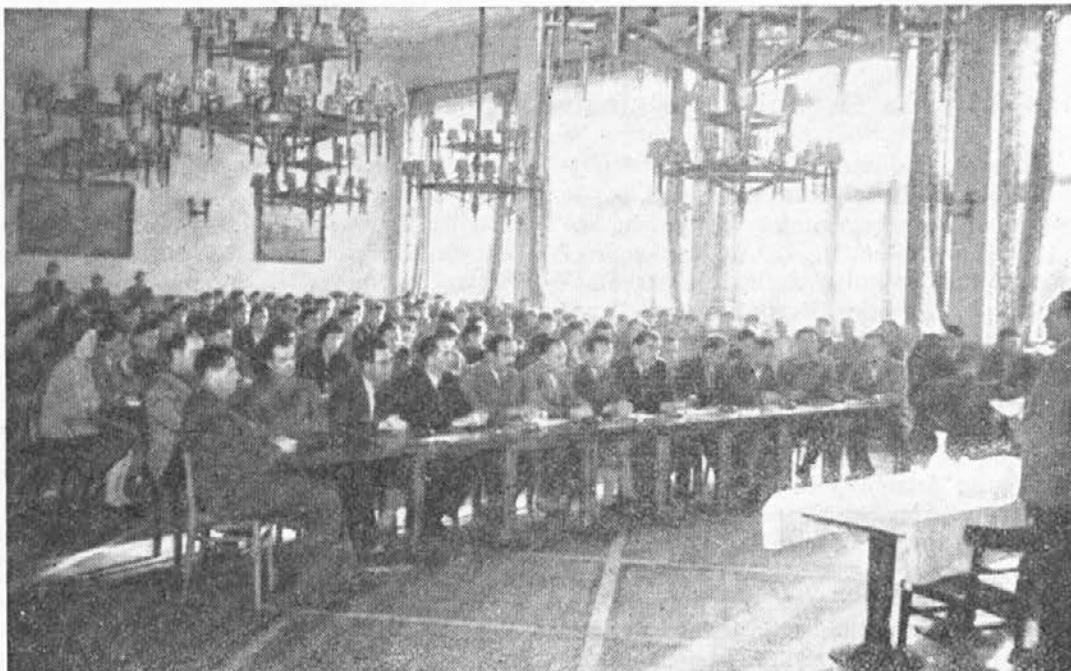
Spoprijateljil sem se tudi z jugoslovanskim orožnikom, ki je spremljal vlak na progi Dravograd-Pliberk. Bil je dobrega značaja in sva se kar dobro razumela. Sedel sem pri njem v kupeju, kjer je med kontrolo odlagal svoj plašč in prtljago. Prav tja sem spravil tudi jaz svojo prtljago — manjše količine propagandnega materiala. Če je na Prevaljah vstopila v vlak kaka višja kontrola, kot je bil moj prijatelj orožnik, sem pisma s prav posebno opasno vsebino vtaknil kar v njegovo službeno torbo, ki jo je nosil stalno pri sebi. Mož postave se je temu mojemu početju sicer čudil. Pa znal sem obrniti vse bolj na šaljivo plat in ga potolažiti. Ko je nevarnost kontrole minila, sem mu seveda pošto zopet odvezel.

Nekoč pa sem si izmislil tole: Napravil sem majhne, okoli 1 kg težke zavitke in jih po vrsti nanizal na vrstico. Ta trik sem uporabil na progi Labod-Dravograd. Ko je v Labodu zavozil vlak v temo, preden je prišla skozi vlak obmejna kontrola, sem pet takih zavitkov spustil skozi okno in pritržil na kljuko pod oknom, ki sem ga pustil odprtega. V istem kupeju je sedela neka ženska. Začudeno je opazovala moje početje in vsa presenečena vprašala, kaj počenjam. Nič preveč ljubeznivo je nisem zavrnil, da naj bo tiho, sicer bova oba zaprta, če me izda. Ženska je takoj obmolnila in molčala tudi takrat, ko je prišla kontrola in vsa preplašena obsedela v svojem kotu. Postavil sem se pred okno, pokazal kontroli legitimacijo, potem pa ribaril skozi okno obešene zavitke zopet nazaj v vagon in jih spravil v kovček, ki so ga obmejni organi pravkar pregledali. Tako sem se srečno pripeljal z materialom v Dravograd in se hitro izgubil. Le nisem bil popolnoma siguren, da bi me sopotnica ne bila opisala na kolodvoru kot potnika s sumljivo prtljago, čeprav sem se ob izstopu od nje prav kavalirski poslovil. Zadovoljen sem bil, da sem kontrolo na ta način preliščil in mi ni bilo treba pešati. Ker pač ni bila šala, včasih noč za nočjo prehoditi dolge kilometre, včasih še tudi po dvakrat v eni noči potegniti čez mejo, zjutraj pa priti pravočasno na delo. Da se mi je posrečila ta pustolovščina, je bila zgolj sreča. Ko sem o tem pripovedoval Kuharju in drugim, so me pošteno oštevali in mi strogo zabičevali, da se tako neprevidnih metod ne smem več posluževati. Poslej sem bil previdnejši.

Tako so se pri mojem političnem delu vrstili resni pa tudi zabavni dogodivljaji.

Naš znanec, kotlarski mojster Matija Gradišnik, ki smo mu rekali Tiče, je živel s svojo družino v Kefrovih mlinih na Brdinjah, ki stoje še danes skriti v dolinici ob Kotuljčici tik za Javornikom. Krog in krog je dolina obdana s smrekovimi gozdovi, vendar pa od ravenske in kotuljske strani lahko dostopna tudi po skritih poteh. Poleg dela v tovarni je Tiče s svojo ženo še počasi v mlinu, ki ga je imel s stanovanjem vred v najem, mlet žito okoliškim kmetom.

Poleti leta 1927 ali 1928 mi je Kuhar povedal, da bo prišlo v Kefrove mline več gostov, katerim bomo morali skrbeti za

Občni zbor Športnega kluba »Fužinar«

varnost in hrano. Naročil mi je, naj se povežem s Tičetom in izvršim vse, kar mi bo naročil. Tako sem prevzel tiste dni zadolžitev prav posebne vrste. Na Ravnah, na Prevaljah in v Dravogradu sem kupoval meso in vse mogoče druge prehranske artikle. Vse to sem donášal na prostor, ki mi ga je Tiče odkazal v gozdu nad mlinom. Enake naloge je imel tudi Ditinger. Razen tega sva morala takrat z Ditingerjem dosti postopati po trgu, da so naju — sumljiva človeka — imeli žandarji pred očmi in jim ni bilo treba stikati za nama. Pa tudi midva sva stražila žandarje. Pazila sva, kod hodijo, kam gredo patroljirat, da bi bila skrivnostno družbo v mlinu takoj obvestila, če bi se podali proti Tičetovi domačiji. Zlasti ponoči smo mlin stalno stražili, dobro skriti v gozdu.

Da je v Kefrovih mlinih partijska konferenca, sva z Ditingerjem bolj slutila kot vedela. Delali smo tako konspirativno, da niti vprašali nismo in tudi ni bila navada, vrtati za skrivnostmi našega dela. Udeleževal pa se ni tega zbora, ki je trajal več dni, niti Kuhar, da bi oblast ne postala pozorna, zakaj ga ni na službenem mestu.

Šele ko je bilo že vse končano in smo goste srečno spravili na razne železniške postaje, smo zvedeli, da smo organizirali II. kongres SKOJ.

Leta 1929 je bilo pod Aleksandrovo diktaturo v Jugoslaviji vedno več takih borcev za pravice vedno bolj izkoriščanega delavskega razreda, ki so se s svojim protirežimskim političnim delovanjem pred kapitalistično oblastjo tako zelo kompromitirali, da so se morali umakniti iz domovine, sicer bi jih doletela ista usoda kot toliko drugih političnih delavcev. Begunce, ki so se umaknili čez mejo v tukajšnjem okolišju, smo prenočevali na mojem domu pri Lampretu; sestra Malka jim je kuhala, jaz pa sem odgovarjal, da je imela kaj kuhati. Z denarnimi sredstvi so nas podpirali simpatizerji, ki se jim ni bilo treba boriti z vsakdanjimi gmotnimi skrbmi. Te naše politične begunce sem predajal tov. Ditingerju, ki jih je vodil čez mejo.

Leta 1929 me je Kuhar sprejel v Partijo. V SZ pa mi tega niso priznali z izgovorom, da sem premlad, v letih čistke pa v Partijo niso sprejemali. Tako sem ostal skojevec vse do leta 1937, ko so me sprejeli v Partijo v Španiji, ko sem se v prvih vojnih operacijah dobro izkazal.

V marcu 1930 so me sredi najbolj razgibanega političnega delovanja poklicali v vojsko. Sicer nisem bil posebno vnet za vojaško službo v kapitalistični Jugoslaviji in sem se hotel umakniti v inozemstvo, toda Kuhar mi je svetoval, naj odslužim kadroški rok, da se bom navadil rokovati z orožjem. Poslušal sem ga in odšel v vojsko ter služil v Plevlju pri 48. pešpolku v mitraljeski četi. Z orožjem sem imel veselje in sem si pridobil medaljo najboljšega strelca v vodu. Imel sem s seboj tudi harmoniko in sem ob večernih urah igral v oficirski menzi.

Toda tega je bilo kmalu konec. V maju 1930 so na Ravnah zaprli vse komuniste in simpatizerje, kolikor se nekaterim ni posrečilo pobegniti v inozemstvo. Junija je prejela tudi moja vojaška komanda od ljubljanskega sodišča nalog, naj me takoj aretirajo in postavijo pred vojaško sodišče. Najprej so me odvedli v Sarajevo, od tam pa v Ljubljano. Ker pa pri zasliševanjih, ki so bila v poznih nočnih urah, nisem ničesar in nikogar izdal ter ničesar priznal, mi niso mogli do živnega. Po dveh in pol mesecih so me poslali nazaj v mojo vojaško edinico. Ostali čas vojaške službe sem odslužil pod kontrolo brez orožja. Junija 1931 pa sem bil odpuščen iz vojske.

Snidenje s svojci je bilo žalostno, saj je med tem umrla moja dobra mati, stara komaj 54 let. V trpljenju in pomanjkanju je vzgojila 10 otrok in kljub vsem težkočam v svoji prirojeni in pridobljeni inteligenci znala tako vplivati na nas, da smo vsi prišli do boljšega kosa kruha, kot ga je bila deležna sama. Zdi se mi, da sem ji bil jaz prav posebno pri srcu, saj je tako srčno želela, da bi se bil vrnil in bil zopet pri njej. Toda tega ni dočakala. Dom brez matere mi je bil prazen. Tej praznoti sem se težko privadil. Napovedal pa sem

Borba proti nezgodam v Ameriki

Organizacija službe HTZ pri železarnah

Jeklarska industrija v ZDA je med najvarnejšimi industrijskimi panogami, saj je pogostost nesreč v njej celo manjša kot v tekstilni industriji ZDA. Kar zadeva varnost tudi najbolj razvita železarska industrija v Zahodni Evropi še daleč zaostaja za ameriško. Tak uspeh so dosegli v Ameriki zato, ker vodijo tam že nad 30 let nenehno pravo križarsko vojno proti nesrečam na vseh področjih življenja. Zaveš, da je mogoče to kugo naše dobe učinkovito iztrebiti, je gonilna sila preventive v Ameriki. Danes poučujejo na vseh šolah racionalno preventivo nesreč in njen najuspešnejši zagovornik je javno mnenje, mimo katerega ne more nihče. Vprav železarska industrija je med prvimi, ki je prispevala k tolikim uspehom pri preprečevanju nesreč pri delu.

Nemški strokovnjak dr. Peter Wilhelm Haurand opisuje v svoji spomenici o modernih sredstvih preprečevanja nesreč v ameriški jeklarski industriji, **kako je organizirana varnost pri delu v neki ameriški železarni z 22.000 delavci**. Oddelek za preprečevanje nezgod je eden najvažnejših v podjetju in razpolaga s sredstvi, ki omogočajo zagotovitev največje varnosti v železarni. Predsednik vrhovne uprave varnosti pri delu je eden izmed predsednikov podjetja ali pa generalni direktor železarne. On, direktor varnostnega oddelka ter šef-inženir varnosti predstavljajo možgane varnostnega aparata. Število njihovih asistentov, t. j. varnostnih inšpektorjev in inženirjev je odvisno od števila oddelkov tovarne. Na čelu vsake delovne skupine 20 do 30 delavcev, ki je najbolj prilagojena proizvodnemu procesu, je po en varnostni delegat. To je kvalificiran in izkušen mojster, ki temeljito pozna delo, katerega opravlja njegova skupina, in nevarnosti, ki so z delom v zvezi. Pozna pa tudi značaj in sposobnosti vsakega delavca v skupini. Skupino sistematično poučuje, dokler ne napravi iz nje enote, ki se povsem zaveda, kako potrebna in nujna je varnost pri delu. Na razpolago jim da najboljše varnostne naprave in osebna zaščitna sredstva ter pazi na to, da jih pravilno uporabljajo. Ti varnostni mojstri ne opravljajo nobenega drugega dela kot to, da skrbijo za varnost svojih delavcev na tak način, da povežejo varnost ljudi z varnostjo proizvodnih postopkov. Tako je zagotovljena varnost osebja in varna proizvodnja ter s tem tudi večja storilnost dela.

Takih varnostnih mojstrov je v navedeni železarni nad 850. To je elitni zbor, ki tvori jedro varnostne organizacije. Vsi ti mojstri prejema razen mesečne plače še posebne premije, porazdeljene sorazmerno z manjšanjem števila nezgod v njihovih oddelkih.

Na vsak oddelek v železarni, ki šteje 300 do 1000 ljudi, pride po en varnostni inšpektor ali inženir. Ves ta varnostni aparat je živ in vedno buden organizem, ki uporablja za preprečevanje nesreč vse izsledke, katere mu redno pošilja varnostni laboratorij. Ta podrobno zasleduje vse, kar je v zvezi z varnostjo človeka in njegovega dela: raziskuje vire nevarnosti, anketira in analizira nesreče in njihove vzroke, raziskuje tudi vsako nezgodo, ki je zadela naprave, stroje, orodje, končne izdelke in drugo, izračunava socialne in gospodarske posledice vsake nesreče ter določa pogostost in resnost nesreč teh meril, ki predstavljajo barometer varnosti. Poleg tega varnostnega aparata je v železarni zaposlenih še 12 zdravnikov in 80 diplomiranih polničark. V podjetju je tudi 5 tovarniških lekarn. Vseh skupaj je torej okrog tisoč uslužbencev, ki skrbijo samo za varnost in zdravje zaposlenih v železarni.

Analize in računi železarne so pokazali, **da je proizvodnja brez preprečevanja nezgod slab posel in da se nobena investicija ne izplača tako kot prav preventiva nesreč. Zato imajo v tej železarni investicije za izboljšanje varnosti pri delu prednost**. Generalna direkcija železarne ima preventivo za najvažnejšo nalogo podjetja in jo je temu primerno organizirala in opremila. Samo za plače osebja varnostnega aparata izdaja železarna na leto pet milijonov dolarjev. »Mi nismo nobeni utopiisti. Delamo in ukrepamo po dolgoletnih izkušnjah in nič ni bolj prepričljivo kot dejstva,« je izjavil varnostni direktor navedene železarne.

Naj bi ta dejstva — neverjetno visoka stopnja varnosti pri delu, ki jo je dosegla ameriška industrija v splošnem in še posebej v železarnah — dala našim podjetjem še večjo pobudo za še ostrejšo borbo proti nezgodam pri delu, izkoriščajoč uspešne ameriške metode, prilagojene našim razmeram in možnostim.

(Iz revije »Delo in varnost«, števil. 10-11, leto 1956.)

neizprosni boj vladajoči kliki, ki ni dala živeti malemu človeku. Saj je bila taka žrtev tudi moja mati, ki je pretočila nešteto grenkih solza, ker nam otrokom ni mogla nuditi tega, česar smo bili potrebni. Nešteto krat je ostala lačna, da smo se mi otroci za silo najedli. Stalno pomanjkanje je bilo glavni vzrok, da je razmeroma hitro oslabela in nas zapustila.

Nekaj dni po prihodu iz vojske sem šel vprašat v tovarno za delo. Direktor me je zavrnil, da sem politično sumljiv in zaradi

tega dela ne dobim. Kaj pa sedaj? Očetu, ki je itak živel v pomanjkanju, vendar nisem mogel ostati v breme. Šel sem na grad Ravne ter prosil za delo grajskega vrtnarja Leša. Sprejel me je za vrtnarskega delavca, kjer sem delal za 20 din dnevno.

Komunistična partija, ki je bila leta 1930 na Ravnah popolnoma razgnana, ob mojem povratku še ni začela delovati. Ditinger se je komaj vrnil iz zapora, okoli 10 partijskih delavcev pa je bilo v emi-

graciji. Tisti, ki so ostali doma in oni, ki so se drug za drugim vračali iz zapora, so bili preplašeni in se še niso znašli. Pokrenil sem, da sva se z Ditingerjem sestala. Prvi sestanek sva imela v gozdu nad vrtnarijo in razpravljala, kako bi zopet začela z delom. Ditinger mi je dal neki naslov v Celovcu, po katerem sem dobil vezo z ilegalnimi komunističnimi delavci in od njih direktive za delo. Takoj sem ustanovil celico na gradu in v tovarni. Naša glavna naloga kot obmejna celica je bila zopet prenašanje literature iz Avstrije in odpravljanje v notranjost države, kar smo vestno opravljali. Naše ljudi smo vrinili v razna društva; tako smo bili obveščeni, kaj se v njih dogaja.

Pri vrtnarju sem delal nekaj čez šest mesecev. Imel sem tam dva dobra tovariša. Kot delovodja je bil istočasno zaposlen tam vrtnar Luki Šater. Bil je sin tukajšnjega jeklarja, zelo bistroumen, izredno načitan in kar je bilo največ vredno — iskren prijatelj. Kot vrtnarski delavec pa je delal tam še Anza Jastrovnik, ki mi je pomagal pri vsem mojem političnem delu. Luki sicer ni bil član SKOJ, pač pa simpatizer našega pokreta, tako da mu zadev, ki se niso tikale naših članov in skojevcev, nismo prikrivali in tudi ni nikoli ničesar izdal. Bil je včlanjen pri Sokolu in nam zvesto prenašal vse važnejše društvene sklepe.

Ker sta bila moja sodelavca z mano, sem v sami vrtnariji lahko pripravil prav dobro skrivališče za shranjevanje propagandnega materiala. Tople grede, ki so spodaj založene z menjajočimi se plastmi listja in gnoja, smo priredili za najidealnejša skladišča. Odstranili smo listje in gnoj in namesto tega spravili v nastale luknje literaturo, ki smo jo skrbno zavili v posušene svinjske mehurje in zajčje kože, da ji vlaga ni mogla škodovati. Na vrhu je prav lepo uspevala vrtnina, pod njo pa je varno čakala napredna literatura na nadaljnjo odpremo.

V našem na videz brezskrbnem življenju so nas od časa do časa motili obiski žandarjev. Nekajkrat so našo sobo premetali od vrha do tal, a vedno brez uspeha. Razen vse mogoče vrtnarske šare in semenja so iztaknili nekaj povsem nedolžnih knjig, ki sta si jih Luki in Anza izposojala v Malgajevi knjižnici. Razume se, da so prihajali le zaradi mene, saj so me stalno nadzirali, pa mi niso mogli ničesar nartiti, saj sta jim Anza in Luki dopovedovala, da se zanimam le za delo, da se zopet za silo oblečem. Prihajali so vsaj na videz tudi bolj miroljubno. Zanimali so se za lepo oskrbovane tople grede, v katerih je že v zimskih mesecih bujno odganjala razna zelenjava. Če so lepo uspevajočo berivko le preveč hvalili, je Anza namignil Lukiju, naj jim postreže s propagandno solato, kakor smo v svojem žargonu imenovali tisto, ki je rastla nad literaturo, potihoma pa dostavil: »Naj se je našrejo, vrage! Mogoče jim pa paralizira njihovo jezo do našega revolucionarnega podviga!« Napulili smo polne košarice, vajenec pa je odnesel Mežnarjevi in Pajenkovi ženi, vsaki dober kilogram izvrstne solate. Toda na meni osebno se je Anzov recept o paralizaciji kaj slabo obnesel.

(Dalje prihodajič)

Planinski svet, ti si moj raj

Moja mati se je priženila s Suhega vrha, slabo uro hoda od Šentanela. Bledo se še spomnim, kako je od časa do časa vsaj ob veliki noči prihajala njena mati — moja babica na obisk k nam. Bila je visoke rasti, leta pa so jo ukrivila, da je izgledala ko upognjeno kosišče, ko se je prikazala na lesi vrh gorice. Njen korak je bil počasen, dostojanstven, obraz suhljat in preprežen s stoterimi gubami in vedno, odkar sem jo poznal, je nosila dolg predpasnik, ki se je svetlilak v bakreno rjavi barvi ter čudno šumel, ko da je iz kovine. Nikdar ni vnaprej najavila svojega prihoda in ko sem jo tako sključeno zagledal na vogalu bajte, sem se brž skrtil za sajasto dimnico. Bilo mi je morda štiri ali pet let, pa sem moral ob nedeljah še ostajati doma, ko so drugi odhajali k zorni maši. Vrata v dimnico so bila nizka, vsa lesena in so nemarno cvilila ter opletala kot na pol odtrgana čeljust, obešena na vegasti steni. Za vrati je bilo moje temno skrivališče. Počepnil sem za hlođ, ki je stal tam, odkar pomnim, ter predstavljal klop, kamor so sedali berači, katerih tiste dni ni manjkalo.

Babica je prišla skozi vežo skoraj nelišno. Pred vhodom v dimnico je obstala ter se zazrla na lesene križe na podbojih vrat, ki so viseli tam morda že sto let. Takih križev je bilo nad vsakimi vrati vse polno, vsako leto jih je namreč prvi hlapec nabijal nad vrata za tri kralje, pa so bili neki že tako sajasti, da si komaj še razločil oblike.

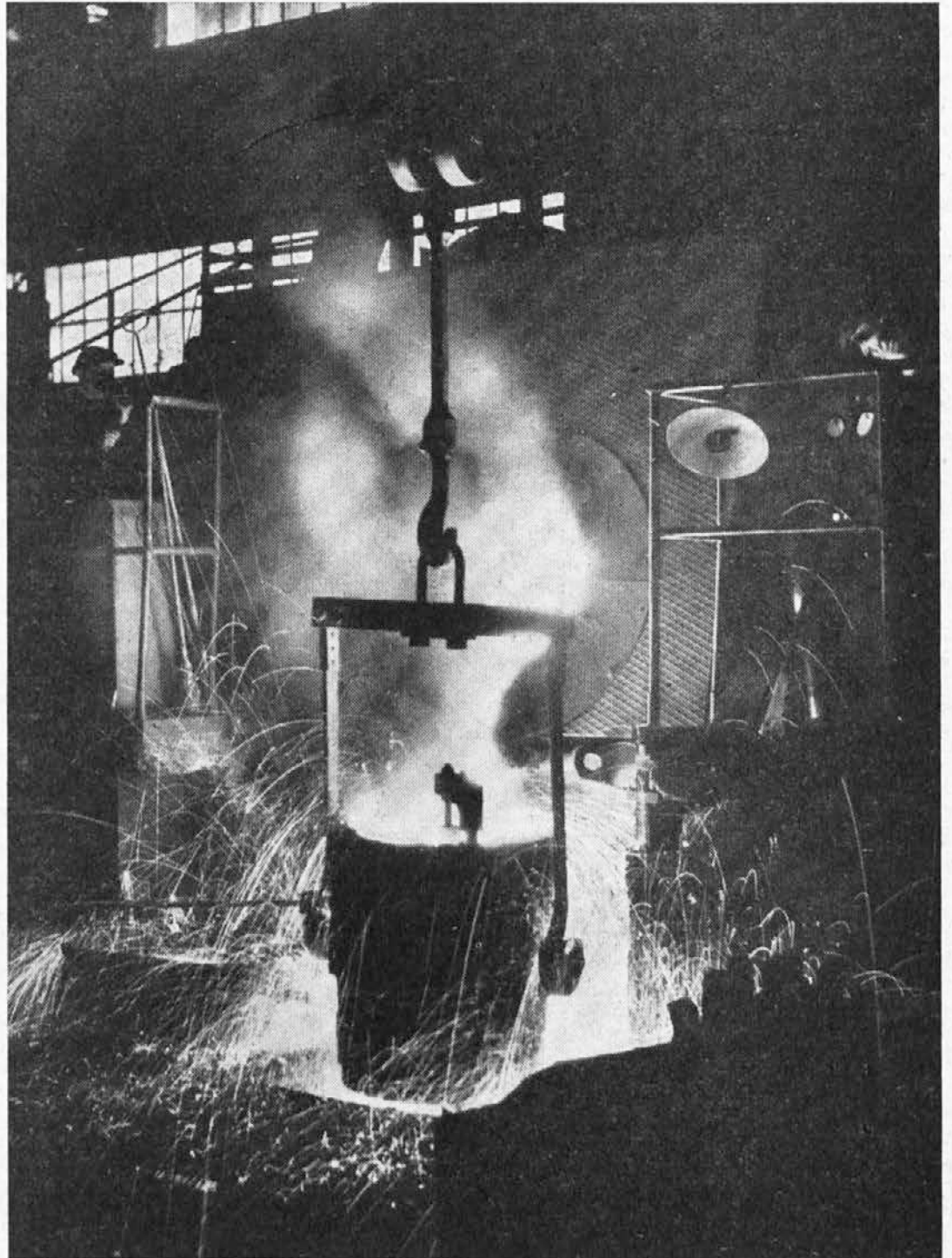
Babica se je še bolj sklonila in počasi dostojanstveno stopila. Izza vrat sem videl samo njeno sloko postavo, njen obraz pa je tičal v gostem dimu. Sklonila se je še bolj. »Mica, kje pa je Tévžej?« je odgovorila mater, ki se je sklanjala nad mlincem, »imam štruc za njega,« je dodala in me iskala z očmi v mračni kuhinji. Običajno smo pri nas jedli vse leto črn ržen kruh, le o božiču je mati nasula v testo kumino, pa je veljal ta kruh za delikateso in dobil tudi posebno ime »miznek«. Mizneka nisem nikoli maral, ker mi je bil zoprni okus po kumini, pa mi je oče, ki me je imel zelo rad, odrezal kos belega kruha — »štruc« smo mu rekli. Štruc je bil višek dobrot. Babica je vedela in kadar koli je prišla, je prinesla s seboj štruc. Nezaupno sem prilezel izza vrat in se ji z negotovimi koraki bližal. Ko pa me je hotela ujeti za roko, sem se ji izmaknil, stekel k materi ter se je krčevito prijel za janko. Babica me je bodrila: »Si pa dr tak šikan pobej.« Ta pohvala pa me ni kaj mnogo ohrabrila, bolj ponujeni štruc. »Mica, za gospojnco ga pa na bajto priženi grede, ko greste na Brinjevo goro.« Tako je opomnila mater. Pograbil sem štruc in zbežal s plenom na »pungrat«, potem pa se nisem več prikazal v kuhinjo.

Prišla je gospojnica, 15. avgust. Lep jasen poletni dan se je porajal izza počesanih macesnovih vrhov, kjer je že sililo poletno sonce skozi jutranjo meglo, ko me je mati budila iz sladkega spanja: »Na Brinjevo goro gremo, pa k babici,« mi je ponujala. V hipu sem bil iz postelje in že tudi pri vodi, kar je bilo največje čudo,

saj je minil le malokateri dan, da nisem bil tepen, ker se nikakor nisem mogel sprijazniti z večnim umivanjem. Nategnil sem tričetrtinske hlače, oče mi je posadil na glavo klobuk s krivci — na to je on mnogo dal. Zvonovi so zazvonili, da je odmevalo od Pece in duh pokošene otave je dražil nosnice, ko sem prvič odhajal na Brinjevo goro. Kako sem hodil celo dolgo pot prek Suhega vrha, se ne spomnim več do potankosti, neizbrisno pa mi je ostal v spominu trenutek, ko sem izpod klanca zagledal Brinjevo goro, ki se je zlatila v razkošnem poletnem soncu.

Na gori je bilo žeganje in brnenje zvona je prodiralo skozi smaragdne borove krošnje. Prevaljski »pleh« je nastopil pri procesiji. Njihov bas je v nekih disonancah izzivalno izstopil ter mogočno odmeval v tolstovrških fratah. Stal sem pod goro ter z odprtimi usti zijal v ta čudni

svet. Opojni vonj planinskega cvetja, ki ima ravno na Brinjevi gori tako oster duh, me je nekako opijanal. Znašel sem se v tej zamaknjenosti pred razpelom ob vznožju gore, kraj žitne jase. Oče je začel moliti rožni venec, njegov glas pa me ni predramil in ko sem le še zijal tja gor, je oče zgrabil moj klobuk in mi ga snel. »Moli!« me je pozval in kazal na sliko pod razpelom, kjer je ljudski umetnik upodobil Kozma in Damijana, ko zdravita bolnika. »Moli za zdravje,« je ponovil. »Bog vam daj zdravje,« je pritegnil s stiskajočim glasom slepec, ki je ždel ob vznožju vegastega razpela, da je bilo videti, kot da on nosi poleg svojega gorja še križ z vsemi svetniki in vsem gorjem vred, ki je na njem namalano. Mati mi je stisnila v dlau petdesetparsi kovanec, da ga podarim beraču. »Nate,« sem izkolcal in molil kovanec nesrečniku. Slepe oči, iz katerih so venomer lile solze, so se zapičile vame in v hipu sem bil oropan vse lepote. Plašno sem se stisnil k materi in med molitvijo

Visokofrekvenčna peč — mali agregat velikih kvalitet

silil vanjo: »Mati, zakaj pa ta možički, ali ne vidi?«

Od takrat sem vsako leto obiskal Brinjevo goro, vendar nikoli več na žeganje.

Kako leto kasneje me je oče vzel s seboj na Strojno na Urhovo žeganje. Strojanci začnejo žeganje pri Žirovniku, končajo pa ga pri Janežu. To sem izvedel šele kasneje. To pot sem pil medico in vanjo namakal štruc. Medica je veljala kot neke vrste božanska pijača — ki pa zna biti baje nevarna. Ko sem pred nekaj leti obujal spomine na Urhovo žeganje, mi je Lužnikov Luka zatrjeval, da se je v starih časih šentanelski fajmošter po pravici razhudil nad to pijačo. Bojda je bila ravno ta pijača kriva in pa ples na Janeževem gumnu, da so vsako leto za Veliko noč Strojanci masovno prihajali na svet — sedaj ko pa te pijače ni več dobiti, je prirastek enakomeren, kriv pa je samo še koroški temperament.

Vsako jutro, ko je sonce vzhajalo, je najprej pordečilo grebene Peca in Uršlje gore. Večerno sonce pa se je skrilo za Škarjami. Peca mi je kazala temačni obraz dan za dnem in vedno, kadar sem pasel, sem napanjal oči, da morda le opazim špiljo, kjer domuje Matjaževa vojska. Razbite skale so risale skrivnostne sence in tam, kjer svet pada proti Žerjavu, je videti, ko da stojijo na pobočju možički s temnimi obrazi in svetlimi kučmami. To je Matjaževa vojska, sem si mislil. Ko sva čez nekaj let z očetom vozila sadje in murke v Črno na semenj, sem si te možičke od blizu ogledal. Bili so pa le skalnati obeliski, ki se samotno vzpenjajo proti nebu.

Na nasprotni strani doline štrli v nebo balkonu podobna pečina in prav razločno sem opazil ograjo okoli nje — Volinjak. Ta svet se mi je zdel še posebno skrivnosten, ker je po vsakem dežju prav tam vstajala mavrica. Oče je trdil, da je tam konec sveta. Ko sem v partizanih hodil prvič tam, sem se skoraj prepričal, da je tako, komaj smo se izmuznili iz objema smrti.

Na Peco sem prvič prišel po letu 1941. Z nekaj kolegi dijaki smo jo ubirali mimo Rehta skozi macesnove gaje proti Uletovi koči, od tam smo rinili še v Toplo h Končniku. Ta podvig pa nas je skoraj stal nesrečo. V temi smo po gamsovih stezah zašli v prepadni teren in smo se komaj izvlekli. Ta večer sem si za večne čase zapomnil, da so markacije na poteh zato, da kažejo planincu pot. Ta nauk mi je kasneje zelo prav prišel.

Svet Samorastnikov mi je dolgo ostal zaklenjen. Bilo mi je že nekako trinajst let, ko sem prvič stopil na Uršljo goro. S prijateljem Pavlijem sva počitnice preživljala skupaj, pa sva med drugimi šla še na Uršljo goro in grede še k Roku na Sele ter mimo Dulerja na požirek Kotuljske slatine. Lansko leto sem to pot ponovil, le da v obratni smeri prek Poštarskega doma. Prijeten sprehod do Poštarskega doma na Selah se sprevrže v naporno turo, kjer vodi pot naravnost navzgor, potem pa ves čas po grebenu do podvrha Uršlje. Pot vodi skozi pravo džunglo med gamsi in srnami sredi bogatega planinskega cvetja. Človek kar verjeti ne more, koliko lepot skriva ta zakotni

planinski raj. Trije dnevi za pot od Slovenjega Gradca preko Sel, Uršlje gore, Plešivca, Jankovca, Volinjaka tja do Mežice so trije dnevi toplega doživljanja. Pritlikavi Plešivec kar ne pride do izraza v senci svoje mogočne sosede Uršlje. Kakor pa je pritlikav, pa je prisrčen. Razčlenjeni greben daje prijetno zatišje pred vetrom, pri tem pa je izpostavljen soncu ves dan in v skrivnostnih kotanjah, katerih na grebenu ne manjka, kar kuha. Prijazni oskrbnik pri Križanu te pogosti in poln miru se odpraviš po zložni poti domov. Takih kratkih enodnevnih izletov je še polno. Če zaviješ na Godca in naprej v desno, se znajdeš med dišečimi preprogami planinskega vresja, ki v debeli plasti prekrivajo ves Jankovec. Pot te najprej vodi mimo skritih livad, ki so na gosto posejane s solzicami, nato pa skozi hoje v gozd. Iz mladih hojevih debel se cedi v zlatih kapljicah smola, ali pa visi na njih prekrita z nežno kožico. Če pritisneš na kožico, se prikaže kapljica zlatorumene dišeče hojeve smole kot mentolov sladkor.

Sam greben in vrh Jankovca je romantičen v zeleni obleki z nizkimi krivenčastimi borovci, med njimi pa sipa poletno sonce šope zlatih žarkov. Svet je toliko odmaknjen od vseh naselij, da grobno tihoto moti le lahni šum vetra in ptičji vrvež. Le tu in tam se začuje udarec ali umirajoči ropot iz rudnika kot daljni spomin. Zapuščena kmetija daje okolici svoj poseben prizvok. Bujno cvetje na planinskem pašniku te izvabi, da se za trenutek pomudiš ob robu gozda in dihaš medeni vonj. Moja prva pot na Jankovec je bila doživeta in nič manj, morda še bolj mogočno kot moj prvi vzpon v severni triglavski steni. Tam kjer sem včasih mislil, da je konec sveta, tam se pričinja drugi obroč planin. Na Smučarski koči se založiš, potem pa jo lagodno ubiraš po nadvse prijazni poti v smeri do Slemenca. Če se nameniš na to pot za prvi maj, ti tega ne bo žal. Bujna pomlad, ki v dolini sili iz zemlje, se na vrhovih komajda poraja. Snežna odeja še pokriva greben in teloh sili med kopicami na dan. Pot se spusti zopet v dolino, nato pa v lahnem loku zavija h koči na Smrekovcu. Mlado majsko jutro se prikrađa izza vrha Smrekovca, ki je še v belih preprogah prekrit s snegom. Kuštravi viharник podrhtava v jutranjih sapicah kot skrivnostni polnočni vasovanec, ki je zadremal sredi temačne rebri, pa hoče sedaj ubežati bodeči sončni svetlobi.

Raduha, vsa zasnežena, pa žari v tisoč migetajočih lučkah na ivnatih drevesnih kronah. Pomlad vstaja veličastna in razsipna, ptičji spev zadoni med košovem in tisoči glavnic otožnih narcis se v lahki jutranji sapici pobožno priklonijo Vesni v pozdrav. Dve postavi sta negibno obstali sredi temačne rebri, dvoje rok se je sklenilo, dvoje src vzdrhtelo in ustnice neslišno šepetale v božajoči piš vetra: »En sam trenutek življenja, da sem te spoznal in večna ti zahvala domovina!« S Smrekovca te vodi zložna pot proti Loki, kjer se v prijazni koči okrepečaš za zadnji vzpon na vrh Raduhe. Burja strupeno brije in rdeči lica, sneg se vrtinči v demonskem plesu in se meče z nekako divjo naslado v hladne prepade pod severno

steno Raduhe, ki še vedno mrzlo strmi tja proti Olševi, kot da svoji kepasti sosedi zavida ozelenela brda v južnem soncu.

Julijsko sonce je pregnalo zimo tudi z najvišjih vrhov kamniških mogotcev. Avtobus te neusmiljeno iztovi v Črni, potem pa pot pod noge in v dobri uri si pri Pucu, čez dve uri pa se že krepčaš v Solčavi. Ko se vzpenjaš proti Koprivni, se ti dozdeva, ko da se je svet postavil pokonci in še tako idealna linija te ne reši potnih kapljic, dobro je le, da to ne traja več kakor pol ure. Od tu naprej se vije zložna pot na Sedlo med Raduho in Olševo. Ravno pod vrhom postaneš in se pokrepčaš ob bistrem studencu, potem pa še nekaj korakov in pot zavije na drugo stran proti Solčavi. Božanski pogled se ti odpre v dolino in tja proti Grohatu ter na drugo stran proti Kamniškim planinam. Utrujenosti ne čutiš več, ko stopaš po vijugasti z nežnimi smrekovimi iglicami posuti poti. Če imaš srečo ter v Solčavi ujameš avto, še istega popoldne prispeš vsaj na Okrešelj ali pa celo na Kamniško Sedlo. Sicer pa imaš mnogo izbire. Iz Logarske doline si v slabi uri na Klemenškovi planini, kjer v kar najbolj domači planinski koči prespiš in zjutraj nadaljuješ pot čez Škarje na vrh Ojstrnice ter čez Korošico sestopaš na Robanov kot, ali pa greš v desno čez Planjavo, čez Kamniško sedlo ter se preko Okrešlja vračaš v Logarsko dolino. Ako pa imaš pot v Ljubljano, si pa tudi v petih urah tam. Najdejo se tudi fantje »od fare«, ki se v Solčavi zasučejo na levo in v istem popoldnevu preko Robanovega kota vstopijo na Korošico — pa ja ne brez luči ali vsaj mesečine, da o sestopu v takih razmerah ne govorimo.

Alpski svet tod in v Julijcih je raj za plezalce, pa če se utaboriš na Korošici, na Okrešlju ali Kamniškem sedlu ali pa kar v bivaku pod steno Ojstrice. Povsod imaš le streljaj, pa si že v steni.

Zašli bi predaleč, če bi obravnavali še zlatorogovo kraljestvo — morda kdaj drugič. Vodi pa nas misel: spoznajmo najprej naše bližnje gore, naš rodni kraj. Niso to gorski velikani, ki kipijo mračno proti nebu, ne, skromno dremuckajo na gosto posejani in z bujnim zelenjem pokriti od Podjune do Pohorja. V svojih nedrih skrivajo bogastvo — tja so se zarili mežiški in leški rudarji, v njihove zelene grive so se zagrizli olcarji in furmani. Ko pa v globačah zamre zadnji odnev tovarniške sirene, zaživijo samotne gorske poti. Pobožno kot v svetišče se vračajo sinovi v materina naročja — planine.

Inž. Mitja Šipek

EGIPT

je površinsko dvakrat tako velik kot skupna Nemčija (994 tisoč 300 kvadratnih kilometrov). — Toda od vse te velikosti Egipčani vsaj sedaj še nimajo nič takega, kajti večina površine je puščava. Do nedavna so obdelovali le drobce tega — okrog 40.000 kvadratnih kilometrov in na tem malem vrstu se je n. pr. leta 1940 gnetlo kar 16 milijonov ljudi — torej več ko 450 na kvadratni kilometer. Od tedaj so pri ljudeh napredovali menda že do 22 milijonov. Že takrat so bili najbolj gosto naseljena dežela na svetu, danes pa je to najbrž njihov največji problem.

Jeklenke, ventili, gorilniki, rezalniki

KAKO MORAM RAVNATI S PLINSKIMI JEKLENKAMI?

1. Vsaka plinska jeklenka mora biti med delom nekje pritrjena. Če pade na tla, bo nekoga poškodovala, pa tudi njena armatura se bo pri tem pokvarila.
2. Jeklenka ne sme biti nikoli premočno segreta. Vsaj 3 metre naj bo odmaknjena od vsakega ognja.
3. Izpihaj ventil, preden nanj pritrdiš ostale naprave! V njem je vedno prah, ki zamaši ozke prehode.
4. Ventile odpiraj počasi z roko, brez sile in klešč! Če se jeklenka odpira z natičnim ključem, ga nikoli ne odnesi s seboj!
5. Razhlajenih ventilov, ki so že pokriti z roso ali srežem, ne ogrevaj s plamenom, ampak le z vročo vodo!
6. Zapri ventil, kadar ne rabiš več plina!
7. Ventil izpraznjene jeklenke tudi dobro zapri in ga takoj pokrij s kapo, ki spada k jeklenki!
8. Vsak kvar, ki ga opaziš na ventilu, javi takoj mojstru. Če ga ne more popraviti, vrni jeklenko skladišču in zahtevaj drugo!
9. Ventilov kisikovih jeklenk ne prijemaj z mastnimi rokami! Mast se pri dotiku s stisnjenim kisikom rada sama vname in povzroči požar ali pa tudi eksplozijo.
10. Dissous plinske jeklenke naj vedno stoje pokonci! Lahko so malo nagnjene, ležati pa ne smejo, ker bi iz njih odtekal aceton.

KAKO MORAM RAVNATI Z REDUKCIJSKIMI VENTILI?

1. Vsak tehnični plin mora imeti svoj redukcijski ventil. Zamenjave so nedopustne in nemogoče, ker imajo ventili jeklenk različne priključke.
2. Redukcijskega ventila za kisik ne prijemaj z mastnimi rokami!
3. Spoj med jeklenko in redukcijskim ventilom mora biti tesen. Pazi na tesnilo! Plin, ki bi uhajal, je drag, aceten pa je tudi gorljiv in eksploziven.
4. Pri odpiranju jeklenke mora biti redukcijski ventil vedno zaprt in regulirni vijak do kraja odvit.
5. Privijaj regulirni vijak šele takrat, ko prvi manometer že kaže pritisk! Privij ga le toliko, kolikor resnično potrebuješ!
6. Če je jeklenka zaprta, mora biti tudi regulirni vijak do kraja odvit, da se razbremeni membrana.
7. Ohišja razhlajenih redukcijskih ventilov, ki je že pokrito z roso ali srežem, ne ogrevaj s plamenom, ampak le z vročo vodo!
8. Vsak kvar, ki ga opaziš na redukcijskem ventilu, javi takoj mojstru! Le strokovnjaki smejo popravljati te občutljive naprave.

KAKO MORAM RAVNATI Z GORILNIKI IN REZALNIKI?

1. Šobe gorilnika za plamensko varjenje in šobe rezalnika za rezanje železa morajo vedno ustrezati debelini materiala. Pazi torej na njihovo oznako in upoštevaj dana navodila!
2. Pravilen plamen zahteva pravilen pritisk kisika! Uravnaj ga po danih navodilih, ko je ventil na gorilniku ali rezalniku odprt. Prav tako mora vsaki debelini reza ustrezati pravilen pritisk kisika, ki mora biti skladen z velikostjo rezalne šobe.
3. Kadar prižigaš gorilnik ali rezalnik, odpri najprej ventil za kisik, nato ventil za aceten in šele sedaj prižgi nastalo mešanico na žarečem oglju. Pravilna množina kisika je dana s pritiskom, množina acetilena pa reguliraj kasneje po sliki plamena.
4. Gorilnike in rezalnike ugašaj v obratnem redosledu: najprej zapri aceten in nato še kisik.
5. Vse matice morajo biti na gorilnikih in rezalnikih dobro privite, sicer injektorji ne delujejo pravilno.
6. Če gorilnik ali rezalnik žvižga, gori plamen odznotraj. Takoj zapri oba plinska ventila, spravo pa ohladi v mrzli vodi. Bodi hiter, da se medenina prej ne raztali!
7. Če gorilnik poka, postopaj prav tako!
8. Zamašene šobe čistí le z lesenimi klinčki ali pa s specialnimi svetri, če so le-ti garnituri gorilnika ali rezalnika priloženi!
9. Vsak večji kvar, ki ga opaziš na gorilniku ali rezalniku, javi takoj mojstru! Le strokovnjaki znajo popravljati to občutljivo orodje.

KAKO MORAM RAVNATI Z GUMIJASTIMI CEVMI?

1. Nove cevi pred uporabo izperi z vodo ali pa jih vsaj izpihaj, da odstraniš ves prah!
2. Cevi, ki so že nataknjene na tulce, ne veži z žico, ampak jih pritrdi s sponkami!
3. Ne zamenjaj cevi, ki so namenjene kisiku, s cevmi, ki so namenjene acetilenu! Ločiš jih že po različni barvi in po premeru notranje odprtine.
4. Ščiti cevi pred iskrami in žarečimi odrezki, ki padajo na tla, ker se guma rada vname. Tudi ne hodi po njih in jih ne vleči po hrapavih tleh!
5. Luknjičava mesta previj z izolirnim trakom, močneje poškodovana pa izreži in oba dela spoji z železno cevko istega notranjega premera!
6. Če gumijasta cev gori, zapri takoj oba plina in plamen bo takoj ugasnil. Z vodo in teptanjem se plamen ne da pogasiti!
7. Gumijaste cevi je treba vsaj enkrat na mesec oprati z milnico, da se odstranijo saje in druga nesnaga.
8. Cevi za rezalni kisik so navadno pod visokim pritiskom. Priporočljivo je torej, da jih prej preizkusiš na trdnost in tesnost, tako da jih pod istim pritiskom vtakneš v vodo.

Inž. Leo Knez

KOŠEJ

Od hiše do hiše je hodil čuden mož. Ni bil ne velik ne majhen, ni bil še star, mlad pa tudi ne, ni bil bogat, siromašen pa spet ne. Nihče ni vedel, od kod prihaja in katera pot bo ga spet pobrala. Otroci so ga imeli radi, saj je bil vedno dobre volje.

Ta mož pa se nikoli ni ločil od majhnega, ličnega koša. Menda je še jedel z njim, menda je še spal z njim. Tako so vsi rekali: »Košej gre! Košej gre!« Ali pa: »Košej je povedal, da se je na Meži podri veliki most, ker je šla mravlja čezenj. « Košej je bil namreč zelo nasukan in je dal tiho le takrat, ko je spal. Celo zaplesal jim je včasih, pel pa je sploh čudno rad. Takole je najraje zapel:

»Daj mi pogačo,
zlati mož,
pa ne dam ti jaz svoj koš...«

Nihče pa ni smel pokukati v njegov koš. Skrbno ga je pokrival z veliko, rdečo haderco, ki jo je čvrsto privezal.

Kadar se je prikazal, se je razvedelo tako hitro, kot bi na pisiker udaril. Otroci so se hitro zbrali okrog njega. Košej pa je začel:

»Ti se rad cmeriš, ali ne, Anzej? Cmere nobeden nima rad...« Potem je trikrat zamahnil proti dečku in govoril: »Cmera, cmera, mila Jera — smuk v koš!« Naredil je z roko, ko da je nad dečkovo glavo nekaj zgrabil, hitro potisnil v koš in ga brž spet pokrtil.

Nato je stopil k drugemu.

»Čul sem, da se ti večkrat zlažeš... Ej, Tonej, Tonej,« je Košej zmajal z majhno glavo. Potlej pa je spet lovil z roko: »Grda laž, črna laž — smuk v koš!« In Tonejeva laž se je že zvijala v njegovem košu.

Tretjemu je vzel bahaštvo, četrtemu grd jezik, petemu pa je stlačil v koš lenobo. Nazadnje je Košej rekel: »Tako. Koš je poln. Na pot moram...«

»Ostanite še, ostanite!« so prosili otroci.

Košej pa je zmajal z glavo: »Moram. Koš je poln. Kadar pa je koš poln, moram v svet... Če boste odslej pridni, bom drugič lahko bolj dolgo ostal pri vas...«

Že je zavihtel koš na rame in se odpravil po cesti. Otroci so ga pospremili. Košej je hodil spredaj, otroci pa v gruči za njim. Ko so prišli do mostu zunaj vasi, se je Košej še enkrat ustavil in obrnil: »Otroci, zdaj se pa vrnite... Odneseš bom te vaše grehe daleč, daleč v svet. Od tam ne bodo več našli k vam. Vi mi pa obljubite, da ne boste medtem kje drugih pobrali...«

»Obljubimo!« so rekli otroci. »Srečno, stric Košej!«

Košej je tudi otrokom želel srečo, nato pa se je odmajal dalje. Stopal je počasi. Upognil se je pod košem ko drobna veja pod snegom...

»Gotovo težko nese,« so menili otroci, ki so gledali za njim. »Res moramo biti pridni, da mu drugič ne bo več treba v svet. Tako žalostno je, če ga ni...«

Potem so vsak dan čakali, kdaj se bo vrnil.

Leopold Suhodolčan

Starejši in uvežbani sodelavci, poučite novo sprejete in jih tovariško opozorite na nevarnost na delovnem mestu! Predvsem jim povejte, kako naj se varujejo pred nesrečo pri delu

Roman Kogelnii:

ZA BOLJŠI USPEH DELA

Praktično izobraževanje vodilnih kadrov (PIV)

V prvih povojnih letih so skoraj vse dežele preživljale dobo obnove, kateri je sledila v državah, ki so bile pred zadnjo svetovno vojno več ali manj agrarnega značaja, doba elektrifikacije in industrializacije. To pot je med prvimi v svetu po tej vojni ubrala naša država. Z izvajanjem te naloge, katere cilj je jačanje lastnih moči ter s tem odstranitev odvisnosti, so posamezne države oziroma narodi prav kmalu uvideli tudi potrebo po medsebojnem zblíževanju, sodelovanju na raznih področjih dela ter menjanju izkušenj. V tem oziru je prav gotovo zelo dobro odigrala svojo vlogo OZN, v okviru katere deluje več organov oziroma inštitucij, kot n. pr. Varnostni svet, Socialni svet, Ekonomsko-gospodarski svet za pomoč gospodarsko nerazvitim državam, Politični odbor itd. Kot navedeno deluje v okviru OZN tudi organizacija za mednarodno tehnično pomoč, katere naloga je, da vsestransko podpira predvsem industrijsko in v drugem pogledu zaostale oziroma nerazvite države. Države-članice te mednarodne organizacije, med katerimi je tudi naša, imajo v svojih državah razne predstavnike te organizacije, ki so strokovnjaki za razna vprašanja, tako imenovani eksperti. Naloga teh ekspertov je, da na različne načine, kot na primer z literaturo, obiskom raznih inozemskih strokovnih komisij in delegacij ali obratno in sličnim, pomagajo industrijsko, ekonomsko in kulturno nerazvitim državam oziroma narodom do napredka. Tako je med vsemi temi nalogami tudi vzgoja kadra, in sicer v duhu najmodernejših izobraževalnih metod.

V zadnjem času so se tudi v naših podjetjih širilo po celi državi čedalje bolj začele širiti in uvajati nove moderne metode izobraževanja in izpopolnjevanja vsega kadra. Eksperti, ki so pri nas v Jugoslaviji in se bavijo s to nalogo, so svoje poslanstvo in delo začeli širiti in sprovajati v življenje preko Zveznega centra za izobrazbo kadrov, ki je bil ustanovljen leta 1955 in ima svoj sedež v Zagrebu. Takoj v začetku tega pionirskega dela se je pokazalo, da ta center ne bo zmožek izvesti to nalogo in sam obvladati teren cele države. Zato so merodajni organi pristopili k formiranju republiških centrov za izobrazbo kadrov, kar je bilo izvršeno konec leta 1955 oziroma v začetku preteklega leta.

Da bi ti centri zadovoljivo in uspešno lahko opravili svoje delo, so pristopili najprej k vzgoji »trenerjev«, ki širijo te metode in vzgajajo kader po podjetjih v duhu najnovejših načel vzgoje kadra v praksi.

Kot v ostalih podjetjih so tudi v našem podjetju v začetku tega leta pričeli tak tečaj za praktično izobrazbo vodilnega kadra (PIV). Namen teh sestankov je razložiti to metodo (metodo PIV), ki lahko pomaga in deloma olajša delo vodilnega osebja v proizvodnji. Istočasno naj bi bila to pomoč vodilnemu osebju, da se izobrazi

ali pa izpopolni na samem delovnem mestu v podjetju. Prav gotovo bo ta metoda koristnejša mlajšemu vodilnemu kadru, ki ima pred seboj še celo življenjsko pot, kot pa starejšemu, ki pa lahko pomaga s svojimi izkušnjami. Iz nadaljnega bo razvidno, da metoda sama na sebi nima nič kaj posebnega, da so to popolnoma preproste in nam vsem že delno znane stvari, le da so pregledno in sistematsko razvrščene ter prepletene z nekaterimi psihološkimi in pedagoškimi momentami. Razumljivo je, da ta metoda ne more rešiti in tudi ne bo rešila vseh problemov, gotovo pa je, da bo marsikateri manjši problem sploh odpadel, večji problem pa se bo pokazal v manjšem obsegu in obliki, če se bomo v bodoče ravnali pri vzgoji kadrov po načelih, ki jih predvideva in vsebuje ta metoda.

Omenili smo že, da je ta metoda namenjena vodilnemu kadru oziroma osebju v proizvodnji. Da bi pa snov lažje razumeli, bi bilo morda umestno, da se malo ustavimo pri nalogah in odgovornostih sleherne vodilne osebe. Ker bo v tej metodi precej govora o vodilni osebi, kajti tema je predvsem tudi njej namenjena, moramo reči, da pod izrazom »vodilne osebe« razumemo tistega, ki ima nalogo voditi podjetje, ali v okviru podjetja kakšno organizacijsko enoto in ki po potrebi kontrolira, vsklaja ali vodi delo ostalih oseb.

Vsaka vodilna oseba sodeluje v proizvodnji končnih proizvodov ali pri izkazovanju uslug in to vse dotlej, dokler se ti proizvodi ali pa usluge ne dajo v izkoriščanje onemu, ki jih je naročil. Torej so vodilne osebe odgovorne, da v svojih lastnih sektorjih (obratih, oddelkih, delovnih mestih) dosežejo določeno PROIZVODNJO. Pod proizvodnjo razumemo končni rezultat dela neke gospodarske organizacije ali njene posamezne organizacijske enote. Ta končni rezultat je lahko, kot smo že omenili, proizvod (n. pr. krogle, vzmeti, valjano blago, industrijski noži itd.) ali usluga (obdelava dostavljenega surovca — neobdelanega kosa). Od te proizvodnje predvsem zahtevamo, da bo KVALITETNA. Kvaliteta proizvodnje oddelka, obrata ali podjetja je pravzaprav pogoj za kvaliteto proizvoda, ki bo izročen potrošnikom oziroma naročnikom. V stremljenju in prizadevanju mora vsaka vodilna oseba paziti še na drugi zelo važen faktor — to so STROŠKI. Ni namreč vseeno, s kakšnimi lastnimi stroški ta proizvod naredimo, kajti od tega je odvisna prodajna cena, a od te naša konkurenčnost na tržišču. Z drugimi besedami: ni dovolj, če je proizvodnja samo kvalitetna, kajti neki kos nam je uspelo napraviti kvaliteten šele po številnih poskusih ter ponovnih izdelavah. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da je nastala materialna škoda in izguba delovnega časa, kar vse močno in direktno vpliva na ceno dotičnega artikla. Slednjič pa bi morali pri tem omeniti še eno važno stvar, in sicer ROK, v katerem moramo to proizvodnjo doseči. Ne bo malo bralcev,

ki bo pritrdilo dejstvu, da z nesolidnostjo in nedoslednostjo glede izpolnjevanja terminov oziroma rokov dobav naročenega materiala marsikatero podjetje izgubi naročnike oziroma trg. Mogoče je kaj sličnega tudi pri nas. Če sedaj iz vsega tega poglavja napravimo logičen zaključek, je odgovornost oziroma naloga vodilnega osebja, da doseže:

- proizvodnjo take kvalitete, kakršno smo želeli,
- ob najugodnejših stroških,
- v zahtevanem roku in seveda vse to
- ob najboljših delovnih pogojih.

Mislimo, da se boste s to ugotovitvijo vsi več ali manj strinjali.

Izkušnje nam kažejo, da bi bilo naše delo precej lažje, če nas pri našem vodilnem delu ne bi ovirali nekateri PROBLEMI. S tem pa se nam postavlja naslednja naloga: kako rešiti probleme, ki nam zmanjšujejo in zavirajo proizvodnjo, kvarijo kvaliteto in povečujejo stroške. Teh problemov je seveda precej, v enem podjetju so take vrste, v drugem zopet druge. Pri nas se neki problem pojavi v najvišji stopnji, medtem ko takega problema pri sosednjem podjetju morda sploh ni in slično. Mogoče bi našli nekaj najobičajnejših in zelo pogostnih problemov, kot n. pr. pomanjkanje kvalitetnih surovin, orodja in pomožnega materiala, nepravilna in neracionalna poraba razpoložljivih materialov, pomanjkanje strokovnega kadra oziroma slaba struktura kvalifikacijske sestave zaposlenega osebja, nezadovoljiva kvaliteta in prekomerni izmeček, iztrošenost strojnega parka itd. Vprašamo se, kako se je treba teh problemov lotiti in kaj bi bilo vse potrebno ukreniti za njih odstranitev? Vsi boste verjetno našega mnenja, da bodo ti zgoraj omenjeni problemi in še drugi kar najbolje rešeni takrat, kadar bomo dobri vodje. Seveda pa dober vodja ne more biti kar vsak, kot bi to nekdo hotel. Če hoče namreč nekdo postati dober vodja, mora brezpogojno imeti določene sposobnosti, med katerimi so pglavitne naslednje:

- POZNAVANJE DELA,
- POZNAVANJE IN OBČUTEK ODGOVORNOSTI,
- SPOSOBNOST VODENJA,
- SPOSOBNOST IZBOLJŠEVANJA DELOVNIH METOD,
- SPOSOBNOST POUČEVANJA.

Pa si oglejmo, kaj obsega pet sposobnosti vodilne osebe oziroma kaj obsega vsaka od teh petih glavnih sposobnosti.

Poznavanje dela — obsega vse tisto, kar mora vodilna oseba poznati in kar se nanaša na:

- surovine,
- orodja,
- postopke proizvodnje (tehnološki postopek),
- tehnično večino, pridobljeno v šolah ali med učno dobo.

Če bi neka vodilna oseba imela to sposobnost, torej poznavanje dela, bi prav gotovo odpadel problem slabe tehnološke

discipline, nepravilne uporabe orodja ali pa problem, da mora podjetje na nekem delovnem mestu zaposliti namesto ene dobre strokovne moči celó dve, ker pač dela dobro ne poznata in se po svoji strokovnosti ne »odlikujeta«.

Poznavanje in občutek odgovornosti — obsega poznavanje:

- splošnih direktiv (navodil),
- odnosov med sektorji, oddelki oziroma organizacijskimi enotami v podjetju,
- programa proizvodnje,
- delovnega reda,
- predpisov delovne zaščite in slično.

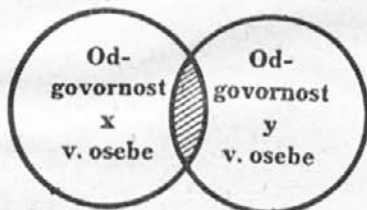
Vprašamo se, kateri problem bi odpadel, če bi vodilna oseba imela gornjo sposobnost? Pritrdili nam boste, da s tem momentom ne bi več nastopili problemi, kot neupoštevanje predstojnikov, slab odnos zaposlenega osebja do dela, nepravilno in prekomerno trošenje zaščitnih sredstev itd.

Če hoče neka vodilna oseba opravljati svoje delo, mora seveda imeti popolnoma jasno predstavo o svoji avtoriteti in o odgovornostih, ki jih ji nalaga samo delovno mesto v katerikoli gospodarski organizaciji ali ustanovi oziroma uradu.

Te odgovornosti morajo biti določene z mejami, v okviru katerih deluje vsaka vodilna oseba. Če te meje niso upoštevane, trpe proizvodnja, kvaliteta, stroški in rok.

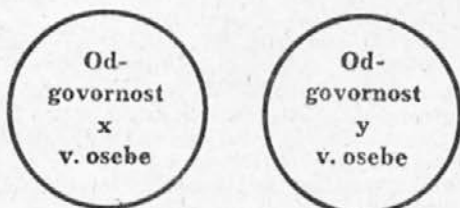
Vodilna oseba mora poznati svoje odgovornosti in ne sme posegati v tiste, ki pripadajo njenim sodelavcem.

Neštetokrat imamo primere, da kompetence oziroma odgovornosti niso prav razdeljene ali, bolje rečeno, niso določene. Precej je primerov, ko posega ena vodilna oseba v področje druge. To bi nazorno prikazano izgledalo takole:

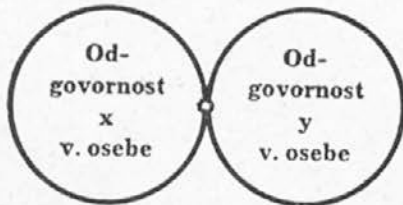
V gornjem primeru vidimo, da odgovornosti obeh prizadetih oseb niso dobro razmejene in da v odgovornostih teh oseb obstaja nekaj, za kar bi po gornjem prikazu morali odgovarjati obe osebi. Laik bi dejal: to pa je itak v redu, bolje da odgovarjata dva nego samo eden. Temu bi sigurno tudi mi pritrdili, če nas ne bi praksa že naučila, da se namreč v takih primerih najraje zgodi tako, da za tisto stvar, ki bi na videz morala odgovarjati oba, v resnici nihče ne odgovarja, a to v glavnem iz razloga, ker se obe osebi zanašata druga na drugo. Iz tega zaključimo, da to ni zdrav pojav.

Nasprotno imamo primere, ko se odgovornosti dveh vodilnih oseb sploh ne dotikata, kar bi na gornji način prikazano dalo sledečo sliko:

V tem primeru vidimo, da obstajajo naloge, katere niso zajete v področju niti ene niti druge vodilne osebe, kar seveda zopet ni prav.

Idealno oziroma pravilno naj bi bile odgovornosti posameznih vodilnih oseb razdeljene takole:

Iz gornje slike je razvidno, da so v tem primeru odgovornosti dobro določene, kajti tam, kjer kompetence ene osebe prenehajo, prične odgovornost sosedne vodilne osebe. Če bi po naših podjetjih in ustanovah bile zadolžitve razdeljene in določene na gornji način, bi prav gotovo ne prišlo do marsikaterega problema, ki ga mogoče ne znamo ali ne moremo prav rešiti in kateri morda povzroči celo verigo drugih problemov.

Ti dve sposobnosti, to je poznavanje dela in poznavanje ter občutek odgovornosti, sta rezultat izobrazbe ali izkušnje. Te odgovornosti mora določiti vsako podjetje zase, ker so odvisne od delovanja posamezne gospodarske organizacije. Zato ti dve poznavanji ta metoda ne proučuje.

Naslednje tri sposobnosti so predvsem večine ali spretnosti.

Sposobnost vodenja omogoča in pomaga vodilni osebi, da izboljša način vzdrževanja kontakta z osebjem. Vodilne osebe, ki znajo ohranjovati dobre odnose in koordinirati delo med posameznimi enotami v okviru podjetja in voditi podjetje kot celoto, se na ta način umaknejo marsikateri težavi pri delu. S to sposobnostjo bi prav sigurno odpadel problem nepravilnih medsebojnih odnosov, ki čestokrat vladajo v kakšni gospodarski organizaciji.

Sposobnost izboljševanja delovnih metod omogoča, da so surovine, material in vloženi trud najboljše izkoriščeni.

Kot zadnja je sposobnost poučevanja, ki pomaga vodilnemu osebju, da ima dobro

usposobljeno osebje. Spričo tega je manj izmečka, nesreč, okvar na strojih in orodju in sličnega.

Glede poučevanja je potrebno poudariti še to, da mora vodilna oseba poučevati, tako da bo lahko vsak delavec hitro delal, točno in brez nevarnosti. Izraza »da bo hitro delal« ne smemo v tem primeru tolmačiti kot pospešeno delo! Prislov »hitro« se ne nanaša na količino proizvodnje, temveč na čas, ki nam je potreben za to, da nekoga naučimo.

Razen tega lahko neka vodilna oseba zelo dobro pozna svoje delo, toda če ne obvlada večšine poučevanja, tega svojega znanja ne more prenašati na tiste, ki jim je to znanje potrebno.

Sposobnost poučevanja poleg drugega tudi vsakomur omogoča, da na jasen način izraža:

- nalog,
- predlog za izboljšanje,
- neki osebni problem,
- da daje navodila,
- da izdelava razna poročila,
- itd.

Ko smo tako omenili pet glavnih sposobnosti in si jih tudi na kratko ogledali, bo naše nadaljnje delo: ugotoviti, ali so pri sleherni vodilni osebi razvite vse te sposobnosti in slednjič tudi, kako so razvite. Ugotoviti moramo, da vodilne osebe nimajo vseh sposobnosti enako razvitih. Nekatere izmed njih jih pogosto izboljšujejo »pri delu samem«, za kar je seveda potrebno mnogo časa.

S pomočjo praktične izobrazbe, ki jo daje metoda »Praktično izobraževanje vodilnega kadra« (PIV), bo sedaj omogočeno slehernemu, da to hitreje doseže.

Omenili smo že, da ta metoda ne proučuje sposobnosti »poznavanje dela« in »poznavanje in občutek odgovornosti«, ker sta ti dve poznavanji rezultat izobrazbe ali izkušnje, proučuje pa ostale tri sposobnosti. Razvijanje teh sposobnosti obsega tri ločene programe, in to:

- sposobnost poučevanja,
- sposobnost vodenja in
- sposobnost izboljševanja delovnih metod.

(Dalje prihodnjič)

Petdesetletnica Avg. Breclja — najbolj priljubljenega obratovodje Železarne Ravne

... IN POT NAZAJ

Tako se vračajo ti ljudje k svoji gori. Vseeno, kdo je popotnik na ovinku in ni treba, da bi bil večer — celo jutro je. Tam pod vejami se odražajo Kogovske lipe, zid na desni pa svetli kakor luč na tej poti

Študijska knjižnica

Ravne na Koroškem

a) Inozemske revije 1957:

ARHITEKTURA SSSR. Organ Akademii stroitelstva i arhitektury SSSR. Moskva.
 ARTS SPECTACLES. Paris.
 BIOLOGIE IN DER SCHULE. Berlin.
 CARINTHIA I. Geschichtliche und volkskundliche Beiträge zur Heimatkunde Kärntens. Klagenfurt.
 CARINTHIA II. Naturwissenschaftliche Beiträge zur Heimatkunde Kärntens. Klagenfurt.
 DER BIBLIOTHEKAR. Zentralinstitut für Bibliothekswesen. Berlin.
 DIE NATURWISSENSCHAFTEN. — Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften. Berlin-Göttingen-Heidelberg.
 ENDEAVOUR. London.
 HUTNICKE LISTY. Časopis čs. vědecké technické společnosti pro hutnictví a slévárství. Brno.
 KOSMOS. Stuttgart.
 KUNSTERZIEHUNG. Berlin.
 LES NOUVELLES LITTÉRAIRES, ARTISTIQUES ET SCIENTIFIQUES. Paris.
 LITERARNI NOVINY. Praha.
 MUSIKERZIEHUNG. Wien.
 NATURE. London.
 NOVY MIR. Literaturno-hudožestvennyj i obščestvenno-političeskij žurnal. Moskva.
 OGONJOK. Eženedeljnij obščestvenno-političeskij i literaturno-hudožestvennyj žurnal. Moskva.
 REGARDS. Paris.
 STAHL UND EISEN. Düsseldorf.
 SCHWEIZER TECHNIK. Zürich-Lausanne.
 TECHNISCHE RUNDSCHAU. Bern.

WELTSTIMMEN. Weltbücher in Umrissen. Stuttgart.
 ZLATÝ MAJ. Kritická revue umělecké tvorby pro mládež. Praha.

b) Iz knjižnega fonda:

Dalmatin, Jurij: Biblia. 1584.
 Valvasor, Johann Weichard: Topographia archiducatus Carinthiae. Nürnberg 1688.
 Valvasor, J. W.: Die Ehre des Herzogtums Crain. I.—IV. 1689.
 Megiser, Hieronymus: Annales Carinthiae — Chronica des Ertzhertzogthumbs Khärndten. I.—II. Leipzig 1612.
 Drabosnjak, Andrej Schuster: Pasijon. 1811.
 Inž. Dretnik Dušan: Gozdno gospodarstvo Mežiške doline. (Diplomska naloga.) Ravne 1956. (Tipkopis.)
 Inž. Nabergoj Dušica: Kmetijska proizvodnja v Črnečah in na Črneški gori pri Dravogradu. (Diplomska naloga.) 1956. (Tipkopis.)
 Inž. Uršič Ivan: Samotna hribovska kmetija pri Slovenjem Gradcu. (Diplomska naloga.) Ljubljana 1957. (Tipkopis.)

Enciklopedija Jugoslavije I. II. Zagreb 1955.
 Pomorska enciklopedija I. II. III. Zagreb 1954.
 Enciklopedija Leksikografskog zavoda I. II. Zagreb 1955.
 Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova I. Zagreb 1956.
 Der Große Brockhaus I.—XII. 16. völlig neubearb. Auflage in 12 Bänden. Wiesbaden 1953—1957.
 Lexikon der Pädagogik I.—III. Bern 1950—1952.
 Webster's Geographical Dictionary, Springfield 1949.
 Webster's Dictionary of Synonyms. Springfield 1951.
 Webster's New International Dictionary of The English Language. Springfield 1956.

Sachs-Villatte: Enzyklopädisches französisch-deutsches und deutsch-französisches Wörterbuch I. II. Teil. 4. Bearbeitung, 35. Auflage. Berlin 1956.

Filipović, Rudolf: Englesko-hrvatski rječnik. Zagreb 1955.

Ilustrirani tehnički rječnik (hrvatski-njemački-ingleski-francuski-talijanski-španjolski). Zagreb, b. I.

Lamer, Hans: Wörterbuch der Antike. Leipzig 1933.

Jahn, Johannes: Wörterbuch der Kunst. Stuttgart 1953.

Zentner, Wilhelm: Reclam's Opern-Führer. Stuttgart 1951.

Würz, Anton: Reclam's Operetten-Führer. Stuttgart 1951.

Nedden-Ruppel: Reclam's Schauspielführer. Stuttgart 1953.

Spaeth, Sigmund: A Guide To Great Orchestral Music. New York cop. 1943.

Komunalna higijena. Beograd 1953.

Veterinarski priručnik. Zagreb 1953.

Kostić, Aleksandar: Medicinski rečnik. Beograd 1956.

Zubnolekarski priručnik. Beograd 1955.

Tadić, Radoje: Bakteriološko-serološki praktikum. Beograd 1952.

Hauptfeld, Rikard: Anatomija i fiziologija čovjeka. Zagreb 1952.

Botteri, Ivan: Interna medicina. I. II. 2. popunjeno izdanje. Zagreb 1955.

Veterinarski leksikon za praktičnu terapiju i profilaksu. I. II. Zagreb 1952.

Hribar, France: Uvod v splošno in morfološko patologijo. Ljubljana 1951.

Henderson, David: Udžbenik psihijatrije za studente i lekare. Beograd 1951.

Told-Hochstetter: Anatomischer Atlas I—III. Wien 1951.

(Dalje prihodnjie)